

R 496
1969/11

ГУЛИСТОН

11 (35) - 1969

В. И. Ленин юбилейига республикаимиз пахтакорлари муносиб меҳнат соғғалари билан бермоқдалар. Мамлакатимиз миллион-миллион тонна «оқ олтин» қабул қилиб олинмоқда.

ГБ УзССР

Г. ГРАФКИН ФОТОСН.

Барот БОИҚОБИЛОВ.

ОКТАБРЬ

Октябрь китобин ҳар кун ўқидим,
Саҳифалар аро тикдим кўзимни
Ва яна шаънига қўшиқ тўқидим,
Айта олса эдим қалб сўзимни!

Бешигим тебратиб узун тунларда
У алла айтгандир бошимда.
Худди онам каби, огир кунларда
Мени ардоқлади гўдак ёшимдан.

Кўклам нафасини тинглаганим он,
Субҳидам лоласи қилганда кўз-ёш,
Гиёҳлар сасига бўлиб таржимон,
Муҳаббат васлига эганимда бош,
Бир мисра шеърини дилда ёд айлаб,
Висолга ошиққан кечаларимда,
Бўса оташидан куйиб-ёниб лаб,
Неон чироғисиз кўчаларимда
Адашиб қолганда,

шивирлаб танҳо,
Мени тинглаганда бу улуғ Дунё,
Ҳиссимни инсонлар ҳиссига қўшиб,
Илк бор жиддий ўйга толганман.
Октябрь шаънига тугал бир қўшиқ
Бахш этмак ишқида қалам олганман.

Дўстлар, ниқилобни кўрмадим мен ҳам.
Ва лекин нуридан бўлдим баҳраманд.
Тарих фалсафаси китобларда жам,
Ниқилоб оталар ақлини этган банд.
Курашда кўксини этганлар қалқон
Қон билан Заминга битган достон.
Мен шу дostonни ҳамон варақлайман,
Шу қутлуг заминини ўпаман бу тонг!

В. И. Ленин Кремлда овоз ёзиб оладиган аппарат ёнида. Москва, 1919 йил 29 март.

Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

Ўзбекистон
Компартияси
Марказий
Комитетининг
журнали

ДИҚҚАТ, ЛЕНИН ГАПИРАДИ

№ 11 (35)

Ноябрь

1969

В. И. Ленин нутқлари

пластинкага қандай

ёзиб олинган.

Бундан юз йил аввал ихтирочи Эдисон овозни ёзиб оладиган аппарат яратган эди. Ушандан кейин овоз ёзиб олишнинг турли усуллари аста-секин мукаммаллашиб борди. Бугун биз маънавий ҳаётимизни китобсиз, киносиз, тасвирий санъатсиз тасаввур этолмаганимиздек — фонотекага ҳам худди шундай ўрганиб қолдик. Бу ихтиро туфайли жаҳондаги энг табаррук кишилар овози мангу сақланмоқда.

Владимир Ильичнинг овозини ёзиб олиш 1919 йил мартида содир бўлиб, унинг саккизта нутқи граммофон пластинкаларида сақланган.

Ильичнинг овози баритондан бир оз юқори бўлиб, унда тингловчиларни жалб этиш жозибаси кучли эди. Унинг овозида буюк ишга, партия тутган йўлнинг ҳаққонийлигига ишонч янграб турарди. Доҳийнинг эллик йил аввал граммофон пластинкасига ёзиб олинган нутқларидан бирини келтирамиз. У ўз нутқини: «Совет ҳокимияти нима? Бу янги ҳокимиятнинг моҳияти нимадан иборат?» деган ҳаяжонли савол билан бошлаб, унга ўзи жавоб беради:

«— Ҳар бир мамлакатда ишчиларнинг эътиборини тобора кўпроқ ўшанга жалб қилаётган бу янги ҳокимиятнинг моҳияти шундан иборатки, илгари давлатни ҳар қандай йўллар билан бойлар ёки капиталистлар идора қилар эдилар, ҳозир эса давлатни худди ўша капитализм эзиб келган синфлар биринчи марта идора қилмоқдалар ва шу билан бирга кўнчилик бўлиб идора қилмоқдалар». Нутқни тингловчиларда мағрур ишонч орта боради. «Совет ҳокимияти келажакда албатта ва муқаррар равишда бутун дунёда ғалаба қозонади» — дейди Ильич ва ўз нутқини: «Совет ҳокимияти социализмга борадиган йўл, меҳнаткашлар оmmas топган йўлдир, шунга кўра — енгилмас йўлдир!» — деб якунлайди.

Келажакни узоқдан кўриб, доҳиёна айтилган бу фикрлар Совет ҳокимиятининг бир йиллиги нишонланаётган, Украина ва Туркистондан кейин унинг составига Белоруссия ва Бошқирдистон қўшилган, Коммунистик Интернационал ташкил топган, Венгрия коммунистларининг ғалабаси ҳақида хабар келган, партия VIII съездида ўз Программасини қабул қилган бир пайтда баён этилган эди.

Орадан кўп ўтмай. Колчак хуруж қила бошлади. Очарчилик балосига барҳам бериш, озиқ-овқат развёрткисига кун тартибиди биринчи масала бўлиб қолди. Москва Советининг фавқулодда мажлисида В. И. Ленин «Халқаро капиталистларнинг ҳамма кучлари шу кўкламда биз билан қатъий жанг қилмоқчилар», — деб огоҳлантирди.

Пластинкага ёзиб олинган Ленин нутқларининг темаси — ўша даврдаги халқро ва ички аҳвол ҳақида эди. Бу нутқларда дунё коммунистларининг бирдамлиги, ишчилар билан деҳқонлар иттифоқи Совет ҳокимиятининг асосий таянчи эканлиги баён этилади, ҳеч бир муҳим масала Владимир Ильич эътиборидан четда қолмайди. Доҳий, капиталистлар турли диндаги, турли миллатдаги ва турли ирқдаги, урфу-одати турлича бўлган меҳнаткашлар ўртасида душманлик уруғи сочиб, бу душманлиқни кучайтиришга ҳаракат қилмоқда, деб ҳушёрликка чақиради. Бу нутқларда ўша даврдаги ички ва ташқи аҳвол жуда тўғри, тадбиркорлик билан изоҳланади.

В. И. Ленин граммофон пластинкаларига ёзиб олинган нутқларидан бирини сардоқати сафдоши Я. М. Свердлов хотирасига бағишлади. Партиянинг аjoyиб ташкилотчиларидан бўлган Я. М. Свердлов ҳақида у бундай деган эди:

«Уртоқ Яков Михайлович Свердловнинг хотираси революционернинг ўз ишга содиқлигини кўрсатувчи символ бўлибгина қолмайди, амалий сергаклиги, амалий маҳорати, омма билан чамбарчас боғланиши, оммани йўлга сола билш билан қўшиб олиб бориш намунаси бўлибгина қолмайди, бу хотира пролетариатнинг тобора кўпроқ ва тобора кенроқ оmmasни коммунистик революциянинг тўла ғалабаси сари доим олға ва олға бошлашга ҳам гаров бўлади».

Ленин нутқларидан яна бири — «Қизил Армияга мурожаат» дир.

Октябрдан кейин Ленин кўп кучини граждандар урушига сарф этди. Бу фронтларнинг ҳар бирини революция тақдир хал қилнариди. «Москвада, Кремлда Ленин бор. — Ленин биз билан! Биз енгимиз!» Бу ишчи-деҳқон солдатларининг гурури эди. Ёзиб олинган нутқлар, Ленин овози бутун дунё коммунистларига етиб борди.

У пайтларда мамлакатда ҳаммаси бўлиб ярим миллионга граммофон бор эди. Улар катта, қўпол, ноқулай бўлиб, баъзиларидагина овозни кучайтириш қарнайлари бўларди. Революциядан

кейин граммофонларнинг кўп қисми дворян ва савдогарлар уйдан қишлоқ совети ва маданият уйларига «кўчди». Бироқ пластинкалар ҳамон эсинча, нозик қалбларни аллаовчи романслар, тантанавор маршлар ва эски куйлардан иборат эди. Москва яқинида Биринчи апрель фабрикаси ишга туширилгандан кейин янги пластинкалар ишлаб чиқариш имкони тугилди. 1918 йилнинг охирида бу иш «Центропечать»га топширилди. Бу ерда алоҳида «Совет пластинкаси» деган бўлим ташкил этилди.

Лениннинг иш кабинетидида турли хариталар, кабинетдан қвартирага борадиган йўлга эса телеграф аппаратлари бор эди. Шу жойдан ҳамма фронтларга ленинча кўрсатмалар «қанот боғлаб учарди».

«Уртоқ қизил аскарлар!» — деб бошлайди ўзининг мурожаатини В. И. Ленин. — Англия, Америка, Франция капиталистлари Россияга қарши уруш олиб бормоқдалар. Совет республикаси — ишчи ва деҳқон республикаси помешчиклар ва капиталистлар ҳокимиятини асгарганлиги ва бу билан ер юзидидаги ҳамма халқларга намуна кўрсатиб берганлиги учун капиталистлар Совет республикасидан ўч олмоқчилар. Маҳкам туриш, аҳил бўлинг! Душманга қарши дадил олға бориш! Биз албатта ғалаба қиламиз. Россияда емириб ташланган помешчиклар ва капиталистлар ҳокимияти бутун дунёда мағлубиятга учрайди».

Владимир Ильич миллионлаб қизил аскарларга дўстларча тартиб-интизом зарурлиги, ўрта ҳол деҳқонларга Совет ҳокимиятининг муносабати ҳақида тушунарли, оддий, ёрқин сўзлар билан мурожаат қилади.

«Центропечать»нинг бўлим mudiri Б. Ф. Малкиннинг айтишича, В. И. Ленин вазиятни граммофон орқали тушунтиришга жуда қизиқкан. У қозғога ёзилган нутқни уч минутда гапириб улгурамани, деб ҳаяжонланаркан. «Бирор секунд ҳам бекор ўтмаслигини хоҳлардим. Келгуси сафар алоҳида тайёргарлик билан келаман» — дер экан. Владимир Ильич чиндан ҳам, бир минутда ўрта ҳисобда неча сўз айти олишини ҳисоблаб чиқади. Овозга таъсирли ургу ва оҳанг бериш моментларига эътибор қилади.

В. И. Ленин X съездида кўриладиган асосий масала — озиқ-овқат развёрткисидан озиқ-овқат солиғига ўттиш ҳақидаги нутқини ёздирришга айнаиса қўнт билан тайёрланади. «Қандай қилиб бўлса ҳам қишлоқларга бу янги тартибни тезроқ етказиш зарур», — деб «Центропечать» ходимларидан бу ишни жадаллаштириш сўрайди. Ушанда Ленин нутқлари ёзилган ўн минглаб пластинка Москвадан мамлакатнинг турли томонларига жўнатилаган эди. Пластинка олиб кетгани атайлаб пойтахтга вакиллар келарди. В. И. Ленин нутқини эшитган деҳқонлар: «Мана шу керак бизга. Бизнинг қишлоқларда турли газеталардан кўра шу пластинкадаги овозга кўпроқ ишонишди», — дердилар.

Б. Ф. Малкиннинг айтишича, пластинкага нутқи ёзиб олиниши керак бўлган кишилар рўйхатини Владимир Ильич шахсан ўзи тузган. У аввало қуйидаги ўртоқларни тасвия қилган: М. И. Калинин, Клара Цеткин, А. М. Горький, Н. А. В. Луначарский, Л. Б. Красин, А. М. Коллантай, Н. В. Криленко, Н. А. Семашко. «Бутунроссия оқсоқолининг нутқини албатта, ҳеч бир кечиктирмасдан пластинкага ёзиб олиш зарур» — деб Малкинга тайинлаб, ўша заҳоти М. И. Калининга телефон орқали деҳқонларга қарата нутқ тайёрлашини илтимос қилган.

Ленин овози ёзиб олинган ўн тўрт пластинка — бизнинг катта бойлигимиз бўлиб қолди. КПСС Марказий Комитетининг марксизм-ленинизм институти ҳузуридаги партия Марказий архивининг биринчи қаватида кино-фото ҳужжатлар секциясининг mudiri Андрей Ильич Петровнинг кабинети жойлашган. Ана шу хонада Ленин нутқлари ёзилган оригинал матрицалар бор.

20-йилларда, — дейди Андрей Ильич, — овоз ёзиб олиш техникаси унчалик мукаммаллашмаганди. Ёзиб олиш акустик усул билан бажарилгани учун овоз жангдорлиги яхши чиқмасди.

1947 йилда ёзувларни реставрация қилиш ишлари бошланди. Тиклаш учун КПСС Марказий Комитети ҳузуридаги марксизм-ленинизм Институтида сақланаётган мис пластинкаларнинг оригиналлари олинди. 20-йилларда бу матрицалардан қўллаб пластинкалар олинганлиги сабабли, булар анча уриниб қолган экан. Дарз кетган, чизилган, сийқаланган. Бу яна қўллаб пластинкалар чоп қилиш имконини бермасди. Янги техника, икюдий изланиш натижасида эски матрицалар асосида янги матрицалар яратилди.

Ҳар бир пластинка қийин ва кўп погонали синовлардан ўтди. Пластинкаларнинг 140 дан кўпроқ вариантлари масъул, эътиборли комиссиялар тинглаб кўрди. Кўп ўринларда бу ишга Владимир Ильичнинг шахсий секретарлари Л. А. Фотиева, кекса болъшевик А. М. Стопани, К. Е. Ворошилов фаол қатнашдилар. Натижада оҳанг тебмри доҳийнинг табиий овозига деярли ўхшаш бўли. Бу ёзувлардан Владимир Ильич Ленин ҳақидаги ҳужжатли фильмлар ҳам фойдаланилди.

Йиллар ўтди... Совет мутахассислари Ленин овозини аслига яқинлаштириш, тиклаш борасида кўп ишлар қилишди. 1966 йилда «Мелодия» фирмасида В. И. Лениннинг саккизта нутқи ёзилган пластинкалар серияси янгидан ишлаб чиқарилди.

Ильич овози... Бизда доҳий тушган нобё киноленталарнинг бир неча метригина бор. Унда дилларни ўзига ром этувчи, қадрдон сиймо бизга боқади, у ҳаракатда, у барҳаёт. Ленин, у пайтларда кино техникаси ҳам ибтидоий бўлгани учун, кадрлар овозсиз олинган. Шунинг учун биз Ленин овозини эшитмоқчи бўлсак, қўлат игани Ильич овози ёзилган қора дискга қўямиз. Ҳаммага таниш, ҳаммамизга қадрдон Владимир Ильич овози янграйди. Диққат ўртоқлар, Ленин гапиряпти!

— Совет ҳокимияти социализмга борадиган йўл, меҳнаткашлар оmmas топган йўлдир, тўғри ва енгилмас йўлди!

«ИЗВЕСТИЯ» газетасидан.

Марксизм-ленинизм маданиятни кенг маънода, жамият томонидан яратилган моддий ва маънавий бойликларнинг жамидир, деб тушутиради. Шунга қўра, марксизм-ленинизм классиклари маданиятни моддий ва маънавий деб, инки турга бўлиб кўрсатадилар ва уларни бир-биридан фарқ қилиш кераклиги ҳақида таълим берадилар.

Моддий маданият — киши меҳнатининг моддий шаклдаги, яъни меҳнат куллагари, транспорт ва алоқа воситалари, бинолар ва уй-жойлар кўринишидаги масаласидир. Маънавий маданият эса, билим ва тажриба, традиция ва этика, кишилар ўртасидаги ахлоқ қондалари, ижтимоий ғоялар, назариялар, турли фанлар, адабиёт, санъат ва ҳоназоладир.

Маънавий маданият ижтимоий турмушнинг кишилар онгидаги инъиқосидан иборат. У инъиқос ва сиёсатни ўзига фақат ақс этдириб қолмасдан, уларга хизмат ҳам қилади. Шундай қилиб, уларнинг тараққиётига таъсир этади ва бу соҳада актив роль ўйнайди.

Марксизм-ленинизм моддий ва маънавий маданиятларнинг ўзаро ўзвий диалектик боғланганлигини, уларнинг бир мураккаб ижтимоий ҳодисанинг бир-бири билан чирмашиб кетган икки томонидан, бир мағизнинг икки палласидан иборат эканлигини исбот қилиб берди. Шунинг учун ҳам моддий ва маънавий маданият доимо бир-бирига боғлиқ, бир бутун ҳолда ривожланади. Бу ривожланиш ишлаб чиқариш усуллариининг ўзгариши ва тараққиёти билан алоқадор ҳолда содир бўлади.

Маънавий маданият одатда ўзининг пайдо бўлиши билан ҳам, ривожланиши билан ҳам моддий маданиятга, жамият моддий ҳаётининг шариоитига боғлиқдир. Ленин, айни вақтда, марксизм-ленинизм вулгар материализмга қарши таълим беришчи, илгор маънавий маданият ўз навабатида жамият моддий ҳаётининг ўзгариши ва ривожланишига ҳам кучли таъсир қилади, шундай қилиб, жамият тараққиётида муҳим роль ўйнайди.

Марксизм-ленинизм классиклари инсоният тарихида биринчи бўлиб синфий жамиятда маданиятнинг синфий характерга эга эканлиги ҳақидаги таълимоти асослаб бердилар.

Маркс ва Энгельс томонидан олға сурилган ғояларни В. И. Ленин империализм ва пролетар революциялари даврида, колониализм закирниининг бўшашидан ва чирий бошлаган даврида янги шариоитга мослаб янада ривожлантирди ва бойитди.

Миллий маданият проблемаси сиёсат билан боғлиқ бўлиб, у миллий масаланинг қандай ҳал қилиниши билан тўла алоқадордир. Чунки миллий маданият миллий масаланинг бир қисми бўлиб, миллатлар озодлиги муаммоси ҳал қилинмас экан, миллий маданиятларни ривожлантириш масаласини ҳал қилиб бўлмайди. Бу эса, ўз навабатидан, пролетар революциясининг ғалабаси билан боғлиқ ва шунга қараб ҳал қилиниши табиийдир.

Ана шунинг учун ҳам миллий маданият проблемасини фақат марксизм-ленинизм классиклари биринчи бўлиб ҳал тарафлама тўғри ҳал қилиб бердилар. Ана шунинг учун ҳам улуг доҳиймиз В. И. Ленин коммунистлик партияимизни ҳамма вақт миллий маданият масаласини сиёсат билан боғлаб олиб боришга, бу масалани ҳал қилишда давлат тузумининг ижтимоий ва сиёсий моҳиятидан келиб чиқишга ўргатиб келди. Ана шунинг учун ҳам В. И. Ленин ҳар хил миллатчиларнинг — бундчилар, «австро» марксистлар ва бошқаларнинг маданият масаласини сиёсатдан ажратишларига қарши, буржуа жамияти шариоитида ягона миллий маданият яратиш мумкин

В. И. ЛЕНИН-НИНГ МАДАНИЯТ ҲАҚИДАГИ ТАЪЛИМОТИ

С. ШЕРМУҲАМЕДОВ,

Ўзбекистон КП Марказий Комитети Маданият бўлимининг мудири

деб қилган даъволарига қарши қанша-гич зарба берди.

Уларнинг «маданий-миллий автономия» яратиш йўли билан буржуа жамиятда миллий масалани ҳал қилиш мумкин деб тўққан уйдирма «назария»ларига қарши В. И. Ленин миллий маданият деб тўққан уйдирма «назария»ларига қарши В. И. Ленин миллий маданият масаласини партиянинг миллий сиёсатидан ажратиб қараш бутунлай мумкин эмаслигини, буржуа жамиятда миллий масалани ҳал қилиб бўлмаганидан, унда миллий маданиятни ривожлантириш ҳам мумкин эмаслигини исбот қилиб берди.

Миллий масала умумпролетариат ишининг ажралмас бир қисми бўлганлиги учун ҳам В. И. Ленин бу масаланинг тўғри ечилишига алоҳида эътибор берар эди. В. И. Ленин коммунистлардан миллий масалага ва хусусан майда миллатлар масаласига жуда эҳтиёткорлик билан, оқилона ёндашиш кераклигини талаб қилар эди. Чунки В. И. Лениннинг кўрсатишича, пролетариатнинг синфий биродарлигининг мустаҳкамланишига ва ривожланишига ҳеч бир нарса миллий адолатсизлик каби ғов бўла олмайди ва камситилган миллатлар ўзларига ҳеч бир нарсани миллий тенгсизлигининг бузилиши каби қаттиқ олмайдилар. Ҳаттоки, бу бузилиш ҳазил тарзида юз берган тақдирда ҳам!

В. И. Ленин ўзининг «Миллий масала бўйича танқидий мулоҳазалар» номли классик асарига: «Кимки миллатларнинг ва тилларнинг тенг ҳуқуқлигини эътироф этмаса ва химоя қилмаса, ҳар қандай миллий зулмга ёки тенг ҳуқуқсизликка қарши курашмаса, ундай киши марксист эмас, ундай киши демократ эмас. Бу шубҳасиз», — деб ёзган ва эзилган миллатларга ғамхўрлик қилиш, миллатларнинг ҳар жиҳатдан ҳақиқий тенглигини таъминлаш учун курашиш коммунистларнинг биринчи даражали бурчи бўлиши лозимлигини очиқ-ойдин айтиб ўтган эди.

Шундай қилиб, В. И. Лениннинг маданият ҳақидаги таълимоти партия ва совет халқи кўлида миллий масалани ҳал қилишда ҳам, шаклан миллий ва маз-

мунан социалистик маданиятимизни яратиш, ривожлантиришда ҳам программ ҳужжат бўлиб хизмат қилиб келди ва хизмат қилмоқда. Бу таълимот бундан кейин ҳам партиянинг ленинча миллий сиёсатини янада янги босқичларда давом этдириш учун асосий қўлланма, йўл кўрсатувчи юлдуз бўлиб қолади.

В. И. Лениннинг маданият ҳақидаги доҳийна таълимоти бирдан бир тўғри ва ҳақиқий илмий таълимот эканлигини совет воқеалиги, социалистик республикаларимизнинг Совет ҳокимияти йилларида маънавий маданият соҳасида қўлга киритган оламшумул ютуқлари яққол исботлади. Бу фикрни, жумладан улуг Октябрьдан сўнгги йиллар, тарихан қисқа бир муддат ичида социализмнинг Шарқдаги машъалига айланган, ғоят бой ва мазмундор маданият диёри бўлган Совет Ўзбекистони мисолида яққол исботлаш мумкин. Ўтмишда чор Россиясининг энг қолоқ ўлаларидан бири бўлган Ўзбекистон ҳозирги кунда Фанлар академиясига эга бўлиб, унда 22 мингдан ортиқ юқори малакали илмий ходим моддий ва маънавий маданиятимизни янада тараққий эттиришга хизмат қилувчи муҳим проблемалар устида иш олиб бормоқдалар. Бугунги кунда Х. Б. Абдуллаев, И. М. Мўминов, Т. Н. Қори-Нисий, Ойбек, Фафур Ғулом каби унлаб ўзбек академикларининг номларини Бутуниттифоқ ва жаҳон билади.

Агар 1913 йилда Ўзбекистонда фақат 165 мантаб бўлиб аҳолининг атиги 2 проценти саводли бўлган бўлса, ҳозир республикада 6916 мантаб, 38 олий ўқув юрти, 156 ўрта махсус билим юртлари бор. Уларда мамлакатимиз учун ўн минглаб юқори малакали мутахассислар тайёрланмоқда.

Ўзбекистонда Совет ҳокимияти йилларида адабиёт ва санъат ҳам илмий кўрилмаган даражада тараққий этди ва шаклан миллий, мазмунан социалистик адабиёт ва санъат сифатида шаклланиб, ўсиб, жаҳонга танилди. Ҳозирги кунда Ҳамза, А. Қодирий, А. Қоҳқор, Ҳамид Олимжон, Шароф Рашидов, Зулфия, К. Яшин, Ўйғун каби ёзувчиларимизнинг ва Аббор Ҳидоятлов, Сора Эшонтураева, Ҳалима Носирова, Мукадррама Турғунбоева, Олим Хўжаев, Шукур Бурхоннов, Тамарақоним, Галия Измайлова, Маннон Ўйғур, Комил Ерматов, Юнус Ражабий каби аjoyиб санъаткорларимизнинг номини Хитой ва Ҳиндистонда ҳам, Англия

1 Қаранг: В. И. Ленин. Асарлар. 36-том, 556—557 бетлар.

2 В. И. Ленин. Асарлар. 20 том, 231-бет.

ва Францияда ҳам, Норвея ва Вьетнамда ҳам, Афғонистон ва Эронда ҳам, Миср ва Ироқда ҳам ҳурмат билан тилга олишади.

Ўзбекистон китоб чиқариш бўйича СССРда туртинчи ўринни эгаллайди. Республикада беш миллиондан ортиқ тиражга эга бўлган 213 газета ва 100 га яқин ҳар хил журналлар чиқиб турибди.

Совет ҳокимияти йилларида ўзбек музика санъатида ҳам улкан ўзгаришлар юз берди. 30-йиллардаёқ ўзбек миллий симфоник музикаси яратилди, миллий опера ва балетлар, симфоник асарлар пайдо бўлди. Ҳозир республикада 2 та опера ва балет театри бор. Тошкент шаҳрида Консерватория ташкил қилинишининг ўзи маданий революциянинг дадил қадами эди.

Ҳозирги пайтда Ўзбекистонда 27 театр ва концерт ташкилотлари ҳар йили 5 миллиондан ошмиқ томошабинга маданий хизмат кўрсатмоқда. Бундан ташқари, республика меҳнатнашларининг маданий эҳтиёжларини қондиришда 5300 та оммавий кутубхона, 3667 та клуб муассасалари, 3900 та киностанова, 22 та музей иштирок этмоқда. Фақат кейинги икки йил мобайнида киностановакалар сони 650 тага ошди, томошабинлар сони эса 132 миллионга кўпайди. Революциядан кейин юзага келган кино санъати ҳозирги кунда тобора ривожланмоқда. Ҳозир Тошкент шаҳрида бадиий ва ҳужжатли фильмлар студиялари муваффақиятли ишламоқда.

Кейинги йилларда республикада тасвирий санъат ҳам кенг қўлоқ ёйди. Бугунги кунда Урол Тансиқбоев, Чингиз Аҳмадов, Раҳим Аҳмедов каби талантили рақомларнинг асарларини бутун мамлакат яхши билади.

Ўзбекистонда қисқа вақт ичида юзага келган социалистик маданиятнинг бу ютуқларини ўзбек халқининг ўтмишда яратилган бой, демократик ва прогрессив маданиятсиз ва барча совет халқлари, биринчи галда буюк рус халқи маданиятсиз тасаввур қилиш мумкин эмас. Бинобарин, Совет Ўзбекистонининг социалистик маданияти В. И. Лениннинг маданият ҳақидаги улугвор таълимотининг қудрати ва тантанаси, шонли Коммунистлар партияси ленинча миллий сиёсатининг оғишмай амалга оширилиши ва тантанаси сифатида Совет социалистик тузумининг афзаллиги туйғайли юзага келди ва мисли қўрилмаган даражада тараққий этди. Бугунги кунда у барча қардош халқлар маданияти билан кенг икжодий ҳамкорликда наҳон маданияти чўқиллари сари олға дадил қадамлар билан бормоқда. Системали равишда ўтказилиб келинаётган адабиёт ва санъат декадалари, ҳафталиклари, кинофестиваллар, виставкалар эса ана шундай тотув икжодий ҳамкорлигининг энг самарали ва сигналлар формаларидан бирига айланди.

Халқлар маданияти ўртасидаги ҳамкорлигини янада мустаҳкамлашдек олижаноб ишга Совет Ўзбекистони ҳам ўзининг муносиб ҳиссасини қўшиб келмоқда. Фақат кейинги йилларда Белоруссия ва Эстонияда, Токистонда ва Туркиястонда, Венгрия, Болгария ва Ҳиндистонда ўзбек адабиёти ва санъати декадалари, ҳафталиклари бўлиб ўтганилиги бунга яқол исботлайди. Яқиндагина эса ўзбек адабиёти ва санъатининг вакиллари ўзларининг юксак икжодий маҳоратини Россия Федерациясида ўтказилган декада кунларида фахр билан намойиш қилдилар. Ўзбек Совет социалистик маданиятининг ютуқлари ана шундай улкан ва ҳеч шубҳа йўқини, у В. И. Лениннинг маданият ҳақидаги улугвор таълимоти асосида бундан кейин ҳам янгидан-янги галабаларни қўлга киритади ва бу билан севишли совет диёрида порлоқ коммунистик жамият қуриш ишига ўзининг самарали ҳиссасини қўшади.

ЕТТИ ОҒА-ИНИ БОТИРЛАР

Космосда янги мўъжиза — коллектив парвоз иштирокчилари Г. С. ШОНИН, В. Н. КУБАСОВ, А. Ф. ФИЛИПЧЕНКО, В. Н. ВОЛКОВ, В. В. ГОРБАТКО Совет Иттифоқи Қаҳрамони унвонига, В. Л. ШАТАЛОВ билан А. С. ЕЛИСЕЕВ эса иккинчи марта қаҳрамонли Олтин Юлдузига мушарраф бўлдилар.

Оддий касб байроқдорлари

Ўтган қишнинг қаттиқ келиши кўпгина саноат, қорхона, ҳўжалик транспорт ташкилотлари ишига сезиларли таъсир кўрсатди. Табиатнинг бу ўжарлиги, шубҳасиз, матбуот тарқатувчиларга ҳам бирмунча қийинчиликлар туғдирди.

Газеталар ҳар қандай шaroитда обуначига вақтида етказилиши шарт. Бироқ қорнинг қалинлигидан машиналар кўчаларда юрмай қолган кезлари кўп бўлди. Моторлар музлаб қолиб, гоҳи 18—20 машина ўрнига 4—5 тагина келарди. Тошкент шаҳридаги 210 киоскга шундай совуқ кунларда салкам ярим миллион нуска газета-журнални ҳар кунни эрталаб етказиб бериб туриш — қарорат эди.

Уша кунларда шаҳар матбуот тарқатувчилари иситилмаган совуқ хоналарда газета-журналларни киоскларга ажратиб, хилларларини, айрим кунларда газета-журналларни экспедиторлар киоскларга елкаларида кўтариб элиб бериб турдилар. Киосклар газетасиз қолмади.

Матбуотга обуна тўллашда ҳам «Союзпечать»нинг Тошкент шаҳар ходимлари намуна кўрсатдилар. Ҳамма районда агентликлар тузилди. Саноат қорхоналари, муассаса, ўрта ва олий ўқув юрталарида обуна тўллаш пунктлари очилди. Натижа чакни бўлди. «Союзпечать»нинг Тошкент шаҳар дирекцияси (бошлиги М. Маназаров, партия ташкилотининг секретари В. В. Кузнецова) матбуот тарқатиш салмоғини ошира бориб, давлат плачларини ой, йил сайин ошини билан бажариб келмоқда. Бултур Ўзбекистон ССР Алоқа министрилиги ва Алоқачилар насаба союзи республика комитетининг кўмақа Қизил байроғини ва

1-даражали пул мукофотини сурунқасига уч марта қўлга киритдилар. Мукофотдан руҳланган матбуот тарқатувчилар бу йил янада яхшироқ ишладилар. Натижада биринчи навартада СССР Алоқа министрилиги ва Алоқа ходимлари насаба союзи Марказий комитетининг кўмақа Қизил байроғи билан биринчи даражали пул мукофотини олишга муваффақ бўлдилар.

Тошкентлик матбуот тарқатувчилар ўз ютуқларини янада мустаҳкамлашди, матбуот тарқатиш салмоғини ошириб, чаканалаб матбуот сотиш иккинчи наварта планини 118 процент, обуна тўллаш планини 117 процент адо этдилар. 450 ходимдан 168 таси коммунистик меҳнат зарбдори, 2 ташкилот коммунистик меҳнат коллективи номини олишга эришди.

Тошкентда 1951 йилда ҳаммаси бўлиб 23 газета-журнал киоскиси бор эди. Ҳозир 239 киоск ишлаб турибди. Шу йиллар мобайнида газеталарни чаканалаб сотиш 20 баравар ошди.

1965 йилда Тошкентда ҳар минг аҳолига 597 нускадан газета-журнал тарқатилган бўлса, 1969 йилда ҳар минг аҳолига 1375 нускадан матбуот тарқатилмоқда.

Шаҳар матбуот тарқатувчилари В. И. Лениннинг юз йиллик юбилейини муносиб кутиб олиш учун мусобақани қизитиб, 1970 йилда пойтахтимизда яшовчи ҳар бир киши 1,5—2 тадан газета-журнал олиб ўқишини таъминлаш қароратида меҳнат қилмоқдалар.

А. НАБИХУЖАЕВ,
«Союзпечать» республика
бошқармасининг инструктори.

Ильични уйлайман...

ЖИМ! ИЛЬИЧ ИШЛАЯПТИ...

Шошқалоқ одамни синов чоғида
Ҳангитиб ташласа замона запти,
Дейман

елкасидан босиб оҳиста:
— Жим! Ильич ишлаяпти...
Бекорчи суроннинг ҳожати йўқ ҳеч,
Шамол ин қурмасин фикрда, ҳисда,
Бир оз ишлаб олсин бугун ҳам Ильич,
Ахир, Ильич ишлар юрагимизда.
Йиллаб чеккан бўлсам лойиҳа узра
Қум аро қисилган ноҳа ғамини,
Демакки, Ильич ҳам уйлашган бирга
Туташтирмақ учун Обь ва Амун.
Сен, дўстим, Тошкентни тикламоқ учун
Саратон тобида лой қорғанингда,

Ильич ҳам, аямай вақти ва кучини,
Бирга ғишт теришган туриб ёнингда.
Бўлмаган Ильичнинг бир нафас тинчи
Терим пайтида ҳам,
Жанг пайтида ҳам.
...Қуршовда қолганди ўн икки жангчи,
Ёв қисиб келарди қадам-бақадам.
Нон ва сув тугади.
Тугади ўрмон.
Олдинда —

яланғоч тоғ силсиласи.
Сўқмоқда — ўқ мезбон.
Шири эди жон,
Бир эди ҳаёт ва ўлим зинаси.
Қадам қўймоқ учун қила олмай ҳад,
Эслаб ўз қадрдон дала ва қирин,
Турар чаккасига оқ қўнган солдат
Ва ишққа тўймаган ўн бир ўспирин.
Сукунат... Сукунат...
Ҳаҳонни гўё
Музлатиб қўйганди ойнинг зиёси.
Чорлар йигитларни олис бир дунё —
Гул, қўшиқ дунёси, севги дунёси.
Орқада, қоп-қора ўрмонда эса
Итлар ақиллашар, бойўғли инграр.
Автоматин тутиб мисоли ҳасса,
Солдат имо қилар:

«Энди, боринглар!

Сиз — ёшсиз!
Сиз — ёшлар қолсангиз омон,
Халқимнинг умри ҳам бўлар узунроқ...»
Ўрмон этагида қолди отахон,
Қучоғига олди йигитларни тоғ.
Вақт оқар жимгина,
Оқар худди сув;
Кейин бидирлади автомат пастда,
Кейин граната гўмбурлади-ю,
Яна жимлик чўкди борлиққа аста.
Шу холос...
Тун — оппоқ,
Сўқмоқ эса тинч,
Аммо, шошмас эди йигитлар энди,
Ўйчан туришарди,—
Гўёки Ильич
Уларнинг қалбига кўчиб ўтганди.
Одатда, тарихнинг янги варағи
Очилар инқилоб гурроси билан,
Бу тинч кунларимиз бўлмиш фараҳли

«Аврора» тўпларин нидоси билан.
Аммо, ёлгон бўлмас сўзимиз сира
Ҳаёт чайқаларкан мисоли элак,
Подшо саройини титратган «Ура»
Шушенск жимлигида туғилган десак.
Ё эсланг олис юрт — Поронинони:
Болалар чуғурлар тўпланиб четда.
«Жаноб профессор бугун ҳам мени
Ўйнатиб келалла велосипедда!»
«Сенима!»
«Навбатим келди-да яна!»
«Мени севадила, билиб қўй, билиб...»
На чора! Надежда Константиновна
Улар ҳузурига чиқади кулиб:
— Ильич ишлаяпти! — дейди беозор, —
Ўзимиз ўйнаймиз далада бугун!..
Гўдак ҳам тушунар —

сукунат даркор

Ильич ўйларининг парвози учун.
Ўтлоққа учиншар қўшдай тизилиб,
Ўзларин шоҳ сезиб ёруғ оламда,
Аммо юраклари қолар узилиб
Ҳар кун ишлайдиган олим одамда.
Ильич меҳнат қилар.
Қитирлар қалам
Фикрнинг изидан ҳансираб-елиб.
Халқ дилда сақлаган орзу ва алам
Булоқдай кўз очар шу ерга келиб.
Бу меҳнат сўнгсиздир
Хув кекса жангчи
Ёв йўлни тўғондай тўсгунича ҳам,
Мени асрайман деб ҳамюртим Тўйчи
Кўксин пулемётга босгунича ҳам
Ильич ишлаганди билмасдан ором
Сайрда, давраларда, уйда ва йўлда.
Бугун ҳам меҳнати этади давом
Конларнинг қаърида, фазо ва чўлда.
Мўътадил бўлгунча ҳаёт ва жаҳон,
Қанча синовлардан ўтамиз ҳали.
Бугун Ильич этар мени имтиҳон,
Келар тез орада ўғлимнинг гали.
Бекорчи суроннинг ҳожати йўқ ҳеч
Замон замин каби чарх урган маҳал.
Бир оз ишлаб олсин бугун ҳам Ильич...
Ильич ишлаяпти...
Бермангиз хала!!

1969 йил, 10 август,
Тошкент.

КОМПОЗИТОР ЖОРЖ БИЗЕНИНГ ТУШИ

1871 йил, апрель.
Везинне қишлоғи.

Игирма ёшида, севги ёшида
Гўзал Неаполга бўлганди қўноқ,
Уч ой латофатга тўйганди жуда,
Сева олмаганди шаҳарни бироқ.
Бугун у, тақдирнинг шўхлиги билан,
Яна Неаполда очди кўзини.
Кексайиб қолганин сезди у бирдан,
Навқирон шаҳарнинг кўриб юзини.
Энди кўчалар ҳам туюлмас энсиз,
Одамлар ҳам эмас унчалик гирром.
Чайқалиб-чайқалиб чарчаган денгиз
Шаҳар қўлтиғида оларди ором.
«Майли, бизга тегсин келган ҳар бало,
Беташвиш яшасин, дея, бошқалар»,—
Шаҳарни Бетховен, Микеланжело,
Жоржоне¹, Шекспир, Гёте бошқарар.
Яқин-йироқлардан келган ёш-кекса
Сенат майдонида сайр этар масрўр.
Соқолли, соқолсиз юзларга эса
Ердани, кўкдани ёйларди нур.
Тебрана бошлади дарахтлар ногоҳ,
Қуёш шўнгиб кетди осмон дарзига.
Ноҳуш ҳодисадан этгандай огоҳ,
Майдонга қуюлди оғир марсия.
Ҳеч ким ўлгани йўқ.
Оркестр энди
Миллий гвардия хизматини ўтар.
Ана келатир —

— Марҳуммас!
— Банди,

Гуноҳлари унинг —
ўлимдан баттар:
Халқ номин сотган у.
Ёлғон ёзган у.
Пичоқдай сангчан у ростгўйга сатрин.
Бир дўстин тағига қўйганди у сув
Ошириб олмоқ-чун ўзининг қадрини.
Оркестр келмоқда,
Келмоқда банди
Оркестр олдида,

эгиб бошини,
Энди елкаси ҳам чўкиб қолганди
Кўтаролмагандай лаънат тошини.
Оламон келади ҳалқадай қисиб,
Бош узра бўйрадай тораяр осмон.
Адолат ҳукмининг янграшини сезиб,
Оркестр тин олар,
Жим қолар майдон.
Гарданига олиб ранслик юкин,
Мўйсафид Бетховен ростлар аста қад
Ва халққа юзланар:

«Этингиз ҳукм —

Лаънатми,
шафқат?»

— Лаънат!
— Лаънат!!
— Лаънат!!!

Тўрт тараф титрар.
Тенг ҳукм чиқарар семизу озгин.
Фақат беҳуқуқлар —
сотқин,
фирибгар,

пасткаш
мунофиқлар

Очолмас оғзин.
Шамол шаппатилар айбдор юзини,
У чиндан ўхшарди энди мурдага.
Литольф¹ дирижёрлик таёқчасини
Бош узра тутганча,

чиқар ўртага.

— Зўр, а?— дейди Бизе,— нақадар
латиф!

— Жуда ҳам зўр экан!— дейди хотини
Унга имо билан аста кўрсатиб
Ҳайъатда ўлтирган буюк Гётени.
Бошланди майдонда охир сазойи,
Булутлар ўрнидан кўчар лашкардай.
Бузилар ҳаттоки денгиз авзойи
Ва Литольф таёғин силкир ханжардай,
Гумбурлар ногора!..
Туш бўлди чил-чил
Пуфак урилганди ногўҳон чўққа.
Ҳаёт —

кечагидай:

Адольф Тьернинг
Тўплари Парижни тутарди ўққа.
Парижда —
Монмартр кўчаларида
Коммунарлар қонга беланар эди.
Ҳаттоки Везинне гўшаларига
Кириб келар ўша ёнгинлар дуди.
Отасин боғида лол турар Бизе,
Билмас:

қачон бўлғай эл шоду юрт тинч?
Замон оқиб борар
ва лекин, изи

Унинг нигоҳига бермасди тутқич.
У билмас:
Замонлар ўйнаб басма-бас,
Владимирларнинг даврони келар,
Биргина Монмартр ишчиси эмас,
Жаҳон ишчилари елкадош бўлар,
Ўшанда —

Гитлерми ё фон Тадденми —
Адольф аталганлар кирса хурунча,
Тиклаб ололмагай қайта қаддини
Дуч келиб

метнидай тугилган муштра.
Бастакор турарди бугун паришон
Ҳаёт ва ҳаёлот тўқнашган ерда:
«Тушдан,

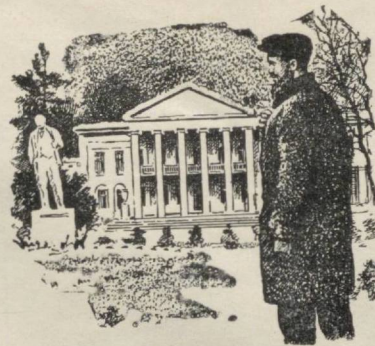
оз бўлса-да,
ором олди жон,—
Ўйлар у,— не бошлаб келаркин эрта?»
1969 йил, 15 июнь.
Тошкент.

ЛЕНИН ГОРКИСИДА САЙР ЭТАР БИР ЧОЛ...

Тўғри, сайр этаман бу ерда ҳар кун,
Бу қайин, қарағай — қадрдон менга.
Яхши ўтган умрим топпоқда якун,
Шуниинг-чун қимматдир ҳар бир он
менга.

Бу яшил майсалар бемор Ильичга

¹ Анри-Шарль Литольф — 1818 — 1891
йилларда яшаган композитор ва дирижёр.
Париж Коммунаси ташкил қилган музикага
онд тадбирларда актив иштирок этган
киши. Кўпгина революцион қўшиқларнинг
автори.

Губордан тозалаб берган ҳавони.
Бу йўлка — бир боқсанг — туюлар
қисқа

Бир боқсанг — уфққа етар давоми.
Ильич шу йўлкадан чиқмаса ҳамки,
Ўйлари юрарди жаҳонни кезиб.
Қаерда бошланар адолат жанги,—
Қалбон сейсмографдай турарди сезиб,
Йўқ, йўқ, мен дохйлик қилмайман

даъво
Табаррўк йўлкада сайр этган маҳал.
Тўғри, хабардорман оламдан. Аммо,
Қилолмас огоҳлик муаммони ҳал.
Буниинг-чун жаҳонни бошлаб кенг йўлга,
Олиб ўтмоқ керак довоима-довон,
Ильич йўриқларин жо этиб дилга,
Курашда ёнади ишчилар ҳамон.
Оҳиста одимлаб сокин йўлкада,
Оғир бўлса ҳамки ўзининг дарди,
У тўқай қоплаган иссиқ ўлкада
Безтакни қуришти йўлин ўйларди.
Мундоқ юриб борган..
Кейин дам олган
Бу скамейкада

мундоқ ўлтириб..
Йўқ, йўқ!
Ленин чиқмас мендака чолдан,
Бунн халёга ҳам бўлмас келтириб.
Буюк бир артист бор,—
Кўргансиз сиз ҳам,
Кинода ўйнаган Ленин ролини,—
Мабодо кўчада дуч келиб қолсам,
Ўшиб олгим келар унинг қўлини,
Унга ҳамкасблари тан берган минг бор,
Унинг санъатига лол қолган башар;
Ҳаттоки ўшандай устоз санъаткор
Қалбида бир олам армон-ла яшар:
«Ильич инсонлигини уч-тўрт қиррасин
Очмоққа санъатим оқиз экан» деб,
Йўқ, менга қарамаг бунчалар ҳазини,
«Не қилиб юрибсан йўқса?» дегандек.
Истеъдод эгаси эмасман, тўғри,
Эмасман арбоб ҳам, мутафаккир ҳам,
Аммо, милтиларкан умримнинг чўғи,
Қачонки сайр этиб шу боққа кирсам,
Шу текис йўлкада ташласам одим,—
Кундузми, оқшомми;
Баҳорми, қишми,—
Майда-чуйдалардан пок бўлар ёдим:
Ильични ўйлайман..
Фақат Ильични!
Ильични ўйласам,
Умрдан мамнун
Кўнглим кўтарилиб кетар юксакка.
Тўғри, сайр этаман бу богда ҳар кун
Гоҳо кўплар билан, гоҳида якка..
1969 йил, 27 июль,
Тошкент.

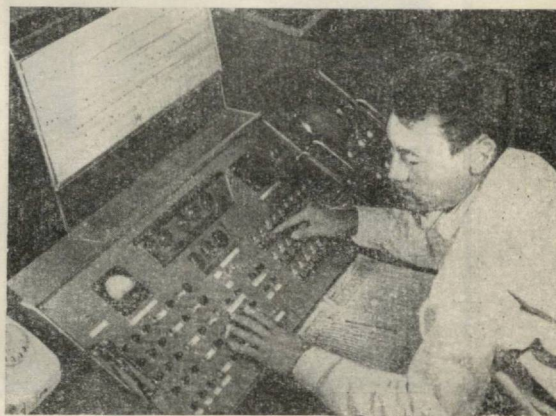
¹ Жоржоне — 1478—1511 йилларда яшаган улкан италиян rassomi. Тула номи Жиоржио Варбарелли.

„Қора олтин“ Бунёдкорлари

«Наманган» конидан чиқариб оли-
наётган нефть хом ашёси даставвал
мана шу улкан ускуналарга жамла-
нади, сўнг қуурлар орқали нефтни
қайта тозалаш заводида оқизилади.

Конлардаги нефть қудуқлари био
жойдан бошқарилади. «Бўстон» ко-
нида инженер Тиловожди Усмоналиев
узоқ масофадан туриб бошқариш
аппарати ёнида.

Республикамызда нефть ва газ чиқарувчиларнинг каттагина отряди хизмат қилади. Саноат ва транспортни арзон ёнилғи ва ёқилғи билан таъминловчи бу «қора олтин» бунёдкорлари шу кунларда барча совет кишилари билан ҳамнафас туриб, В. И. Ленин юбилейини муносиб меҳнат совғалари билан нишонлаш иш-тиёқида ишламоқдалар.

Мухбиримиз Семен Безносоев «Ўзбекнефть» бирлашмасига қарашли нефть конларида бўлиб, лекинча вахтда турганлар ҳаётидан фотоларҳалар суратга олиб қайтди. Шулардан бир қисмини эътиборингизга ҳавола қиламиз.

«Полвонтош» нефть конининг бир участкаси.

Андийон пармалаш идорасига қарашли ер ости ремонти бригадасининг мас-
тери, коммунистик меҳнат зарбдори Аминжон Умаров хонадониди.

«Шимолий Сўх» конида оператор
Сргаш Турғунов диспетчер пунктига
телефонда маълумот берипти.

БАХТ КУЙЧИСИ, КУЙЧИ БАХТИ

Мен бир қора туяда туғилдим.
Туғилдим, шу он бўғилдим.
Мен туғилиб кўз очган дунё
Хароб эди, бузгун, бенаво.
Вайронада изилларди ел,
Менга қондош, жондош бўлган эл
Гадо эди, қашшоқ эди, хор,
Қалби тўла нафрат, алам, зор —

деб ёзган эди Ҳамид Олимжон. У ёшлигида оч-яланғоч саҳрога қувилган халқни, тўпга тутилган юртни, вайрон бўлган хонадонларни ўз кўзи билан кўрди ва уларнинг дардини барабар тортди.

Совет ҳокимияти мамлакатимизнинг барча ёшлари қатори Ҳамид Олимжонга ҳам бахтиёр ёшлик берди ва у ана шу ёшликнинг жўшқин куйчиси бўлиб етишди. Шунинг учун ҳам Ҳамид Олимжон поэзиясининг лирик қаҳрамони Октябрь социалистик революцияси туфайли бахтиёр бўлган совет кишисидир. Адабиётимизга Ҳамид Олимжон томонидан киритилган бу янги қаҳрамон ўз бахтини она-Ватаннинг гуллаб-яшнашида, унинг иқтимоий ютуқларида кўради. Айни вақтда бу қаҳрамон ўзи ҳам ана шу галабаларни мустақамлашда гайрат кўрсатади. Бу қаҳрамоннинг бахтиёрлиги социалистик тузум характерида келиб чиқади.

Толсим шулки, Ватанга бир гулистон танладим.
Бахтни топган эл билан жондош бўлиб отдим одим.
Йулдан озганларга ҳеч бир бўлмадим мен қайғудош,
Шу сабабданким, менинг бағримдан жой олди қуёш.

Бахт таронаси шоирнинг барча асарларидан қизил ип бўлиб ўтади. Ҳамид Олимжоннинг «Ўлка», «Бахт тўғрисида», «Куйчининг хаёли», «Ўрик гуллаганда», «Москва», «Бахтимиз тарихига» каби шеърлари фикримизнинг далили бўла олади.

Комсомол темаси Ҳамид Олимжон поэзиясида салмоқли ўрин эгаллайди. Шу нуқта назардан шoirнинг «Комсомол келади» сарлавҳали (1929) поэмаси алоҳида диққатга сазовор. Поэма Совет Ватанини ҳар қандай душманлардан ҳимоя қилиш Ленин комсомолининг энг шарафли бурчларидан эканлиги ҳақида ҳикоя қилади.

Шу пўлат кучлар-ла ҳар он биз,
Еш, қизил Ватани сақлаймиз,—

деган мисраларда асар лейтмотиви баён қилинган. Ўзбек адабиётида комсомол темасини бошлаб берган Ҳамид Олимжон бу темани бир неча шеърларида ҳар хил планда ёритган. «Зафар дostonи» шеърда «КИМ куйини куйлаймиз, ишлаймиз, тинмаймиз» — деб меҳнат мавзусида баҳс юритса, «Комсомол қиз» шеърда хотин-қизлар озошлигини куйлаб, комсомол ўзбек хотин-қизларини туғинликдан, паранжидан озо қилишда актив иштирок этганлигини ёзади.

Бу шеър 1927 йилда, хотин-қизлар озошлиги учун қураш комиссияси бошланган даврда ёзилганлиги ёдга олinsa, Ҳамид Олимжон поэзиясининг асосий хусусиятларидан бири — сиёсий актуаллик намоён бўлади.

Ҳамид Олимжоннинг муҳаббат лирикаси ҳам совет кишиларининг ҳис-туйғуларидан туғилган бўлиб, оптимистик характерга эга. Зотан, социалистик тузум совет кишиларига берган бахтнинг нишонларидан бири — ота-она деспотизми ва болалар эрксизлигининг тугатилишидир. Совет ёшлари ўтмишининг жирканч анъаналаридан воз кечиб, ўз севгиларини ўзлари бошқарадилар. Ана шу тема шоирнинг «Зайнаб ва Омон» поэмасида аиникса зўр маҳорат билан ишланган. Янги, социалистик ахлоқ эгалари бўлган Зайнаб, Омон, Собирлар ота-она ва қариндошлар фаолиятида кўринган эскилик сарқитларига дадил қарши чиқадилар.

Сўйлаб берай Зайнаб ва Омон
Севгисидан бир янги дoston...
Бу севгида йўл бошлар вафо.
Ҳам вафони емирмас жафо.
Бунда асло қора кун йўқдир,
Бунда мотамсара кун йўқдир,
Хазон қилмас Зайнабни замон
Ва оташда ўртанмас Омон.
Туши эмас, балки ўнгида
Лилдорини кўрар бегумон,
Бир қиссаким, бунинг сўнгида
Севишганлар топишгусидир...

Ахлоқ соҳасидаги эскилик сарқитларига кескин қарши чиққан бу асар халқимиз ахлоқининг энг яхши томонларини традиция қилиб сақлаб қолади. Чунончи, ҳақиқат истаб дадил чиққан Зайнаб конфликт давомида Анор хола каби ҳали ҳам адашиб юрган ота-оналар билан мунозара қиларкан, одоб доирасидан ташқарига чиқмайди ва ўз курашини зўр одоб билан олиб боради. Ўзбек адабиётининг гурури бўлган бу асар бутун совет адабиётида катта ўрин эгаллайди. Дoston асосида яратилган опера шухрат қозонганлиги тасодифий ҳол эмас.

Ҳамид Олимжон поэзиясининг тарбиявий аҳамияти ва Улуғ Ватан уруши йилларидаги роли ниҳоят буюкдир. Совет офицерларидан бири уруш йилларида Ҳамид Олимжонга ёзган шахсий бир мактубида шундай дейди: «...Октябрь ойда юборган шеърларингизни («Хат», «Ингитларни фронтга жўнатиш») олдик, Жангчилар «Ингитларни фронтга жўнатиш»ни эшитар экан, «Мана бизга ёрдам келаяпти,— деб қарсак чалиб юбордилар. Биз она-Ватаннинг насихатларини ўқиб, бир томчи қонимиз қолгунча уни ҳимоя қилишга қасам ичдик...»

Ҳамид Олимжоннинг таланти кўп қиррали эди. У фақат хассос шоиргина эмас, балки оташин публицист, қатор очерк ва ҳикоялар автори, забардаст драматург, улкан олим, моҳир таржимон ва йиринк ташкилотчи — раҳбар эди.

Шоирлар қаримайдилар. Гарчи шу кўнларда сеvimли адбимизнинг туғилганга 60 йил тўлган бўлса ҳам, у авлодлар хотирасида, тарих саҳифаларида бахтиёр ҳаётининг жўшқин куйчиси сифатида сақланиб қолган. Унинг серқирра ижоди Ленин берган буюк бахт мадҳиясидир.

Лазиз ҚАЮМОВ

ҲАЙКАЛ

Бу ерда шоирга қўйилди ҳайкал,
Инсон заковати, ақли, меҳри бу.
Кекса табиатга берилган сайқал,
Шеъринг қудрати, санъат сеҳри бу.

Боқ, — деб, қуёш, юлдуз,

тоғ-далаларга

Ўлим йиқитганини — кўтарди халқи.
Энди мен ҳам фарзанд, невараларга
Кўрсата оламан тоғдай тик қаддин.

Ана, юзда илҳом, қўлида қоғоз,
Ҳозир водий кезиб қўшиқ битгудай,
Сўзларига қайта берганга парвоз
Ҳаёт-чун таъзимин дoston этгудай.

Ассалом!

Айт, кимга бошимни эгай,
Кимларнинг қўлини суртай кўзимга,
Чорак аср ўта келиб тирикдай
Боқиб турганинг-чун сўлгин юзимга.
Қанча бизга сени қўймасдан яқин,
Ўртамизда ётган ҳижрон тошини
Олиб ташлаб: сени гўё бир чақин,

Гўё нон, гўё сув, шеърдай ёрқин.
Дурдай кўтардилар азиз бошингни,
Бир улкан қалбдайсан, мард, алп сиёқли,

Ииллар қаритмапти, — ҳамон кўрам, ёш,
Қанча кўрмаганинг тирик ҳаётни
Езиб ҳар юракка солгудай қуёш.

Бу, кафтда кўтарган яшнаган тупроқ,
Сенинг номингдаги қолхоз аталур.
Бунда шеърдай меҳнат талаб ҳар чаноқ,
Ҳар кун янги шодлик бахт яратилур.

Сен бунда меҳмонмас, азиз фарзандсан,
Сафарбар суръатга тирик эмакдош,
Қанча жилд ва қанча минглаб варақдан
Чиқиб тер тўқасан деҳқонга йўлдош.

Сени бир кўрмаган, эшитмаган ҳам
Бунда сенсиз шонинг этмайди баён.
Шухратни ўйламай тебранган қалам
Авлодга хизматдан қолмас ҳеч қачон.

Мағрур кўтарилдинг бошоқдай ўсиб,
Сен билан, сафимиз яна зич, азим.
Мангулик-чун тақдир, шеъримни тутиб,
Халқингга ва сенга қиламан таъзим.

СЕНСИЗ

Мана, бир умрни яшадим сенсиз,
Қайтмас шодликларнинг қайтишини кутиб,
Тобутинг бошида чўкканимда тиз
Фарзандлар кўтарди қўлимдан тутиб.

Шундан бери тикман. Ҳар нега қалқон,
Бахтга, баҳорга ҳам, қишга, қайгуга.
Биров азасида йиғлайман қон-қон,
Тўйида яйрайман, ўхшаб охуга.

Лекин, қолганимда қалбим-ла танҳо,
Туйғулар зорига солганда қудоқ,
Ўзни заиф, чанқоқ, сезганда гоҳо,
Аламдан бераман жавобсиз сўроқ:
Нега, нега мени ташлаб кетмадинг?

Мендан нафисроқнинг ҳуснига ошиқ,
Мендан ёниқроғи тортмади сани,
Эди нигоҳингга бор жаннат очик,
Сени Мажнун этиб бир ер гўзали —
Нега, нега мени ташлаб кетмадинг?

Тирик айрилишининг доғи оғирмиш,
Хўрлик кемирармиш умрни чайнаб.
Бу — мудҳиш эғовга берардим туриш,
Кетсанг ҳам менга жон туйғунгдан айнаб.
Билардим, қайдадир оласан нафас,
Мураккаб бу дунё сен-чун ҳам тирик.
Сенга ёт ношудлик, тунд руҳлик, қафас,
Бугунги қадамнинг кечадан йирик...
Нега, нега мени ташлаб кетмадинг?

Биламан, рашк мени этарди ҳалок,
Афзал кўганингни қаргаб ўтардим,
Изингдан юрмасдим, соядай ғамнок,
Лекин ишқ ҳаққи-ла мағрур кутардим,

Ҳаётда мен учун қолардинг тирик,
Қаламинг муждасин кутардим муштоқ...

Маънос тақдирингга яшаб мен шерик,
Мушкул бўлаётир шодлик яратмоқ.
Нега-нега мени ташлаб кетмадинг,
Ташлаб кетмадинг-са, бошлаб кетмадинг!

ШОИРНИНГ ҚАДРДОНЛАРИ

Шод ўтади Зайнаб кунлари,
Кўнгли баҳор кўкидай тоза,
Кўкда учган қушларнинг бари,
Шодлигидан олар андоза.

Ииллар йилларга, авлодлар авлодларга
улашиб, ҳаёт ҳамон олға боради. Ёш авлод-
нинг шеърхон вакиллари қуршовида бир
бирига гул тутиб турган бу атоқли киши-
лар Ҳамид Олимжоннинг энг қадрдон ки-
шилари — шоира Зулфия билан пахтакор
Зайнаб Омонова. Улар, эҳтимол, ҳозир дос-
тоннинг қўридаги сатрларини хотирлаша-
ётгандир...

Китоблар — даврнинг ўчмас кўзгулари.
Машҳур «Зайнаб ва Омон» достони ана
шундай энг ҳаётий обидалардандир. Унинг
бош қаҳрамони Зайнаб опа ҳали ҳам шоир
қуйлаган завқли меҳнат қўйнида, Бухоро-
даги Фиришкент қишлоқ Советига раҳбар-
лик қилаётир.

Шоира Зулфия билан Зайнаб Омонова В. И. Ленин номидаги Тошкент Давлат университети талабалари ҳузурда.

Водийларни яёв кезганда ...

Мердликларга тўлган ўлканинг
Даласида, қишлоғида ёз.
Қўқда қуёш ва бир лочин қиз
Чаппар уриб этмоқда парвоз.

Ҳамид Олимжон қаламга олган бир
лочин қизнинг ёнига минглаб лочин қиз-
лар қўшилди. У ёниб қаламга олган,
эскилик дунёсига ўт қўйиб, янги дунё
қучоғига отилган, эркин муҳаббат, озод
меҳнатдан бахт қидирган Зайнаб ёнига
минглаб Зайнаблар қўшилди. Шоир но-
мига қўйилган колхоз пахтазорлари, боғ-
лари, полизларида саховат, қутга тўла
ёзининг бутун латофати, кўрки кўзга
ташланади.

Пўл ёқасидаги мирзатеракларнинг
барги шивирлайди, ариқда шилдираб
оқаётган зилол сув, боғлар оша эши-
тилаётган қушлар чўғури; қўнғир либос
кийиб ҳаёлга чўмган далалар, куз қуё-
шида ҳосилини кўз-кўз қилаётган ғўза-
лар шоирни эслатади, у тасвир этган
борлиқни эслатади, юракка муҳрланиб
қолган ўтти мисраларини ёдга солади.

Кўм-кўк,

кўм-кўк,

кўм-кўк...

Меҳнат — шараф ва шон бўлган

Водилар кўм-кўк...

Ғўза гули билан

Қалблари ўсган,

Ғўза япроғида

Қалби кўкарган

Водилар кўм-кўк...

Салқин сахарда уйқудан туриб, юзи-
ни булоқ сувларига чайган сулув келин-

чак қўлида бир донга қизил гул тутганча
шоир ҳайкали ёнида пайдо бўлди. У
бу қишлоққа яқиндагина келин бўлиб
тушган, ўзи шетрият муҳлиси. У ҳар
куни меҳнат тонгини шундай бошлайди.
Келинчак шоирга гул келтиради, шоир
унга тонгда битган газалларидан ҳади-
этади: келинчак гулни шоирга тутди:

— Мана сенга олам-олам гул

Этагинга сиққанча ол.

Бунда толе ҳар нарсадан мўл,

То ўлгунча шу ўлкада қол.

Шоир келинчакни бахт-иқбол билан
табриклаб тонгги газалини тутди:

— Умрида ҳеч гул кўрмай йиғлаб

Ўтганларнинг ҳаққи ҳам сенда,

Ҳар баҳорни йиғлаб қаршилаб

Кетганларнинг ҳаққи ҳам сенда...

Бу колхозда шоир орзу қилган тў-
кин-сочинлик, баранали хирмон, новда-
лари гулга, ҳосилга бурканган мевалар,
боғлар, меҳнатидан мамнун бобо деҳқон-
ларни, лочин қизларни, яна неча-неча
дестонларга мавзу бўладиган меҳнат
соҳибларини кўрдик. Колхозда ҳаммаси
бўлиб 400 ҳўжалик яшайди. Хонадон-
ларда газ, электр, телевизор. Колхоз-
нинг марказий кўчаларида қурилиш ас-
боб-ускуналарини ортган машиналар
қатнаб турибди. Колхозда пахта иши
билан бир қаторда қурилиш ишлари ҳам
олиб борилюқда. Икки қаватлик, меҳ-
монхона, 11 километрик водопровод,
536 ўринлик мактаб, типовой боғча қу-
риляпти...

Колхоз раиси Ҳасанбой ака Эргашев
асли наманганлик. Янги ерларни ўз-
лаштириш, пахта ишидаги тажрибаси
уни шундай катта ҳўжаликка бош бў-
лишгача олиб келибди. Раис колхоз иш-
лари ҳақида гапириб берди. Бундан
10—15 йил илгари бу ерлар тўқай, қа-
мишзор эди. Тунни тонгга, тонгларни
оқшомларга уладик. Айрим ерларни
бочкаларда сув ташиб суғордик. Мана
бу йил гектардан 25,1 центнерни мўл-
жаллаб турибмиз...

Иброҳим Пиримқулов бригадаси ер-
ларини бориб кўрдик. Ғўзалар селкил-
лаб турибди. Эгатларда обиҳаёт — сув
шилдираб оқиб турибди. 250—300
килограммчи теримчи қизлар билан
танишдик. Кароматхон Оқжигитова, Ха-
бибахон Абдуллаева, Насибхон Абдура-
имова, Ҳалимахон Абдуллаеваларнинг
ҳар бири бир дунё экан. Дала шийпо-
нида шетрхонлик, ҳазил мутуйиба, қўн-
гилхушликлар билан бирга, қизлар бу
йилги хирмон ҳақида баҳслашарди-
лар.

— Бу йил ҳар йилгидан ҳам ўзгача
йил бўлди, — дейди қизлар. — Чунки бу
йил юбилей йили, Доҳиймизнинг туғил-
ган кунларини муносиб кутиб олишга
тайёргарлик кўрялмиз. Бизга беқиёс бахт
инъом этган одамнинг ҳўрмати, азиз
хотираси учун хирмонимизни ҳар йилги-
дан икки баробар баянд кўтаришга аҳд
қилганмиз.

Қизларнинг ишларига, ҳосилига бара-
ка тилаб колхознинг янги очилган ерла-
рига қараб юрдик. 22 гектар ерга янги
боғ қилинибди. Бу йил мевалар ҳосил

Ҳамид

Олимжон

номидаги

колхозда

берган. Олмаларнинг шохи мевадан ларзон. Саватларга мевалар узиляпти.

— Ҳар ниҳолни ўтқазиб, ҳар кўчатга сув қўйганимизда, ўтмишни эслаб қўярдик, — дейди боғбон Файзулла ота. — Илгари ҳосилни не-не изтироблар билан етиштирдик, лекин ҳосил бойники бўларди. Мана мевазорга қаранглар, тўкилиб-сочилиб ётибди. Колхоз тўқ, колхозчи тўқ.

Ҳар нарсадан олий меҳнатнинг
Покиза мевасини кўриб бахтиёр,
Бутун борлиқ оппоқ далада:
Дала — тўла,

Дала — оппоқ,
Оқ

Ер ва кўкни пахта тутғудай,
Худди қор ёққандай далага!

Шоир Ҳамид Олимжон дурга тўла, нурга тўла далаларни ана шундай тасвирлаган эди. У бугун бўлса эди, унинг номи билан яшаб, ижод қилаётган, гўзаллик устига гўзаллик яратаётган Зайнаблар, Омонларнинг журъатини кўрса эди... Уфқларга улашиб кетган пахтазорларга, кумуш тоғ — пахта хирмонларига нигоҳ қадаса эди...

Шоир тирик, у ўлган эмас. Ўзи айтганидай:

Мен элимнинг юрагида яшайман,
Эрк деганнинг тилагида яшайман.

Эътибор ОХУНОВА.

Оққўрғон районидаги Ҳамид Олимжон номли колхозда шоирга ҳайкэл ўрнатилган.

Г. ГРАФКИН фотоси.

«Кундалик» саҳифалари

Ҳамид ОЛИМЖОН

Оташнинг шоир ва давлат арбоби Ҳамид Олимжоннинг бой адабий мероси ҳақида ўнлаб диссертациалар, илмий тадқиқотлар ёзилган бўлса ҳам, у ҳақда мукаммал ўрганилганча йўқ. Шоирнинг мерос архивида китобхона маълум бўлмаган кўлемлар, қоралар ва тезислар, сюжет режалари, кундаликлар бор. Қуйидаги «Кундалик» саҳифалари биринчи марта нашр этилмоқда.

1943 йил, 18 февраль.

Эрта-тонг чоғида ўзбек халқининг совғасаломларини элتماқ учун биз Тошкент вокзалдан гарби жанубий фронтга жўнадик. Тошкентда икки кундан бери қаттиқ қор ёғиб турибди. 17 февралнинг иккинчи ярмидан бошлаб яна қуруқ қор севаляй бошлади. Биз вокзалга чиқар эканмиз, машиналар қорда зўрга юрар эди. Қиши билан бунчалик қор ёққан эмас.

Соат 5 га яқин вокзалга келдик. Тошкент уйкуда Делегациямизга Николай Андреевич Ломакин бошчилик қилади. Делегацияда мен, Қорасув районидagi бирлашган колхознинг раиси Турғун Тошма тов, авиазавод ишчиси Убай Солихўжаев, завод ишчиси Ҳалима Тошмуҳаммадиевалар бор. Бизни кузатишга чиққан ўртоқлар хайрлашиб, вагондан чиқдилар. Тонг тумани ва оппоқ қорга ўралган поезд Тошкент вокзалидан йўлга чиқди.

19 февраль.

Делегация аъзолари бир-биримиз билан танишмоқдамиз.

Турғун ака кунни билан бизни қулдириб ўлтирди.

— Мени тўрт юз колхозчи узатиб қолди, — деди у, — улар мендан немиснинг бир қанча каллаесарларини яшикка қамаб олиб келасан, ўзимиз суд қиламиз, дедилар. Мен уларга бизнинг аскарларимиз ҳозир Харьков билан Киевни олган бўлсалар, мен немисни то ўз чегарасигача қувиб бормангунча қайтиб келмайман, дедим.

Шундай, халқ немис каллаесарларининг энг катталаридан бир қанчасини Ўзбекистонга олиб келиб, ўзи суд қилмоқчи, унинг бунга тўла ҳаққи бор. Шундай қилмаса, у асло умурдан чиқмайди. Чунки немис унинг бошига кўп ташвиш солди. Уни ўзининг севишли ўғилларидан ажратди. Ўғлидан ажралган ота-она агар тирик немисни кўрганида еб-рағиб ташлар эди. Негати, унинг юрагида ўт тутаяқиб ётибди.

20 февраль.

Ҳалима бизнинг ичимизда энг ёшимиз. У жуда кам гапирарди. Кунни билан бир оғиз ҳам сўзламасдан ўлтириши мумкин. Лекин, уни гапга солсангиз, анча нарсаларни ҳикоя қилиб бера олади. Уруш кунларидан у бир ўртоғи билан ўйнаб юриб, Тошкентга қўйириб келинган бир қорхона олди-дан чиқиб қолди. Икковлари унинг ичига кириб қўрибдилар. Бу катта комбинат экан. Ҳалимани ишга олибдилар. У секин-секин ишга кела бошлади. Сўнгра парашютчилик ҳақида бир китоб ўқиди. Бу китоб уни аэродромга олиб борибди. У парашютдан ташлашга ҳам ўргана бошлади. Унинг комбинатга кирганидан, парашютдан ташлай бошлаганидан ота-онаси хабарисиз эканлар. Бу гаплардан хабар топиб қолган онаси уни излаб аэродромга борибди, қараса, қизи парашютдан ташламоқда экан.

Ҳалима ҳали ҳеч қачон янча ўзи сафарга чиққан эмас. Лекин бу кун у биз билан бирга жуда катта сафарга чиқди. У фронтга, ўзбек халқининг совғаларини Қизил Армияга олиб бораётди. Эҳтимол, Ҳалима бунчалик катта сафарни бундан сўнг кў-

мас. Бундай ҳодисалар кишининг ҳаётида бир марта юз беради.

21—28 февраль, 1 март.

Жуда секинлик билан илгарига жилмакдамиз. Темир йўл нефть, кўмир ва бошқа ҳарбий эшелонлар билан банд. Кечагина Ўзбекистон чегарасидан ўтдик. Кела келгунча ҳамма ёқ қор эди. Вагонимизга ўртоқ Ломакиннинг оғанилари келишди. Виллоят Ижроқом раиси ўртоқ Попов билан таниш бўлиб қолдик. У қайтарда албатта Чкаловга тушасизлар, деб қолди.

— Бир кун бўлса ҳам қўниб кетасизлар. Ҳар бирингизга оренбургликларнинг нафис рўмолдан совға қиламан, — деди у.

Февраль тамом бўлар кечаси шундай зўр қор ва бўрон бўлдики, одам боласи унинг зарбига чидай олмас эди. Бўрон вагонимизни ларзага соларди. Бўрон кўп вагонларнинг тунакусини кўйиб қетди.

1 март эрта билан қуёш пайдо бўлди. Шамол ва бўрон тўхтаб, ҳавода ийликлик сезилди. Қор эрий бошлади. Кечаси совуқ ва бўрон тугаб, баҳор бошланаётганга, қиш хайрлашаётганга ўхшаб қолди.

2 март.

Бузулукда чиқадиган газеталардан Охунбобоевнинг ўлганиги ҳақидаги хабарни ўқидик. Кунни билан ўзимизга кела олмадик. Мен ҳатто озгина йиғлаб ҳам олдим.

10 март.

Ниҳоят, 20 кун йўл юриб, Москвага етиб келдик. Бизни Мудофаа Халқ Комиссарлигининг вакили подполковник Каратюк ва бизнинг вакилимиз ўртоқ Газарян кутиб олдилар. Мен урушдан бурун Москвада кўп бўлганман. Ҳозир Москвада одам оз, ҳар нарсда оғир бир жиддий сезилди. Москва урушга қўниб қолди. Халқ руҳида совуққонлилик ҳукм суради.

Москвада бизга гарби жанубий фронтга эмас, балки марказий фронтга боражағимизни билдирдилар. Чунки ўртоқ Рокоссовский ҳозир марказий фронтда экан.

10-да чиққан газеталардан жанубда немис қўшинларининг ҳужумга ўтганини ва бизнинг армиямиз бир қанча шахарларни ташлаб чиқганини ўқидик. Бизнинг сафаримиз учун бу жуда қутилмаган бир ҳол бўлиб чиқди.

13 март.

Москвадан марказий фронтга жўнадик.

15 март.

Икки кундан бери Берюлево деган станцияда турибмиз. Бу ер Москвага ўттиз километр келади, хозос. Ҳозиргина нима учун тўхтаб қолганлигимизнинг сабабини билсак, Еленин немис бомбардимон қилибди. Депо бошлиғи ва бир қанча ишчи ўлибди. Соат 17 да темир йўл тўзатилиб ишга бошлайди, деган гап бор. Темир йўл қайтадан ишга бошлаши билан бизни жўнатишга ваъда қилиб турибдилар.

Станцияда жуда кўп ҳарбий эшелонлар тўхтаб ётибди. Мен эшелонлардан бирининг бошлиғига дуч келиб қолдим. У полковник, ёш рус йигит, тез-тез гапирарди.

— Немиснинг урушдан бошқа иши йўқ. Уруш унинг касби. У ҳунарманд ўғри, бошқасар бўлиб қолган. Лекин биз унга бас келдик. Энди биз ҳам урушни ўрганиб олдик. Шароит одамни тарбия қилади. Сен сибирликларнинг урушганини кўрсанг, оғзинг очилиб қолар эди, ҳозир ҳамма халқларнинг болалари ҳам яхши урушмоқдалар. Шароит одамни тарбия қилади.

16 март.

Кундуз соат 12 ларда Ожерелье станциясига етдик. Кечгача яна тўхтаб қолишга тўғри келди. Зимин кеча бизнинг қўшинларимиз Харьковни ташлаб чиққанлари ҳақида хабар келтирди. Биз жуда ачиндик. Кунни билан кайғимиз бузуқ эди.

Кечгача шундай оғир кайфиятда бўлдик. Ҳозир биз ўрмон олдидаги станцияда тўхтаб турибмиз. Ойдин, юлдузлар чарақлаб турибди. Осмон ойнадай тиниқ.

Елец ҳақида бугун ҳеч гап билолмадик. 17 март.

Кечаси билан йўл босдик. Немис бўлган ерлардан ўтиб бормоқдамиз. Станцияларда йўл бўйлаб вайронликлар учрайди. Булар немисдан қолган «едгор».

Жданка станциясида Елец ҳақида хабар эшитдик. Кечаси соат 10 дан то соат биргача немис уни бомбардимон қилибди. Ҳозир Елец поездларни қабул қилмайди, дедилар. Рокоссовскийни қардан топишимиз билмаймиз. Ҳеч ким аниқ маълумот беролмайди.

Елецдан 65 километр жойда тўхтаб қолдик. Кечқурун соат 7 дан бошлаб осмонда немис самолётлари учиб ўта бошладилар. Мен вагондан пастга тушиб хайрон бўлиб турибман. Самолётлар якка-якка учиб ўтмоқда. Уларни бу ердаги халқ жуда яхши танийди. Булар Елеца қараб ўтмоқдалар.

Станция кишилари Елецда тревога эълон қилинганини хабар қилдилар. Елец бизни қабул қилмайптир, қачон қабул қилиши маълум эмас. Демак, немис калхатлари Елец тепасига бомба ёғдиришмоқдалар. Соат 11 дан ошди. Ҳозир Зимин Елец билан телефон алоқаси узилганини ҳақида хабар келтирди. Мен бу кеча наватчиман. Қўлимда Навой «Чор девони».

18 март.

Елецдан 20 километр берида турибмиз. Соат 7 дан бошлаб немис уни яна бомбага тутди. Тепаликка чиқиб Елец томонга қараймиз. Бомба портлашлари олам-олам учқунлар кўтарди, бомба тушган жойда ёнғин пайдо бўлади. Ёқилги солинган идишлар ёрилоқда. Проекторлар ҳавода самолётни қувиб, зенитларга йўл кўрсатдилар. Зенит ўқлари қип-қизил чўғ бўлиб ёнади. Маълум вақт шахар тепасида тинчлик пайдо бўлади, бир оз фурсатдан сўнг яна портлаш, зенитларнинг қизил олови осмонда яриқрайди.

Икки қўшимиз осмонда. Ой ёруғ, юлдузлар чарақлаб турибди, немис самолётлари худди бизнинг тепамиздан ўтмоқдалар. Лекин, улар шунча баланд учадиларки, кўриб бўлмайди, уларни фақат товушидангина таниш мумкин. Ҳаммамизда ҳам жиндак шовқинлик сезилди. Лекин тетикмиз. Ярим кечгача шу ҳол давом қилди. Немис биз бораётган шахарни хароб қилмоқда эди.

19 март.

Ниҳоят, Елецга кириб бордик. Бир неча кунги бомбардимоннинг натижалари кўри-ниб турибди. Кечаси бизга аланга ва учқунлари кўринган портлашларнинг натижалари кўз олдимизда. Бу ерда бирорта ҳам соғ иморат йўқ. Ёнган вагонлар, ағарилган паровозлар, портлатилган қурол-аслаҳа складлари — немиснинг иши... Жангчилар соғ қолган ва «яраланган» вагонлардан озиқ-овқат ташимокдалар. Усталар темир йўлларни тезроқ ямашга шошилиди. Бу ерга етиб келган темир йўл бошлиғи ўртоқ Пичугин мумкин қадар тезроқ поездларни қабул қила бошлаш кераклиги ҳақида ташвишланади. Ҳарбий ҳаракат бошлиғи ўртоқ Рубаков, икки суткадан буён кўз омонини йўқ, деди. Ҳарбий комендант ёнаётган депо ичидан ўқ-дорилар омон қолганини ҳикоя қилади. Уларнинг ҳаммаси бизнинг вагонга келишди.

— Немислар кечикиб қолди, — деди ўртоқ Рубаков, — биз кейинги ҳафтада фронт учун зарур бўлган жуда кўп қурол-аслаҳа ва резервларни ташиб олдик.

Елецда ошнқча тўхтаб туришининг маъ-

носи йўқ. Улар бизни дарҳол жўнатдилар. Косторна деган станцияда қараб йўл олди. Ундан Курска жўнаймиз. Қаттиқ жанглار бўлган жойлардан ўтиб бормоқдамиз. Бу ерларда бирорта ҳам соғ иморат йўқ. Немис чекинар экан, ҳар бир деворга тиш-тирноғи билан ёпишиб олган. Уни уриб-ўлдириб чиқарганлар.

Бошқа станцияларда ҳам авҳол шу. Кета-кетгунча ер бомбадан жароҳатланган, воронкалар...

Немис солган жароҳат излари жуда узоқ йилларгача сақланиб қолади. Немис итвачаларини битта қўймай қириб ташлаб, қўлга тушганларнинг кучи билан барча бузилган ерларни обод қилмасан, биз ҳам одам эмасмиз. Ҳали шундай қилганда ҳам биз аламдан чиқмасан керак, деб ўйлайман. Бизнинг немисга берган ҳар бир оғир жазомиз ҳам — унга марҳамат, холос.

Ҳеч қандай мўъжиза биз берган қўрбонларнинг ўрнини босолмаса керак.

20 март.
Кечаси бўлган даҳшатли бомбардимондан сўнг бир йўлни тезгина тугатиб, бизни Косторная станциясидан ўтказдилар. Станцияга кириб бормоқдамиз, бу ерда январь ойида бўлган жанглarning асарлари дунё-дунё бўлиб ётибди. Кўз илғамас даражада кенг майдон техника қабристонини ташкил этади. Немис армиясининг тилка-пора қилинган машиналари, танклар, вагонлари, омбор-омбор ўқ-дорилари бу ерда ўтган даҳшатли жанглардан гувоҳлик беради. Станция марказига кириб бормоқдамиз. Станцияни кеча немиснинг юз самолёти

бомбага тутган. Юз самолёт тўрт юз бомба ташлаган. Ҳозир бу ерда станция йўқ. Етти қават ер ағдар-тўнтар бўлиб ётипти. Жуда катта оғирлиқдаги ажал бомбалари портлаган ердаги чуқурликларга бутун бир иморат сиғиди. Бутун бинолар қуйиб, қулаб одош бўлган. Утган кун бу ерда станция бор эди. Бу кун у йўқ. Катта-катта бинолар ўрнида зўр-зўр чуқурликлар. Бомбардимон шунча зўр бўлганки, станция олдидаги кичкина ўрмоннинг бутун шохлари кесилиб тушган. Танклар тўнтарилиб ётибди. Қуйган вагонларнинг жасадлари кишини даҳшатга солади. Биз ўтиб бораётган издан бошқа бирорта ҳам соғ йўл йўқ. Жангчилар, станция ишчилари тинчимасдан йўлларни ямаб ётибдилар.

Бизни станцияда гўштата олмайдилар. Бу, биринчидан, бизни хатардан сақлаш ва, иккинчидан, бирдан-бир ишни бўшатиш учун керак. Станциядан ўтиб бормоқдамиз. Лекин юрагимиздаги ғазабни ифода қилиш учун сўз ожизлик қилади. Европани нажот соҳилига олиб чиқмоқчи бўлган олий ирқнинг маданияти шуми? Бизнинг газеталаримиз немис вақшийлигини тўла кўрсатиб беролмаяптилар. Бизнинг халқимиз ҳали немис деган махлуқнинг қандай йиртқи ҳайвон эканини тўла билмайди. Қолбуки, немисга қарши жони бор ҳар бир зотни, дунёда яшашни хоҳлаган ҳар бир жониворни жангга чиқариш ва фашистнинг туҳумини ер юзидан қуритмоқ керак. Дунёда ҳозир одамзод учун бундан савоб иш йўқ.

(Давоми келгуси сонда)

ТУҒИЛМАГАН ЎҒИЛГА*

Эсга тушдинг узоқ ерларда
Ва соғиндим, қолмади тоқат.
Қўрмак бўлдим ва лекин ҳали
Келмагансан дунёга фақат.

Салом сенга, эй жигар порча,
Салом, тўрт қўз билан кутганим...

Сенга ота бўлган ўзи ҳам
Ҳали бола, ҳали жуда ёш.
Кечагина аяланғоч юрган,
Етти кўча кезган бир бебош.

Узоқларда эсимга келдинг
Ва соғиндим, қолмади тоқат,
Қўрмак бўлдим ва нетмак керак —
Келмаишсан дунёга фақат.

Нетмак керак, тақдирда бори
Бўлар экан рўзи азалдан;
Бола ота бўлар ва гўдак
Қуруқ қолмас экан бу талдан.

Учар эдинг, енгил қанотинг
Оқ қушларнинг қаноти қадар.
Изингга тушарди севишиб,
Ҳали ўғил қўрмаган падар.

Денгиз нотинч эди ва шу чоқ
Парвозингни тўлқинда кўрдим.
Кўзлар ёнди, ўйнарди юрак
Ва изингдан, ўғил, югурдим.

Эй гўнчасин очмаган баҳор,
Салом, ўғил, севишли фарзанд.
Сени кутар ота интизор,
Дунё-дунё севгига пайванд.

* Ҳ. Олимжоннинг бу шеъри биринчи марта эълон қилинаётир.

Муносиб фарзандлар

«Ҳурматли редакция!

Биз оташин шоир Ҳамид Олимжоннинг ижоди ва ҳаётини катта қизиқиш билан ўрганиб бормоқдамиз. Унинг ажойиб шеър ва достонларини ўқиган сари, шоир ва унинг ҳаёти йўли, оиласи, фарзандлари ҳақида яна ҳам батафсилроқ билимиз келади. Буюк замондошимиз Ҳамид Олимжоннинг фарзандлари тўғрисида маълумот берсангиз миннатдор бўлардик.

Булунгур район 109-мантаб ўқувчилари».

Муҳит узра қанотингни ёз,
Оқ қушларнинг ўлисида юр.
Даста-даста гуллар келтирсин —
Шўх ва қувноқ қушларга буюр...

Қадрдонимиз Ҳамид ана «Хулнар» шеърини да жамжи қизчасига олам-олам умид ва орзу билан ана шундай сатрларни бағишлаган эди. Шоирнинг фарзандлари бу орзу-умидларга муносиб бўлиб улғайишди.

Сиз улкан шоир ва олим Мақсуд Шайхзодага бағишланган кичкинагина, ленин сержамзун рисолати ўқигандирсиз. Унинг автори — Хулнар, Ҳамид Олимжоннинг тўнғич қизи. Хулнар ҳозир В. И. Ленин номидаги Тошкент Давлат университетида ўқитувчи бўлиб ишлайди. У талантли адабиётчи, Филология фанлари кандидати унвонини олиш учун «Ижод жараёни» деган мавзуда диссертация ёзмоқда.

Шоирнинг иккинчи фарзанди — Омон ҳам олий маълумотли, ҳозир Совет органларида маъсул ходим бўлиб ишлайди.

Ҳамид аканинг оналари Комилабиби 83 ёшга кирдилар, у киши ҳали тетик, невра-чеварали катта оилага бош бўлиб ўтирибдилар.

В. КАЯДАЛОВ расми

ҲАМИША САФ ОЛДИДА

ХОТИРА

Ҳамид Олимжонга ақалли Пушкин ёшига етиш ҳам насиб бўлмади. У бор-йўғи салкам 35 йил яшади ва шундан йигирма йили давомида муттасил ишлади. Ёзди. Мана, чорак асрдирим, у ораимизда йўқ, аммо шу чорак асрнинг бирор кунини унинг шеърисиз, ёдсиз ўтгани йўқ. Адабиёт ҳақида унинг номисиз, илҳомисиз ёзилган бирорта мақолани топиб беринг-чи! Унинг номи тилга олинмаган бирорта шеърини анжуман, ёки мушоирани эслайсизми! Шу йиллар ичида, яъни адабиётимизга икки-уч янги авлод кириб келган давр давомида ва ҳозир, шу кунларда ҳам Ҳамид Олимжонни, Ҳамза ва Абдулла Қодирий, Ойбек ва Ғафур Ғулом қаторида, ўзига устоз деб билмаган бирорта ижодчи борми!

Ҳамид Олимжоннинг фазилатлари ҳақида, жамиятимизда жуда тез кўзга ташланди ва уни ёшлиғидеяқ пешқадамлар, олдингилар қаторига олиб чиқди. Ўн беш ёшида қалам тобратган ва йигирма ёшида элга танилган ёш шоирнинг ақли ҳам, кўзи ҳам ўткир; бир дунё билим соҳиб; фалсафада нуктадон; Ҳофиз ва Навоий, Пушкил ва Лермонтов, Горький ва Маяковскийни аллаҳдан тўла мутлолаа қилиб бўлган; рус тилини ўзи мукаммал билиш билан киёфланмай, тенгдошларини, ёшларини Ленин тилини, байналмилал қардошлик тилини зудлик билан ўрганишга даъват этар эди. Рус тили, рус маданияти ва адабиётини кунт билан ўрганиш зарурлиги ҳақида унинг ўнгилари, мақолалари ҳали-ҳақи ёлдида. Шу мақолалардан бирида Маъруф Ҳаким билан мени ҳам у тилга олган. Ўша 1937—38 йилларда мени Низомий номидида Тошкент Давлат педагогика институтининг Рус тили ва адабиёти факультетига тахсил кўрар. Пушкин лирикасида илк таржима ларим матбуотда кўзга ташланиб қолган эди.

Ёзувчилар союзида ёшлар семинарига тез-тез йигилиш турарди. Ҳамид Олимжон билан Мақсуд Шайхзоданинг ўша қизгин ижодий баҳсларга келмаган вақтларини эслай олмайман. Айниқса, Ҳамид Олимжон ҳар биримиз билан самимий танишар, суҳбатлашар, шеърларимизни тинглар, ўзи ҳам янги шеърларини ўқиб берар, фикрини рўй-рост айтарди. У 1939 йилда Союзимизга раис қилиб сайланди ва қисқа умрининг охиригача (1944 йилнинг машҳур 3 июль тоғига қадар) биз билан доим бирга бўлди.

Гоҳо шундай бўлади: бир киши билан ўн йиллар давомида бирга ишлайсан, ёна мён юрасан, шу вақт ичида уни ҳар кун кўриб турасан-да, бироқ кейин унинг ҳақида дурустқў бирор нарсани эслай олмайсан... Аммо, бунинг акси ўлароқ, шундай ҳам бўладики, бошқа бир киши билан қисқа вақт давомида бирга бўласан-да, кейин, тақдир сени ундан жудо қилгандан сўнг, юрагингда қолган чуқур излар ҳикояси сўзлаганинг, ёзганинг билан умрбод адо бўлмайди.

Ҳамид Олимжон, — уни кўрган, у билан суҳбатлашган, унинг ёнида бўлган, унинг илҳомидан баҳра олган кишилар қалбига ўз сурати, ўз сиймоси, ўз меҳрини абадий нақшлаб қўйишга қодир оташин шоир, улуг инсон эди!

Ҳурмат, муҳаббат, меҳру оқибат ўз ўзидан келмайди, албатта. Бу эзгу туйғулар шундай бир хазинадирки. зарра-зарра, мисқол-мисқол юрак гавҳарларидан тўпланади, таркиб топади.

Бошқа миннатдор кишилар қатори, мени ҳам Ҳамид Олимжонга ҳурматим, муҳаббатим остида мустаҳкам асос: унинг менга кўрсатган меҳрибонлиги ва тарбияси ётади.

Мен устозимдан ўн ёш кичикман. 1936 йилда, А. С. Пушкиннинг юз йиллик юбилейига тайёргарлик қизитиб юборилган кунларда энди ўн еттига қадам қўйган йигитча эдим. «Кавказ асири»ни Ҳамид Олимжоннинг ўзи гўзал таржима қилди. Кучга тўлган Ойбек «Евгений Онегин» устида тун-кун кўз пурини тўкар эди. Ғафур Ғулом, Мақсуд Шайхзода, Миртемир, Усмон Носир, Амин Умарий ўша йилнинг энг масъулиятли ишига — Пушкин лирикасини таржимасига машғул эдилар.

Ҳамид Олимжон бу шарафли ишни менга ҳам ишониб топширди.

— Машқ қилиб кўринг-чи! — деди у, меҳр тўла йирик кўзлари билан, менга синчков тикилиб. — Қўлингиздан келади.

Кейин Пушкин лирикаси таржимонларининг мушоираси бўлди. Союзнинг шеър шавандаларига лиқ тўла мўъжазгина клубида ман-ман деган шоирлар минбарга бириккетин чиқиб боришди, Навбат менга ҳам етди. «Гул», «Грузия тепаларида...» шеърларини ўқидим. Аммо минбарда турарканман, асабларим қайишдай тортилган, тиззаларим қаттирар эди...

Ҳамид Олимжон бунинг сезган бўлса керак, мушоирадан кейин ёнимга келиб, бақувват ўнг кўлини елкамга қўйди да, оғаларча мамнун жилмайиб:

— Синовдан ўтдингиз. Табриклайман! — деди.

Ишонч.

Шу биргина сўзнинг чуқур маъносини идрок этишимиз керак.

Баъзан шундай бўладики, истеъдодли, қайнаган, талабчан ёшларга ҳа деганда ишона бермаймиз. Шу билан кўп нарсани йўқотамиз. Ташаббусни дарҳол кўра билиш ва қувватлаш, ниҳолдан ниҳолдан ажратиб билиш ва авайлаб тарбиялаш, асил талантнинг дарҳол пайкаш ва унинг ривожига кенг йўл очиб — чин устозга, моҳир тарбиячига хос ноёб фазилат.

Ҳамид Олимжоннинг жуда кўп бошқа фазилатлари қаторида адабиётимизнинг ёш авлодига ғамхўрлиги, унга ишончи ва талабчанлиги ўзбек совет адабиётининг равнақида муҳим аҳамият касб этди.

Асарларлар гулзорга келиб нектар эмганидай, биз Ҳамид Олимжон гулзорининг

бол арилари эдик. У бизга ширинини аччиқдан, асални заҳардан ажратиб санъатини ўргатди. Емонликка, гоёвий қўсурса қаҳри қаттиқ устоз, бизга шеърятдан қандай дарс берган бўлса, маданиятдан, сиёсатдан, ҳаётдан ҳам шундай дарс берди.

Чирчиқ қурилишига ҳам, Ильич номли заводга ҳам, колхозга ҳам, Москвага ҳам биринчи марта бизни Ҳамид Олимжон бошлаб борди. Серзавқ шоир халқ зафарларидан ўта илҳомланар, ҳар бир сафар уни ҳаяжонлантирар, ҳаёт, қурилиш унинг учун қўшиқдай азиз, мўътабар эди. Эсингиздами, «Чирчиқ бўйларида» сарлавҳали шеърдаги мана бу мисралар:

Мен шарқниқ шоирман, кўзнинг ёшлари
Кўшиқ бўлганини кўрган куним бор.
Кўшиқ одамларни жангга ташлаган,
Кўшиқ кўнгиллардан кетказган ғубор.

Кўшиқ одамларини Ленинга элтган;
Кўшиқ — халқ доҳийси ахтарган йиллар,
Бу кўшиқ халқларни этган биродар.
Занигор, кишилардан кутилган эллар.

Ҳеч ажаб эмаским, Шарқнинг деҳқони
Чирчиқ қўрганларни кўргуси келса,
Ҳеч ажаб эмаским, сувни кўрганда
Кўз ёши қон бўлиб ерга тўкилса!

У доим ўзини халқнинг вакили, юртининг куйчиси ва элчиси деб ҳис этар; шу гуруҳ унинг илҳомини ўт олдиар, шеърини парвозига қанот боғлар эди.

Ҳамид Олимжон кўп ёзди, кўп ёзса ҳам соз ёзди. Унинг «Зайнаб ва Омон»и ўз даврида ҳам, ҳозир ҳам ўзбек реалистик поэмасининг намунаси ҳисобланади; «Муқанна» — шеърини драманинг чўққисидир, унинг граждандлик лирикаси халқнинг маънавий хазинасигина эмас, замон шоирлари учун маҳорат мактабидир. Унинг хоҳ шеърини, хоҳ адабий мерос, хоҳ халқ оғзаки ижоди ҳақидаги мақолалари — оташин публицистика намунасидир.

Унинг бой ижоди, қайноқ ҳаёти, тинимсиз ижтимоий фаолияти, ҳаминча ҳозиржавоблиги ва гўзал инсоний фазилатларига қойил қолган Ғафур ака ҳар қачон менга: — Кичкина Ҳамид, катта Ҳамиддан ибрат ол! — деб таълим берар эди.

Ҳамид Олимжон ўз адабиётининг байроқдори даражасига кўтарилди.

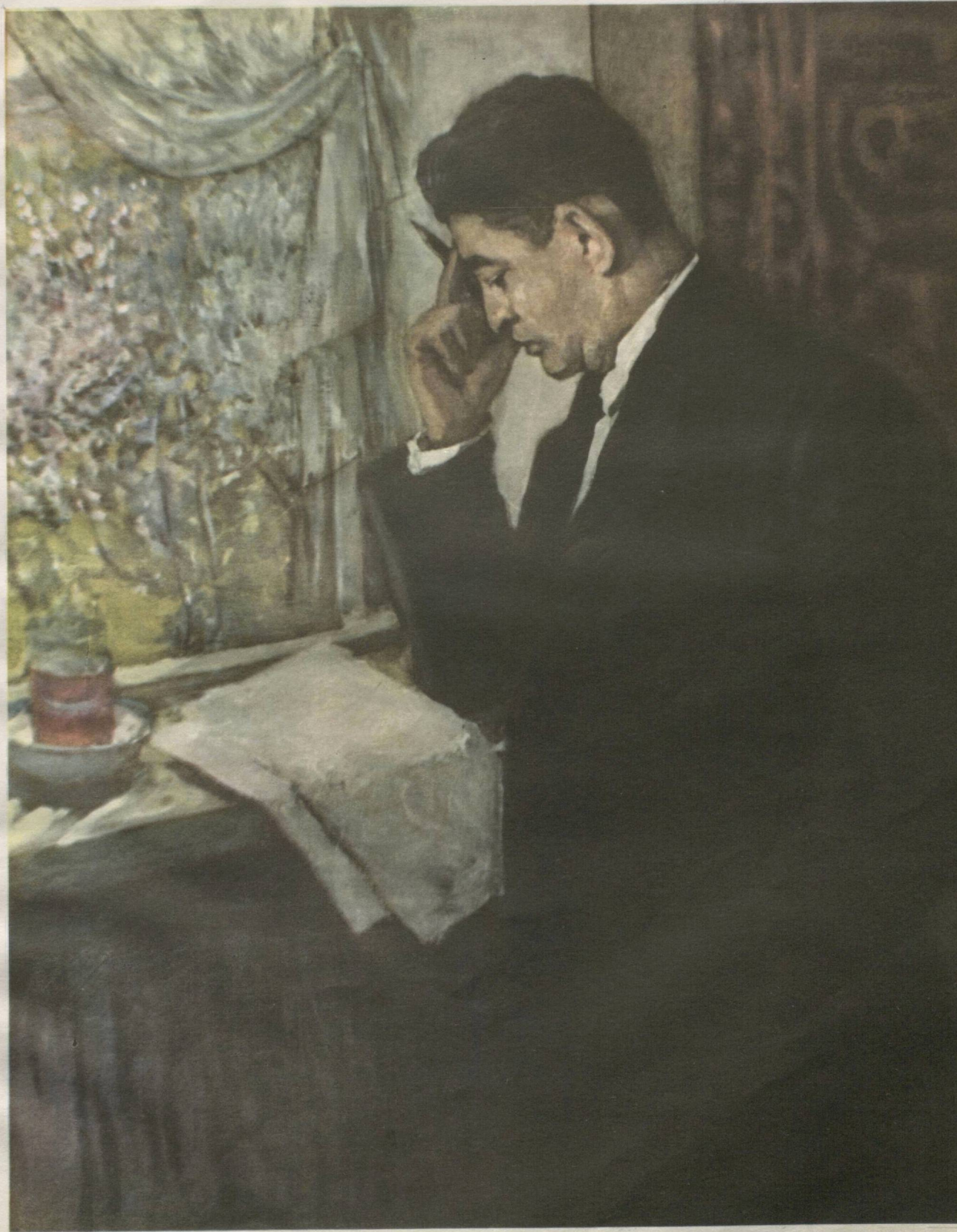
У ҳозир ҳам шу мавқеида собит турибди. Сафнинг олдида, бўлиминини олға бошлаб бораётган команди қандай бўлса, у ҳам шундай. Биз унга интиламиш, унинг изидан борамиз.

Сафларимиз йил сайин қўпаяётир, қаторимиз мустаҳкамланилтир. У эса, ҳамон олдинги сафда, шонли байроқдоримиз, бизни олға, машаққатли ижод зафарларига чорлайди.

Ҳамид Олимжон менинг юрагимда, хотирамда умрбод ана шундай жанговар байроқдор бўлиб гавдаланади.

Абдулҳақ АБДУЛЛАЕВ.

ШОИР.

ЛЕНИН МАЙДОНИ

Тошкентнинг В. И. Ленин номидаги марказий майдони реконструкция қилинмоқда. У янги пойтахтимизнинг энг муҳташам ва гўзал, илгаригидек традицион тантаналар, митинг ва парадлар ўтадиган мўътабар жойи бўлади.

Суратларда сиз Ленин майдо­нидаги зилол ҳавза, улуғвор шалола ва фаввораларни, янги гулзорларни, Ҳукумат уйи ва бошқа маъмурий биноларни кўриб турибсиз.

Г. ГРАФКИН фотолари.

АСРГА

САФДОШМИЗ

«Давр жароҳати қалбимда» дейди шоир. Оламдаги барча қувонч ва аламларни худди ўзиникидай ҳис қилиш — ажойиб маънавий фазилат! Аммо бу бизда факат шоирларгагина хос эмас. Буюк ижтимоий воқеалар асрида кўпчилик шу руҳда тарбияланади. Тарихий Октябрь суръати бутун бутун авлодларга шундай фазилатни бахш этди. Инсон аср билан бир бутунликда камол топмоқда.

Коммунистик ва ишчи партияларнинг халқаро кенгаши тугаган кунлари мен бир бобо билан учрашдим. У сўрида газета ўқиб ўтирарди. Кенгашнинг В. И. Ленин юз йиллиги ҳақидаги мурожаатни ҳижжалаётган экан.

— Ўртоқ Ленинни энди жамини мам-

лакатлар тамом тан олибди-да, а. ўғлим? — деди бобо менга қараб. — Оламда энг катта одам ўзимизнинг ўртоқ Ленин десангиз-чи?

Чол бунн шундай сўрадики, ҳаяжонланиб кетдим. Бу саволга жавоб бериш иларт эмас эди. Бобонинг товушидаги ғурур, кекса бошини қаноат билан сараксак қилиб қўйиши, бахтли, ўйчан тикилишининг ўзи бу саволга жавоб эди.

Кекса бўлса ҳам, узоқ-яқиндаги яхши-ёмон воқеаларни кўнглига яқин оладиган маданий киши экан, деб ўйладим. Ҳаммамиз ҳам шундаймизми — ҳар ким ўзи ҳақида бир ўйлаб кўрса эди!

Асримиз тезкор. Фан-техника ва ижтимоий юксалиш суръати шундайки, масофалар қисқарган сари, халқлар тобора яқинлашиб, инсоннинг қудрати ошган сари, ер қурраси гўё кичраиб бормоқда. Бу суръатдан оғрада қолиб кетиш ҳам ҳеч гап эмас. Бутун дунёдаги ишлар учун, халқлар тақдири учун шахсий масъулият ҳисси социалистик мамлакат гражданининг юксак маданияти белгисидир. Бизда маданият ҳақида кўп баҳслар бўлади. Бу баҳсларда илм, одоб, муомала масалаларини кўтарамиз, бу сифатларнинг юксак граҳданлик даражасини, шахсининг мураккаб асримиз билан уйғунлиги, шахсининг жамият олдидagi масъулият ҳисси қанчалик ривож топганлиги ҳақида кам гапирамиз.

Мен ишга кетаётиб, ҳар кунн ёнимиздаги мактаб қурилиши майдонидан ўтаман. Ўн-ўн бешлаб ёш қурувчи эрталабдан келиб карта ўйнашади, папирос чекишади. Ҳар кунн шу аҳвол. Ҳа? «Цемент йўқ!». Улар бу жавобни берганда

хафа бўлиб ёки нолиб-ачиниб эмас, ҳатто қувониб, кулишиб, ҳамон карта сузишади.

Бу ёш қурувчилар ҳақида даблдурустан бир салбий фикр айтиш балки хато бўлар. Лекин уларнинг умум ишга бундай парвасизлиги ўйга толдиради: аср билан ҳамнафас бўлолмай, маънавий оқсаб, аста оғрада қолиш шундан бошланмасмикин? Ўзининг кундалик таъинишларига, баъзан иши юришмаганига ҳамма ҳам ачинади, лекин қаердадир Пушкин китобларини тулханга ташлаётганлар, муқаддас Олимпда одам осаётганлар, ўлик ва тирик Адольфларга овоз бераётганлар борлигига ачиниб, ғазабланиб, шунинг ҳам масъулиятини қалбда сеза олармикан ҳалиги ёшлар?

Катта ишларнинггина эмас, кундалик оддий ишларимизни ҳам қурра андозаси билан ўлчай билиш муҳим. Айниқса ёшлар ўзининг оддий вазифасини бажарганда ҳам, қалбнинг бир бурчагида коллективни, халқни, халқлар ва олам тақдирини кўриб турса — бу юксак маданият белгиси бўлади. Ота ва акаларимиз шундай қилишган: улар кундалик ишларида ҳам, худди «Аврора» бортида, худди Мамаев қўргони окопидан, худди космик кема иллюминаторидан кўргандек, бутун олам панорамасини қалбдан доим кўриб турганлар. Коммунизм қурувчиларнинг ҳар бир ижодий меҳнат кунн жаҳон тақдирига таъсир этади. Барча халқларга жон риштаси билан боғлиқмиз. Пролетар интернационализмн гоёси — ҳар бир юракдаги шу масъул ҳисда яхши ифодаланади. «Асрининг қувонч ва аламлари менинг қалбимда ҳам акс-садо топади», дея олайлик!

Фан оламида

ШИФОКОР КИБЕРНЕТИКА

Ибнернетиканинг инсонга хизмати ҳақида кўп ёзилган. Хўш, ибнернетика ўзи нима, унинг медицинадаги вазифаси қандай?

Кибернетика — мураккаб системаларни бошқариш ҳақидаги фан. Бу системалар шу даражада мураккабки, инсон идроки уларни одатдаги усуллар билан бошқаришга ожиз. Врәчлар фаолияти ҳам кибернетик бошқариш наби мураккаб. Чунки касаллинининг саноқсиз белгиларини назарда тутган ҳолда шифонор тўғри диагноз нўя билиши ва даволашининг энг тўғри усулини танлаши лозим.

Ҳозир олимларимиз инсон организмзини турли йўллр билан даволайдиган жуда нозик усуналар яратдилар. Шифокорларга электрон ҳисоблаш машиналари ёрдамга келди. Бу машиналарнинг «зеҳн ва хотираси» ўткир, ҳар қандай масалани тез ҳал қила олади. Кибернетик «доктор» био неча дақиқадаёқ минглаб касаллик белгиларини жамлаб, таққослаб хулосалаб чиқади.

Академик А. А. Вишневский номидagi Москва кўнран хирургияси институтида бундан ўн йил бурси кибернетика лабораторияси ташкил қилинган эди. Ҳозир бу лабораторияда кўпгина хирургик касалликларни аниқловчи кибернетик системалар бор. Бу ерда юрак, жигар ва ошқозон касаллиларига диагнозни машина қўяди. Профессор А. Вишневский билан М. Биховский яратган машина ёрдамида диагноз қўйиш ҳар томонлама кулай бўлиб чиқди. Айниқса, юракдаги тугма дардларни аниқлашда катта муваффақият қозонилди. Машина кўп ҳолларда врач назаридан тушиб қоладиган кичин белгиларни ҳам ҳисобга олади.

Асқар ХОЛМУРОВОД,

Украина ССР Фанлар Академияси биохимия илмий-техникриш институтининг катта илмий ходими, биология фанларн кандидати.

Бу қизлар Самарқанд районидаги «Ленин байроғи» колхозида ишлашади. Улар тоқзорлардан кишимиш қилинадиған узумларни мўл-кўл йиғиштириб олдилар.

С. БЕЗНОСОВ фотоси.

Тошкент. Ю. Гагарин шарафига ёдгорлик.

Г. ГРАФКИН фотоси.

«Адабиёт халилларнинг энг яхши ҳис-туйғуларини, миллий даҳоси ва руҳини ақс эттиради, у халқлар орасида ўзаро меҳр-муҳаббат, мустаҳкам бирлик ва ўзаро ишонч туйғуларини тарбиялайди».

Халқлар дўстлигининг оташин куйчиси Ованес Туманян шундай деб ёзган эди.

Мамлакатимиз халқлари буюк арман шоири, реалистин проза устаси, адабий танқидчи ва публицист Ованес Туманян туғилган куннинг 100 йиллигини кенг нишонлади. Қуйида унинг шеърларидан намуналар берамиз.

ОВАНЕС ТУМАНЯН

Куйлаб келиб оламга,
Солдай ўтиб кетди Саёт Наво,
Қалбда ишқ билан нелиб,
Ғам-алам ютиб кетди Саёт Наво.
Нур билан туғилди-ю,
Зулматда қилич чопди Саёт Наво.
Аммо, шундай бўлса ҳам,
Муҳаббат сўзин топди Саёт Наво.

МЕНИНГ ҚУШИҒИМ

Хазинам бор менинг туганмас,
Уммон эрур қувонч, бойлигим.
У энг олий мунофотдир, бас,
Тортиқларнинг энг чиройлиги.

Жавоҳирлар бойлиги тенгсиз,
Қалбим туби унинг ошғни.
Улашман уни тинимсиз,
Тантилигим йўндир поёни.

Чўчимайман, ҳайинмайман, йўқ,
Қонхўрлардан, ўғридан қочиб:
Олам незиб юргум, кўнглиг тўқ,
Бойлигимни куёшдай сочиб.

Туғилганман пири-бадавлат,
Бу оламга қайта келмайман.
Улашман неки бор қиммат,
Зиқналинни сира билмайман.

АРМАНЛАР

Мовий тоғли, осмони узоқ,
Узоқ Шарқдан босиб келдик йўл.
Қадимлардан солганимиз сўймоқ,
Этиб асрни асрдан қабул...

Океанлар тўлқинисимон,
Дарёлардай оқди бизнинг қон.
Туман қийнаб, ёнди саратон,
Бошга бало ёғдирди тўфон...

Талон бўлдинг, эй азиз тупроқ,
Байроғинг ҳам бўлди чил-пора.
Оромим йўқ, йўқ она қирғоқ,
Дарбадармиз сўлгин, овора...

Одимлаймиз, ишонч қўл тутди,
Аччиқ қисмат қуварди ҳамон.
Уша-уша муқаддас ўтни
Қалбимизда тутгаймиз омон...

Одим... Одим... Йўлимиз олис,
Аччиқ қисмат қаҳрини кўрмай,
Ҳамон Шарқдан йўл юрамиз биз,
Курашдан ва бўрондан қўрқмай!

ЁСТИК

Ишхонада «Марднома»га келган хатларни ўқиб ўтиргандим. Чошгоҳда бирдан эшик очилиб, ўрта бўй, юзи будой ранг, чуваккина бир киши «мумкин»ми, деб кириб келди. Кўринишдан рангпар, анча дард чеккан одамга ўхшарди. Юзида огир жароҳат излари, ўнг қўли ногирон. Ўрнидан туриб истиқболга чиқдим... Сўхбатлашиб ўтириб, бу кишининг урушда кўрган-кечирганларини эшитиб лол қолдим. «Бир марта ўлиб тирилган экан», деб қўйдим, ичимда. Рўпарамда Улуг Ватан урушида қон кечган, даҳшатли уқубатларини энгиб ўтган собиқ жангчи ўтирарди. Жўра Иброҳимов асли тошкентлик. У фронтда салкам тўрт йил жанг қилган. Латвия озодлиги учун олиб борилган жанглардан бирида Турман қишлоғи остонасида ўқ тегиб йиқилди. Шу зайлда ботқоқликда қолиб кетади. Гоҳ-гоҳ инграб, дам-бадам ҳушига келганида, ҳаётга яна бир боқиб олмоқчидай кўзларини базўр очиниша мадори аранг етарли...

Уша жанг бўлган куннинг эртаси қурулдош дўстлари Жўра акани дом-дараксиз кетди деган қарорга келишди. Жанг майдонидан унинг на жасадини, на ўзини топа олдilar. Шундан кейин Тошкентдаги

Чигатой кўча, Чигатой проездиди 84-уйга қора хат келди. Гвардия лейтенанти Жўра Иброҳимов душман билан юзма-юз олиб борилган жангда мардларча ҳалок бўлди, деган мазмундаги бу бир парча қоғоз ота-она, қариндош-уруғларни, айниқса ён қўшни қизининг қалбини зирқиратиб юборди. Лекин қиз умид билан йўлга боқди, бир умр ногирон бўлиб кутишга аҳд қилди.

Жўра ака сўхбатимиз охирида айрим варақлари йиртилган, титилиб сарғайиб кетган жажжи дафтарчани кўрак чўнтагидан олиб узатди.

— Шунини ўқиб чиқсангиз, ука, кейин ҳамма гап аён бўлади,— деди.

Бу дафтарча Жўра акага госпиталда қараган Людмила Гудзонская деган ҳамшира қизининг қундалиги экан. Уни ўқиб чиқдим.

Аслида Жўра ака душман ўқидан йиқилгандан кейинги ҳолиси — жанговар қурулдошлари, юртдошлари беҳабар қолган воқеалар бундай экан. Ботқоқликда инграб ётган ярадорни кечки пайт бошқа қисмга қарашли дала санитария ходимлари фавқулодда қўриб қолишди. Улар юзи-кўзи, бўйни қип-қизил қонга беланган ярадорнинг қимлигини билишолмайдди. Пинфокорлардан бири мажруҳ томирини ушлаб юрак уриши сусая бошлаганини, қўп қон йўқотганини айтиб «Одам бўлмайди» дейди. Уларнинг иккинчиси — Людмила Гудзонская «Йўқ! Одам бўлади» деб, шериклари ёрдамида ярадорни замбилга авайлаб ётқизиб, олиб кетишди.

Энди ҳикоямизнинг давоми — ана шу жангчи чўнтагида сақланган дафтарча саҳифаларидан ўқиймиз.

* * *

«Латвия. 126-эвакуация госпитали. Киши иродаси ҳақида эсдаликлар.

Людмила Гудзонская.

26. VII. 1944 й.

...Жўра, сенга айтмоқчи бўлган гапларим шундай кўпки, лекин ҳозир уларни на эшита оласан, на жавоб қайтара оласан. Кейинчалик айтиб беришнинг балки имкони бўлмас, ҳар ҳолда уруш-да, кутилмаган ҳодисалар содир бўлиши

Ж. ИБРОХИМОВ.

ОСТИДАГИ ДАФТАРЧА

мумкин. Ҳозир ҳам ташқарида тўпларнинг гўмбурлаши, портлашлар тинимсиз эшитилиб турибди. Осмонда душман калхатлари учиб юрибди. Шунинг учун ҳам сен билиб қўйишинг керак бўлган гапларни, бир кун ўқирсан деб, ушбу дафтарчага ёзиб қўймоқдаман.

29. VII. 44 й.

Ҳозир мен ёнингда сенга фақат бир нарсани, яъни соғайиб кетишингни талаб ўтирибман. Дам-бадам юрагингга қўлоқ тутаман. Уч кундан бери қимир этмай ҳўсиз ётибсан. Юрагинг эса «ҳаёт, ҳаёт!» дегандай аста-секин уриб турибди. Қунига бир маҳал бир қошиқ шўрани не ҳасратда озгингга қуяман. Укол, дори-дармонларни сезмайсан ҳам. Ёки огриқларга бардош бериб чидам билан ётиб-саними? Яқин кунларда тилга кирарсан. Қизиқ, овозинг қанақалини? Шу тоғда сен — мисоли бир гўдак. Йўқ, гўдак ҳам қорни очса йиғлайди, жилмайдди, оёқ-қўлларини типирчилатади. Сен эса қўзингни ҳам очмайсан, оёқ-қўлинг ҳам қимир этмайди. Соғайиб кетармикансан?! Эшит, мен умид билан гапиряпман, сен соғайиб кетасан!

30. VII. 44 й.

Инсон продасига, унинг қучига қойил қолши керак. Буни мен сенинг қиёфанда, чидам ва матонатингда кўрдим. Бугун қўзингни очдинг, биринчи мени кўрдинг, жилмайиб қўйдинг. Кўзларинг ўзим тасаввур этга нимадай қоп-қора ва қақноқ. Ўзбек йигитларининг кўзлари чиройли бўлади.

Бугундан бошлаб, сенинг соғайиб, ўрингдан туришингга ҳеч кимда шубҳа қолмади.

Жўра! Соғайиб катта ҳаёт қучоғига сингиб кетганингда, Токент кўчаларида сайр этиб юрганингда, ҳарбий госпиталь шифокорларидан Адамни, Петяни гоҳ-гоҳ эслаб қўй! Улар сени ўлимдан сақлаб қолиш йўлида кеча-кундуз жонларини жабборга беришди. Ундайларни унутиб бўлмайди!

Биз эса сенинг мардлигингни бир умр унутмаймиз. Ахир сен Ватанимиз учун, бахтли келажак учун саломатлигингни йўқотдинг. Душман билан жонингни алмай курашдинг.

Жўра, омон қолсак, урушдан кейин ҳам вақти-вақти билан хат ёзишиб турайлик: п/почта 44642. Людмила Гудзонская

ёки уйга: Ленинград, Пергалово Подгорный, пр. 55, кв. Л. Г.

Сенинг келажак тақдирингни билишни жуда-жуда истардим. Қайта туғилган ҳаёт йўлини чиройли қизнинг садоқатли севгиси бир умр ёритиб турсин! Мен орзу қилган фаровон турмуш сенга жуда-жуда муносиб...

Жўра, негандир бошқа беморларга нисбатан сенга ўзимни яқинроқ тутаман. Қўп дард чекканинг, иродали бўлганинг учунми, ё менинг ака-укам йўқлиги учунми, ё... Ўшанда жанг майдонинда сени тамоман ҳўсиз кўрганимда шерикларимга баралла «Мен уни ўлим чангалидан сақлаб қоламан» деб қичқариб юборибман. Юрагим қаъридан нега шундай нидо отилиб чиққанига ўзим ҳам ҳайронман. Балки аҳволингга ачинаиб кетгандирман.

3. VIII. 44 й.

Кўнлар ўтди. Овозимдан танилган бўлдинг. Ёнингдан жилмоқчи бўлсам, қўлимдан маҳкам ушлаб қўйиб юбормайсан. Ёнингда соатлаб ўтираман. Баъзан кўзларингга ёш қалқийди. Ҳамон гапиролмайсан.

24. VIII. 44 й.

Бугундан бошлаб сен дейишга ҳам тилим бормайди. Чунки биринчи бор оёққа турганингда меңдан анча ёши катта, барваста чиройли йигит эканлигини кўрдим. Ахир, яқиндагина шу қўлларим билан елкаларингдан суяб, овқат едирар, сув ичирар, нимаики лозим бўлса жон-дили билан бажарардим. Энди эса салобатинг босиб, ёнингга боришга ҳам нйманаман.

Шифокор бўлганимдан, яъни сени ҳаёт соҳилига қайтаришга озми-кўпми ҳисса қўшганимдан фахрланаман. Энди илтимос, бундан кейин ҳам аввалгидек соф кўнгли, садоқатли ва иродали бўл! Ана шунда ҳаёт сенга ҳамма вақт кулиб боқадди.

26. VIII. 44 й.

Жўра, мени кечир! Естиқ остига қўйилган бу дафтарчада рўмолча ҳам қолдирмоқчи эканлигим айтилган. Лекин мен ундай қилмадим. Рўмолча айриқча қабарчасидай туюлди. Мен эса қачонлардир яна учрашишни, тинч даврда соғ-саломат яшаётганингни кўришни истайман. Жўра, сенинг порлаб турган қора кўзларингни алам ёшига тўлганида ҳам, шодликдан жилваланишида ҳам кўрганман. У дамларни ҳар иккимиз ҳам унутмайлик...

Дафтарчани мен кетгандан кейин олиб ўқиганинг маъқул. Мен шундай бўлишни истайман. Мени Польшага юборишяпти. Сенга энди бошқа ҳамшира қарайди.

Майли, хайр энди, учрашгунча... Бахтли бўл, иродали йигит, деб: Людмила.

Сен билан бошқача хайрлашар эдим, лекин бунинг илоҳи бўлмай қолди».

* * *

Дафтарчанинг сўнгги саҳифаларига турли адрес ва фамилиялар ёзилган. Балки улар ҳаёт бўлишса Людмила ҳақида бизга бирор янги хабар йўллашар, деган ўмида адресларни ҳам эълон қилишимизни ўтинди Жўра Иброҳимов.

Москва шаҳри, Таганская д. 56, Кв № 3. Калло Валентина Георгиевна.

П/почта № 433956 «А». Иванова Мария Ефросовна, госп. при 1-прибалт. фронте.

1. Стар. сестра Вольская Анна Сергеевна.
2. Леч. врач. Иоселсвиг Фани Михайловна.

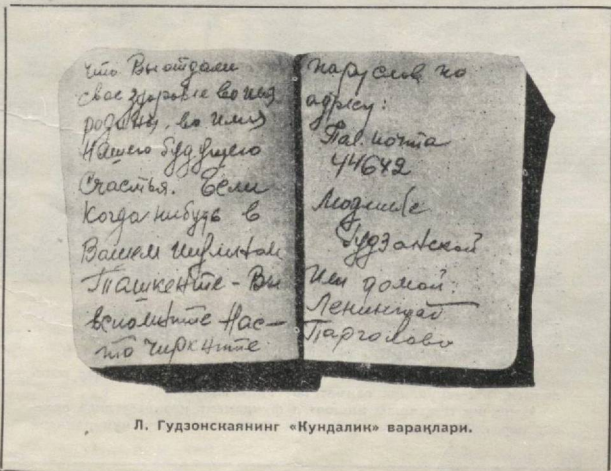
3. Секретарь Мария Семёновна Аркадьевская.

— Людмила балки ҳаётдир, — дейди Жўра ака, — ўша пайтда дард билан овора бўлиб унга тузукроқ миннатдорчилик билдирилмагандим, жанг майдонидан мени олиб чиққанини ҳам билмагандим. Бир неча марта хат ёзиб уни изладим, тополмадим. Фақат дафтарчаси эсдалик бўлиб қолди менга. Топсам, онлам, -болаларим номидан, чин қалбимдан ташаккур изҳор қилиб, армондан чиқар эдим. Ўша оловли йилларда мен каби неча-неча жангчини ўлим чангалидан олиб қолгандир. У жуда-жуда меҳрибон қиз эди. Ундай қизни унутиш қийин...

* * *

Гвардиячи лейтенант Жўра Иброҳимов галаба билан баробар уйга кириб келди. У қўшни қизга уйланди... Мана, орандан йигирма беш йил ўтди... Жўра Иброҳимов энди саккиз фарзанднинг отаси. Ўғил-қизларни тарбиялаб, ўқитиб, воғта етказяпти. Людмила айтганидай, у ҳамон соф кўнгли, ҳамон қатъий иродали. Лекин уруш жароҳати гоҳ-гоҳ азоб беради унга. У Улуғ Ватан урушининг иккинчи гурпуа инвалиди. Оиласига давлат моддий ёрдам кўрсатмоқда.

М. БЕК.

Л. Гудзонскаянинг «Кундалини» варақлари.

Республикамиз олимлари Самарқандда бўлиб ўтган Халқаро илмий конференцияга актив қатнашдилар. Совет ва чет эл олимларининг бу анжумани дунё миқёсида ўрганилиши лозим бўлган муҳим проблема-лардан бири — Темур ва темурийлар давридаги Марказий Осиё санъатини ўрганишга бағишланган эди. Совет даврида Ўрта Осиё олимларининг бу соҳада қўлга киритган муваффақиётларини кенг пропаганда қилиш ҳам катта аҳамиятга эга эди. Темурийлар даври меъморчилиги, наққошлиги тасвирий ва амалий санъати соҳасидаги илмий ҳулосаларни оммалаштиришда бу симпозиум дастлабки муҳим қадамлардан бири бўлди.

Симпозиумни уюштириш ва у билан боғлиқ бўлган ишларнинг умумий координацияси Бутуниттифоқ Фанлар Академияси ҳузуридаги академик Бобожон Ғофуров бошлиқ махсус комиссия, шунингдек республикамизнинг йирик илмий текшириш ташкилотлари — Абурайхон Беруний номидаги Шарқшунослик институти, Ўзбекистон Фанлар академияси қошидаги Алишер Навоий номидаги Адабиёт музейи, Ҳамза Ҳакимзода Ниязий номидаги санъатшунослик институти зиммасига юклатилган эди. Ўзбекистон Фанлар академияси қошида академик О. С. Содиков бошлиқ Республика Ташкилот Комитети ҳам таъсис этилган эди. Комитет составида академиклардан И. М. Мўминов, В. Абдуллаев, профессор, Х. Сулаймонов ва Г. А. Пугаченкова сингари йирик олимлар иш олиб бордилар.

Симпозиум темурийлар даври санъатини ўрганиш билан бирга, шу соҳада тўпланган билимларни умумлаштириш, оммалаштириш, халққа етказиш мақсадини кўзда тутди. Темурийлар даври санъати ва унинг тарихи ҳақида назарий фикрлар юритиш, илмий асарлар яратиш қанча муҳим бўлса, ўша давр яратган обидаларнинг аслини кўриш, ундаги санъат ва нафосатни бевосита ҳис этиш, баҳолаш, эстетик завқ олиш ҳам алоҳида аҳамиятга эга эди. Шунинг учун симпозиумни ўтказиш Москва ва Ўзбекистон Ташкилот Комитетлари темурийлар даври санъати мўъжизаларини акс эттирувчи катта кўргазма уюштирдилар. Кўргазма Алишер Навоий номи Самарқанд Давлат университетининг катта мажлислар залида очилди.

Кўргазмани уюштиришда Осиё халқлари институтининг Ленинград бўлимидан О. Ф. Акимускин, Давлат Эрмитажидан А. Н. Иванов ва В. А. Павлов каби кўзга кўрин-

Нафосат жазинаси

(Темурийлар даври санъатига бағишланган Бутуниттифоқ кўргазмаси)

ган мутахассислар катта ғайрат кўрсатдилар. Улар Иттифоқимизнинг кўплаб музейлари, илмий текшириш муассасалари, фонд ва кутубхоналаридан кўргазма учун материал йиғиб, нэзардан ўтган минглаб қўлёзма, миниатюра ва безак намуналарини саралаб, выставканинг экспонатларини тўлатдилар, каталог туздилар. Каталогга академик О. С. Содиков сўзбоши ёзди. Симпозиумда темурийлар даври санъати меъморчилик, миниатюра — тасвирий санъат, ҳуснихат ва амалий санъат каби тўрт мавзу атрофида марказлашган ҳолда ўрганилди. Виставка ҳам худди шу мазмундаги санъат намуналарини намойиш қилади. Унга Давлат Эрмитажи, Салтиков-Шчедрин номидаги Давлат кутубхонаси, СССР Фанлар Академияси Шарқшунослик институтининг Ленинград бўлими, Абурайхон Беруний номидаги Шарқшунослик институти, Ленинград Давлат университети, Арманистон Фанлар академияси қошидаги қадимий қўлёзмаларни сақловчи Матендаран хазинаси, Грузия Фанлар академиясининг қўлёзмалар институти, Озарбайжон Фанлар академияси қўлёзмалар фонди, Туркменистон, Ўзбекистон тарих ва адабиёт музейлари, ҳаммаси бўлиб 20 дан ортиқ муассасадан танлаб оlingан экспонатлар қўйилди.

Темурийлар даври санъати XV—XVI аср Марказий Осиё халқлари маданияти тарихининг сермахсул даврларидан бўлиб, кўпдан бери Совет ва чет эл олимлари эътиборини жалб этиб келарди. Сўнгги даврларда бу соҳада олиб борилган текширишлар XV—XVI асрларда Мовароуннаҳр ва Хуросонда ўзига хос хусусиятга эга бўлган санъатнинг янги бир тури шаклланишини қайд қилди. Мовароуннаҳр ва Хуро сон меъморчиликдаги ҳашамат ва дабдабали услуб, янги воситалар қидириш, рангбаранг безакдорликнинг янги турларини намойиш қилиш жойига айланган эди. Бу ҳолат амалий санъатнинг фақат меъморчиликдагина эмас, наққошлик соҳасида ҳам намойён бўлди. Текширилаётган даврнинг

амалий санъати, хусусан наққошлигида меъморчиликдаги безаш элемент сифатидагина қаралса ҳам, у ўзига мустақил эстетик қийматга ҳам эга. Ёғоч ва тошга ўйиб нақш солиш санъати устунлар, эшиклар, панжаралар ва сағаналарга нақш солиш билан боғлиқдир. Устадан хассослик ва аниқлик талаб қилувчи соф геометрия шакллари, ҳар хил композицияга эга бўлган, ўсимлик ёки ҳайвонлар олампидан оlingан тасвирилар, бир-бирига уйғун нақш билан безатилган тошлар темурийлар даври ишчиотларига жозоба ва чирой бағишлайди. Самарқанддаги Уллубек мадрасаси, Бибихоним масжиди, Чил Сутун саройи деворларини безовчи нақшлар томошабинда унутилмас таассурот қолдиради.

XIV—XV асрларда мармар сағаналарга нақш ўйиш санъати катта ўрин тутган. Темур қабрига қўйилган яшил тош, Муҳаммад Султон қабрига ўрнатилган ҳақиқ ва Аҳмад Яссавий қабрига қўйилган тимқора зангори табриз мәрмари фавқуллода гўзал ва нафис ишланган.

XIV—XV асрларда шаклланган меъморчилик ва наққошлик санъатидида янгича услуб ва янги шакл тасвирий санъатда ҳам акс этди. Кўргазмада Камолддин Беҳзод бошлиқ Ҳирот рассомлари мактабига оид, Язд, Шероз, Табриз ва ўша даврнинг бошқа кўпгина йирик мактабларига оид юзлаб миниатюралар намойиш қилинди. Классик асарларга ишланган бу миниатюраларнинг тематикаси жуда кенг бўлиб, уларда ҳаётий лавҳалар, пейзаж, портрет ва жанг тасвирилар гўзал бўёқлари билан кишини ҳайратга солади. Бу миниатюралар орқали темурийлар даври Ўрта Осиё рассомлари ижодида фантастик мавҳумликдан ҳаётийликка, реалистик тасвирга, аниқлик ва мукаммалликка интилиш борлигига ишонамиз. Муҳими шундаки, асарда маълум бир воқеа ёки ҳолатни баён этувчи сўзлар билан ўша ҳолатнинг тасвири таққосланганда рассом сурати билан адиб тасвирининг бири-бирига нақадар уйғунлиги, ҳар бир штрих-

РЕГИСТОН МАЙДОНИДА

Самарқанднинг Регистон майдонида яна бир бино қад рост-лапти. У Республика санъат ва тарих музейидир.

Мана шу муҳташам ишшоотга фундамент қазилаётганда археологлар нобб буюмлар топишди. Олти-етти метр чуқурлидан

сопол кўзачалар, сирли товоқ, мис кўзача, тангачалар, тегиримон тоши ва бошқа осори-атиқалар топилди. Тошкентлик бир гуруҳ олимларнинг гапига қараганда, бу топилмалар VII—VIII асрлардаги маданиятимиз намунаси-дир.

М. САЪДИЕВ,
илмий ходим.

нинг аниқлиги ва мукамаллигини дарҳол сезиш мумкин. Ҳаётий лавҳалар ёки жангга оид миниатюраларда маълум шахс, ҳатто бир неча шахсларнинг маънавий дунёси намоён бўлиб туради. Бу жиҳатдан кўргазмада намоёниш қилинган Фирдавсий «Шоҳнома»си, Низомий ва Хусрав Деҳлавийнинг «Ҳамса»лари, Саъдийнинг «Бўстон»и, Султон Ҳусайн ва Навоийнинг «Девон»лари, Шодийнинг «Фатхнома» ва Аҳмадийнинг «Искандарнома»сига ишланган миниатюралар диққатга лойиқ.

Кўргазманинг иккинчи бўлими бадий қўлёзма ва хаттотлик санъати намуналарига бағишланган. Темурийлар даврида яратилган бадий қўлёзмалар, хаттотлик ва китобат санъати мустақил бир соҳага айланган эди. Хаттотлик, нозик ва ўзига хос ҳусусиятга эга санъатдир. Хаттот мукаммал саводли, бадий камолотга эришган ижодкор. XIV—XV асрларда бир қанча ана шундай истеъдодли санъаткорлар етишиб чиққан. Кўргазмада темурийлар даври бадий қўлёзмаларининг кўпгина намуналари бор. Қоғозрез, хаттот, мусаввир, лаввоҳ, саҳоф каби мутахассисларнинг меҳнати билан бунёда келган бу қўлёзмалар Ҳирот, Самарқанд, Шероз ва Ғарбий Эрон услубига оид бўлиб, жуда нозик ва гўзал ишланган. Айниқса, Ҳирот мактабига оид бўлган Султон Али томонидан кўчирилган Камол Ҳўҷандийнинг «Девон»и, Абдуҷамил котиб томонидан кўчирилган Навоий «Ҳамса»си, Мир Али томонидан кўчирилган Маҳмуд Шайбистарийнинг «Гулшанӣ роз» асарлари хат услубининг камолоти, янак ва ярим ипакдан ишланган силлиқ ва ялтироқ қоғози, ҳошияларига берилган ажойиб ранглари билан кишига завқ бағишлайди. Китобларнинг муқовалари энг яхши чармдан ишланган, усти эса олтин ва қумуш сувида маълум сюжет ёки геометрик формадаги зебо суратлар билан нақшланган.

Темурийлар даврига хос санъатларнинг бир-бирига таъсири бадий безакда ҳам намоён бўлади. Бронзадан ишланган патнислар, шамдонлар, қандиллар, турли ҳажмдаги жом ва кўзалар, лиқобларнинг турли хиллари, ханжар қиллари ва пичоқ соплари кўргазмада кенг ўрин эгаллаган.

Кулдочилик темурийлар даври санъатининг асосий соҳаларидан бири эди. Бу даврларда Мовароуннахрнинг Самарқанд, Тошкент, Шаҳрисабз каби шаҳарлари юқори сифатли сопол идишлар ишлаб чиқарувчи марказ сифатида танилган эди. Текширилган даврга оид сопол қоса, лаган, ҳум ёки уларнинг парчалари кўплаб топилган бўлиб, уларнинг энг характерли намуналари кўргазманинг амалий санъат бўлимини безаган. Юқори сифатли, жуда енгил сопол идишларнинг ташқи томони оқ сир билан сирланган, унинг устига тўқ кўк ранг билан қушлар, ҳайвонлар, ўсимлик ёки мева-даларнинг расми чизилган.

Турли металлларга нақш бериш санъати ҳам темурийлар даврида ривожланган соҳалардан бири эди. Бу иш устадан ўта но зиклик ва ҳассосликни талаб этади. Кўргазмада олтин, қумуш ва бронзадан жуда нафис қилиб ишланган, турли қимматбаҳо тошлар қадалган безак асбоблари, эзгу сўзлар ўйилган патнислар ва қадаҳлар намоёниш қилинади.

Қадим замонларда Ўрта Осиёда тўқилган матолар жуда машҳур бўлган. Кўргазмада темурийлар даврида ишланган матоларни ҳам кўриш мумкин. Ўша даврларда шохӣ, атлас парча, сандал каби турли рангдаги нафис матолар олтин, ипак билан нақш бериб безатилар эди. Кўргазмада ана шундай матоларнинг бир неча хили бор.

Шундай қилиб, темурийлар даврида Мовароуннахр ва Хуросон Яқин ва Ўрта шарқ ижодий кўчларининг асосий марказига айланган, бу ерда санъат соҳасида ўзига хос янги бир йўналиш вужудга келиб, мустаҳкамланиб борган. Кўргазмада намоёниш қилинган барча материаллар ана шу янгиликни, ўзига ҳосликни изчил равишда кўрсатади, бадий образлар орқали даврнинг дунёқароши, талаблари қандай ўзгариб бorganини тасаввур этиш, даврининг ўзига хос услубини аниқлаш мумкин.

Манзура ҚОДИРОВА

филология фавлари кандидати.

Ракетачилар ҳаёти

ЖАНГОВАР БИР КУН

Бир томонда кўнра найзадек санчилган юксак қоллар, иккинчи томонда уфққа бориб туташувчи чексиз қўмлоқ... Бу ерда ракетачилар яшайди. Бу ерда оромимиз кўриқчилари туну кун, ҳавонинг қош-қовоғига қарамай, мамлакат осмонини назорат қиладилар.

Ҳарбийлар хизмати қийин. Алоқа асосан радио орқали, хат-хабар кечикиб келади. Отаналардан, ака-сингиллар, ёр-биродарлардан келаётган хатларнинг кўпчилигида бир хил савол: «Хизмат қалай, тинчликми?»

Ташвишланманг, ҳурматли отаналар! Фарзандларингиз хизматни аъло ўтамоқдалар. Ватанимизнинг шарқи-жанубий чегараларини нўз қорачиғидай сақламоқдалар. Уларнинг бир кунлик жанговар хизмати ҳақида ҳикоя қилувчи мана бу лавҳа фикримизни далиллайди.

Жанговар навбатчилик суткаси бошланмоқда. Командирнинг қатъий, қисқа буйруғи янгради:

— Ҳаво чегараларимизни ҳимоя қилиш учун жанговар тайёргарликка киришилсин!

Оддий аскар, оператор Номоз Ражабов, ди-зелчи оддий аскар Авазов ва бошқалар техникани кўздан кечириб бўлган:

— Ҳаммаси жойида,— деб хабар берадилар.

Радио орқали нишонга олиш бўйича навбатчи офицернинг овози эшитилди:

— Диққат, кабиналарга кирилсин! Бошқарув ускуналари текширилсин! Азимут... Тезлик!...

Жавоб лўндагина:

— Кабина хизматга тайёр!

Офицер тайёргарлик ҳақидаги ахборотни команда пунтига етказди:

— Старт батареяси тайёр!

Одамни ҳаяжонга соладиган, чексиздай туюлган дақиқалар бошланади.

Янгирма тўрт соат — бир минг тўрт юз минут бедорлик, чексиз жавобгарлиқни ҳис қилиб туриш дақиқалари...

Чуқур ер остида бир меъёрда комплекснинг «юраги» уради. Комсомол аъзоси Авазовнинг бутун вужуди кулоққа айланган.

Номоз Ражабов кўзини зангори тўртбурчакдан узмайди.

Осмон мусаффо. Шундай бўлса ҳам серган туриш лозим.

Бир соат, икки, уч соат ўтди. Тўсатдан таниш сигнал, юрдини ҳаприқтирадиган сигнал эшитилди: Тайёрланинг!

Юзлаб инопкачалар шақир-шуқури, турли лампаларнинг «кўз очиб юмиши» бошланди. Экранлар зангори нурга тўлди.

— Узоқда нишон кўринди! — Номоз Ражабов ахборот беради. Бир зумдан сўнг:

— Нишоннинг оғиш бурчаги аниқланди,— деган хабар келди.

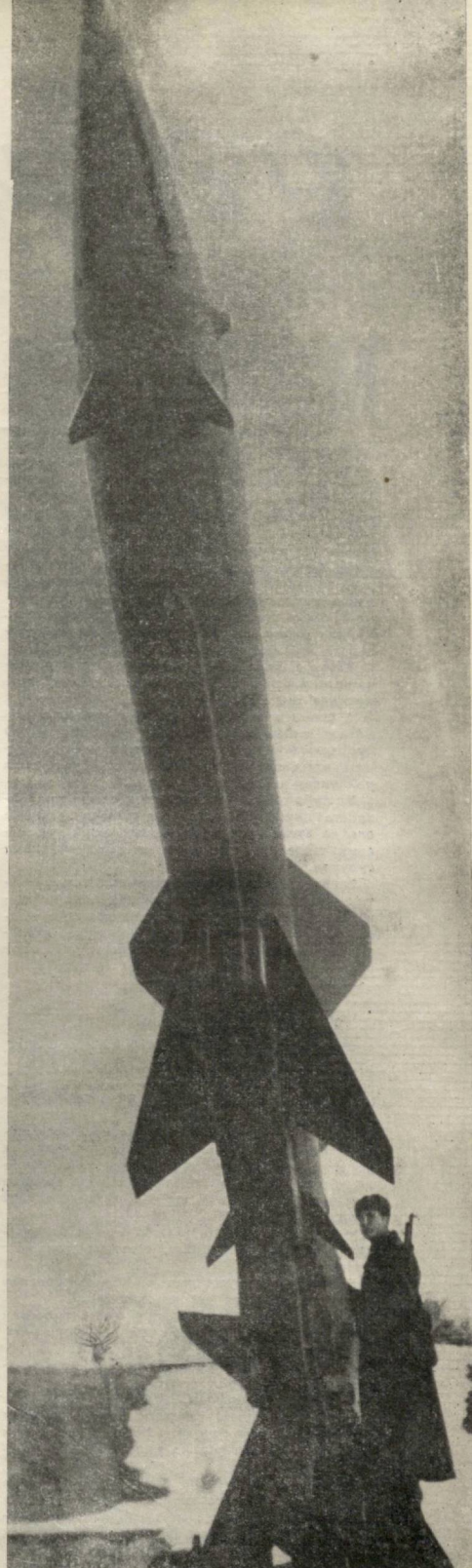
Назорат кабиналарида ҳаяжон ортди. «Душман» ҳам бўш келмай йўналишини ўзгартирди. Лекин операторлар «бузғунчини» кўриб турибдилар. Стартчилар ҳам тайёр. Мана-мана, ракетани учиритишга буйруқ келиши керак. Кутаятилар. Ниҳоят:

— Старт! — деган команда жаранглайди.

Умумий назорат экранидан ялт этиб учган ракетанинг ўтли думи кўриниб, «душман» самолёти томон интилди. Ракета билан самолёт бир нуқтада кесилди. Ҳамма енгил нафас олди...

Жанговар навбатчилик давом этади. Тонг яқин. Аскарлар чарчоқни ҳам унутишадилар. Уларнинг ҳайлида бир нарсаси — мамлакатни бегона кўздан асраш!

Капитан Н. МАХНО.

А. АСАНОВ фотоси.
(ТАСС фотохроникаси).

ОДАМ ОВОЗИ

ХИКОЛ

Мастура хола ярим уйғониб, ёнини пайпаслади. Асқаржонни тополмай бирпас гаранг бўлиб ётди-да, кўзини очди. Кун ёйилиб кетибди. Уй ичи жим-жит. У ўрнидан туриб ўтирди. Гулдор ёстиқнинг тагини тимирскилаб, илиқина нос шисасини толди. Тиззасини қучоқлаб ўтирганича эшик томонга қараб қўйди. Секин хўрсинди. Данагидан мағизи ширин деганидек, неварасига ўрганиб қолган экан. Асқаржон доим уни «ачом қилиб» ётар, мана шунақа хаёл суриб ўтирганида, эшикни тарақлатиб очиб кириб қолар, уй бозор бўлиб кетарди. Мана, уч ҳафтани, Асқаржон йўқ. Отаси «дом»га кўчиб кетган. Йўлдошли ҳам, келини ҳам юринг деб увало қисташди, Мастура холанинг ўзи кўнмади. Икки хонали секция экан. Эр-хотин ёш... Бунинг устига чолнинг чирогини ўчириб ҳайхотдай ҳовлини ташлаб қаёққа борарди.

Мастура хола яна неварасини ўйлади. Асқаржонни боғчага беришган экан. Ичкиби қол-насида ишчилик...

У секин айвонга чиқди. Куз ҳам келибди. Айвон зинасидан атандаги хужрага, ундан кўрчандаги ошхонагача қўзилган силлиқ йўлга олма хазонлари тўйилибди. Гулзордаги райхонлар шелпайиб қолибди...

Мастура хола инқиллаб зинадан тушди. Ошхонага кириб самоварга ўт ташлади. Танқир олдида ётган чўлтоқ супургини олиб, чап қўлни тиззасига тираганча энгайиб йўлкани сулурди.

Елғиз ўзи чой ичгиси келмади. Пастан гиштин девордаги туйнукдан қўшни ҳовлига мўралади. Ўртадаги сўрида кўрпачага муш тушганча, ялонғоч товоқларини бир-бирига уриштириб китоб ўқиб ётган қизни кўриб, овоз берди.

— Лола, ойингни чақир.

— Ойим ишга кетганлар.

Ҳа-я, бугун сешанба-я... Холпош интернатда ишлайди. Кун ора борди.

Мастура хола бирпас иккиланиб турди-да, яна қиздан суради.

— Ўзинг чой ичдингми?

— Ичдим,— деди қиз китобдан бос кўтармай.

Мастура хола нари кетди. Наридан-бери икки пилча охи ичи, кўчага чиқди. Дарвоза ёнидаги ёғоч скаяейнага ўтирди. Кўча бошида қўйланган ўйнаб юрган қора-қура болалар уни кўриб қолиши-ю, қий-чув кўтариб олдиға келишди.

— Ая, Асқар қачон келади?— деди болалардан тикроғи скаяейнага, Мастура холанинг ёнига ўтириб.

Қизик, ёши олтимышдан ошибди-ю, болалар уни буви эмас, ая деб чақирарди.

Мастура хола бармоқларини буниб ҳисоблай бошлади. Бугун сешанба бўлса, чоршанба, пайшанба... Ҳали тўрт кун бор экан.

— Эртага,— деди у болага қараб. Кейин илдам ўрнидан турди.

— Кетмай туринглр.

У уйга кирди-да, вазадаги попук қантдан бир ҳовуч олиб чиқди. Болалар конфетни олиб, қий-чув кўтарганча дингоғлаб кетиб қолишди.

Мастура хола бошини бир ёнга ташлаганча ўтираверди. Дераза олдиға қатор энилган олчалар шовуллаб, ҳазон тўқарди. Устига ўргимчак тўри ёпишган бир дон қизғиш япроқ шундоқгина унинг тиззасига тушди. У ҳазонга узоқ қараб қолди. Кейин шипиллаган қадам товушларини эшитиб, бошини кўтарди.

— Вой, Замира!— деди у негадир кувониб. Елкасига сумка осиб, қора атлас қўйлан киёиб олган Замира салом бериб, кўришиш учун кифтини тутди. Замира нариги маҳалладаги

Қаюм сартарошнинг қизи. Уч ойми-тўрт ойми бўлди, битта боласи билан эридан чиқиб келган. Почтачилни қилди.

— Йўлдош акамнинг журналини олиб келдим.— Замира сумкасини скаяейнага қўйиб, кўк муқовали юпқа журнал чиқарди.

Мастура хола журналини олиб, муқовасидаги катта-катта ёзувларга тикилди.

— Йўлдош акам йўқ,— деди у журнални скаяейнага ташлаб.— Домга кетди.

— Вой, кўчиб кетишдимми?— Замира ҳайрон, Мастура холанинг кўзига тикилди.— Сиз қолдингизми?

— Ман домда нима қиламан?... Бир кун туриб қон бўлиб кетдим. Келинойнинг ишда. Не-варам боғчада.— Мастура хола билинтийрмай хўрсиниб қўйди.— У-ўтирибман,— деди чўзиб.— Худого шукур, Йўлдошли ҳамма нарсани гаплаб берган.

Замира сумкани олиб, елкасига илди. Авваллари у хат-пат олиб келса, эшикдан ташлаб кетаверарди. Ҳозир Мастура хола Замира билан гаплашгиси келди.

— Қизинг катта бўлиб қолдимми?— деди у Замиранинг сумкасига қараб қўйиб.

— Юрибди,— деди Замира секингина.

— Эрингдан хабар йўқми?

Замиранинг ранги ўчди.

— Унақа эрдан қаро ер яхши... Битта бола-ни ойдинда оёғим билан боқаман.

— Уйга кир, чой дамлаб қўйдим,— деди Мастура хола ялғиндук бўлиб.

— Раҳмат, хола,— Замира сумкасига имо қилди.— Ҳали анча хатим бор.— У бошини бир ёнга ташлаганча тез-тез юриб кетди.

Ангиса олиб, маҳаллада кампир кам. Тошбуви раҳматлик кўкламда қазо қилди. Жаннат хотин эди, шурлик. Тўхтамыш Самарқандга, қизиникига кетган. Отиникига борсамикан?... Йўғ-е, иғво қилиб, одамнинг юрагини бузади. Фалончининг қизи мундоқ, пистончининг ўғли ундоқ. Савил! Олдин ўзинг-ни бил! Ажаб бўлди. Қизи бир нечада қочиб кетди. Уч ойдан кейин қўчқордай ўғил туғиб келди. Ула, бешик туши қилиб бердинг-ну...

Мастура хола у-бу билан ўзини овутомқчи бўлди-ю, кўнглига сиймади.

Кеч кириб. Мастура хола Йўлдошли келса керак, деганди. Йўқ, дарағи бўлмади. Авваллари кун ора келиб турарди. Кейин камчат-новроқ бўлиб қолди. Майли, ўғилдир-қиздир, ўзидан тинсин.

Таваб, кексайганингдан кейин одамга унча-мунча нарса ёқмай қоларкан. У Холпошникига чиқиб телевизор кўрмоқчи бўлди-ю, кўнглига сиймади. Уйга кириб чўзила қолди. Гулдор шифтга тикилганча узоқ ётди. Бултурларни дуруст эди. Шу кўнмадан бўён кўп чарчай-диган бўлиб қолди. Оёқлари қақшаб-қақшаб оғриди. Холпош ҳам телевизорини ўчирди шекилли, сунуат чўқди. Уй ичидиға зулмат яна ҳам қуоқлашиб кетгандек бўлди. Нимагадир Мастура холанинг юрагини кўрчинга ўхшаган бир нарса гинимлай бошлади.

Кўнгли кўрсин... Бўлмаса шу топада чолини эслайдими! Раҳматлик, унинг ўз қўлида жон берган эди. Унда Йўлдошли Масковда — ўқишда эди... «Тўрттинсин ерга қўйиб, тутганимиз шу,— деган эди у ўлар чоғида.— Мингдан минг розиман. Чирогини ўчирмаса бўлди».

Ўғил-қизининг холи шу экан-да. Чилласи чар-қар-қиммас қошини қара, кўзини қара деб бир кувонаркансан. Тили чиқиб, ойн деса бир суюнарикансан. Ўзинг емай едириб, киймай нийдириб, катта қилиб, энди оғзини ошга етди деганинда, қиз эрим деркан, ўғил хотинини деркан, ўзи билан ўзи овора бўларкан кетаркан. Бўлмаса, домда нима қилди. Шундоқ

дангиллама уйи бўлса. Ҳовлиси бўлса. Бир йил кутиб, очиртим келганида олмайманми, дейди. Бошқага бер. Уйи йўқларга бер. Келин ҳам ўзига еткунча... Қишда у ёқда, ёзда бу ёқда тураверамиз, эмиш. Тагин, сизам юрасиз, дегани ортиқча, «Иккита хона экан. Бир амал-лаб жойлашармиз»,— дейди. Майли, шунчалли ҳурмат қилти, барака топсин, ўзидан тинсин. Яйрасин-яшасин... Ўзи бўлса, кўзи тирин экан, чолнинг васиятини ерда қолдирмайди.

Мастура хола қачон ухлаганини билмади. Яна кун ёйилганда турди. Яна негача кутди. Йўлдошли бугун ҳам келмади. Мастура хола айниқса Асқаржонни соғинди.

Ҳа, бола! Ақали ўлгинини етаклаб, ров келиб, ров кетсанг қарздор бўлиб қолсанми?

У кечкурун Холпошникига чиқди. Она-бола сўрида ош еб ўтиришган экан, дик этиб, ўрнидан туришди. Холпош сўри панжарасидан энгашиб, Мастура хола билан айланб-ўргилиб кўришди. Бояқш, яхши хотин, Эри пераводий бўлиб ишлайди. Хафталаб йўқ бўлиб кетди. Ўтирибди уйини уй, жойини жой қилиб. У Мастура холанинг қўлидан сурагувуден сўрига чиқарди.

— Неварангизни соғингандирсиз,— деди у чой узатиб.

— Ҳа,— деди Мастура хола. Кейин иккиланиб турди-да, қўшиб қўйди.— Ҳали Йўлдошли келиб кетди.

Алламаҳалгача у ёқ-бу ёқдан гаплашиб ўтиришди.

— Лола чиқа қолсин олдингизга,— деди Холпош, Мастура хола зинадан тушаётганда.

— Йўғ-е, ўзингиз ёлғизсиз...

Мастура хола айвон чирогини ёнди. Полда қадам товушлари ўзига эриш туюлиб, гурсиллаб кетгандай бўлди. Кўнгли ғаш тортиб, уйга кирди. Ўзини овутиш учун иш тикмоқчи бўлди. Қаёнда! Сўйир бўлиб қолган бу кўз ўлгу! Бир вақтлар қандоқ эди! Осмондаги қушни бежарди.

У чирокни ўчириб ўринга кирди. Оғир кўрпа уни бўғиб қўйгандек юн бўлди. Хонада зим-зим сунуат. Шундай сунуат чўқиди, ўзининг юрак уришини ўзи аниқ эшити бошлади. Бора-бора қўлоқлари шангиллаб кетди. Зилдай жимжитлиги унинг вужудини шафқатсиз қўллари билан гинимлаб тўшканча михлаб ташлади. Ҳозир салгина ҳаракат қилса, жони чиқиб кетадигандек қотиб қолди.

— Елғизим худойиға муносиб!— деди у секингина. Аммо овози шундай жаранглаб эшитилдики, ўз товушидан ўзи чўчиб кетди...

Одамнинг тушига нималар кийрайди. Қаранг, чолни кўрибди. Кўрғандам аниқ-таниқ кўрди. Зир югуриб юрганмиш. «Хаснаҳ қани, Мастир? Ариқ ифлос бўлиб кетибди-ну! Нега ҳеч ким қарамайди? Бир кун бўлмасам, қолинг шу-да!»— дермиш қойиб.

Мастура хола чўчиб уйғонди. Тонг отиб қолди. У тиззасини қучоқлаб ўтирганча нос чекди... Ароҳчи чиқрилдиб қориди-да... Балки ёнига қақираётгандир. Нима қилти? Вант-соати етганидан кейин омонатини топиради-да. Нима, дунёга устун бўлармиди?

У ҳовлига тушди. Йўлкани айланиб ўтиб, ошхонага кирди. Хом сувоқ қилинган девордаги миҳа илиғлиқ хаснашнинг силлиқ банди-ни силаб қўйди. Бир вақтлар чол шу хаснаш-ни тутарди. Таваб, унинг асбобларини биттасини ҳам бежо қилмай асрайди-ну, нега бу-нақа қойиб қориди.

Чойдан кейин у тагин дарвоза ёнидаги скаяейнага чиқиб ўтирди. Бояғи туши кўзидан нари кетмай тураверди. Юрагини ваҳима босди. Нима қиларини билмай одамларни томоша қила бошлади. Бу дунёнинг ишлари битмас экан. Биров у ёққа ўтади, биров бу ёққа, ҳамма қаёққадир шовшади.

Муюлишдан чамадон кўтарган икки йигит чиқиб келди. Биттаси қорачадан келган, баланд бўйли, чуст дўппи кийиб олбди. Иккинчиси рангпаргина йигитча бир қўлида чамадон, бир биллигага костоимини илби келляпти. Афтидан мусофирга ўхшади.— Унвучи болалардир-да.

Йигитлар Мастура холанинг олдиға келиб салом беришди.

Мастура холанинг улар билан гаплашгиси келди.

— Бировни қидириб юрибсизларми?— деди у йигитларнинг қўлидаги чамадонларга қараб.

— Узимиз, буви...— деди қорача йигит жилайиб.

Унинг жилмайишини, «ў»ни аллақандай

моилаброң гапиришими, Мастура холага ёнди.
— Қайси юртдансан, болам?— деди у қорача йигитга қараб. Кейин ёнидан жой кўрсатди.— Ўтир.

Йигитлар чамадонларини оёқлари орасига олиб ўтиришди.

— Анжандан,— деди боляги йигит. Ранглар бола ҳам бошини силкитиб жимлайиб кўйди.
— Уқийсизларми?

— Уқиймиз,— деди яна ўша йигит.— Поли-техническийда.

— Бу ёнда қариндошларинг борми?— деди Мастура хола яна чамадонга қараб.

— Йўқ,— деди йигит бош чайқаб,— кавартир қидириб юрибмиз, буви. Ётоқхона бору, кавартир гинчроқда...

Мастура холанинг кўнглида ноаниқ, аммо майин илтиқин пайдо бўлди.

— Бу атрофда кавартир кўядиган одам йўқми?— деди ранглар йигит ўртоғининг елкаси оша Мастура холага қараб.

Мастура хола йигитларга бошдан-оёқ қараб чинди. Жой ўлсин! Нима, ейилиб қолармиди? Шулар ҳам ўқийман деб онасининг бағридан чиқиб келган-да...

— Юринглар,— деди у ўрнидан туриб. Йигитлар ҳайрон бўлиб бир-бирларига қараб кўйишди.

— Кўтарсанг-чи юкингни, болам! Учовлари олдинма-кетин айвонга чиқишди. Мастура хола Йўлдошалининг хонасини очди.

— Кириглар. Йигитлар шифтга «ҳовуз» қилиб гулдор фанер қонилган, деразаларига шойи дарпардалар тутилган уйга киришга ботинолмагандек эшик олдида туриб қолишди.

— Бизга аши уям бўлавуради,— деди қорача йигит ҳовли этагидаги хужрани қўли билан кўрсатиб.

Мастура хола индамасдан эшикдан нари кетди.

— Кириглар, гиргиттонлар,— деди илтимос оҳангида.

Йигитлар бир-бирларига қараб-қараб ичкарига киришди-да, чамадонларини девор тагига қўйишди.

— Ҳақи қанақа бўлади, буви?— деди қорача йигит эшик таванасидан ушлаб туриб.

— Уқишларингга бораверинглар!— деди Мастура хола унга қарамай.

..Кечкурун бир қозон мошкичири қилди. Анжонлиқлар мош овқатни хуш кўрмайди дейишарди. Майли келишинг-чи...

У гулзор четигаги водопроводда лаган ювиб турган эди, йўлак томондан қадам товушлари эшитилди. Кейин таниш бир овоз қулоқлари остида жаранглаб кетди.

— Ая!

Мастура хола лаганни ерга қўйиб, чўнқайганча қучоғини очди. Қип-қизил жемпер кийиб олган Асқаржон пилдираб келиб унинг қучоғига отилди. Мастура хола унинг у юзидан, бу юзидан ўпди. Нимагадир қорайиб қолгандек кўринди кўзига.

Майда-чуйдалар солинган тўрхалта кўтариб олган Йўлдошали жимлайиб келиб салом берди.

— Мана, йўқолиб кетганлар келди, ойи,— деди айбдор оҳанга.

Узғариб кетибдимиз, кўзлари киртайиб қолибдимиз?

Мастура хола сўрагиси келди-ю, ийманди, келини билан қучоқлашиб кўришди. Бўйнига осилиб олган Асқаржонни кўтариб уйга олиб кирди.

Икковлари дастурхон ёзишгаётган эди, айвондан Йўлдошалининг товуши келди.

— Бу киминики, ойи?

Мастура хола Асқаржонни тиззасига олди-да, ўтирган ерида жавоб қилди.

— Кавартир кўйдим.

Тахмондан кўрпача олаётган келиннинг қўллари ҳавода муаллақ қотиб қолди. Мастура хола унинг ҳайратланкиб тикилиб турган чиройли кўзларига қараб кўйди-да, Асқаржоннинг бошини силлади.

— Кавартир дейсизми?— деди келини кўрпача ёзаётиб.

— Ҳа,— Мастура хола унга қарамай Асқаржондан сўради.— Боғчага боряпсанми?

— Энди бормайман!— Асқаржон унинг пинжига кирди. Йўлдошали эшикдан қовоғини солиб кирди-да, ностюминни ечиб қозиқча илди.

— Нима қиласиз бошингизни қотириб, ойи! Юринг десан, у ёнча бормадингиз! Нимангизга етказолмаяпсиз?

Ҳаҳ, бола-я! Кўпайгур! Онанг пулни нима

қилади? Пенса пулидан ўлимилгиниям гамлаб қўйибди. Газет қозоғга ўроғлик. Ёстиқнинг ичиди.

— Мусофир болалар экан,— деди Мастура хола селингина.

Овқат устида гап-сўз бўлмади. Чойдан кейин Йўлдошали туриб ностюминни кийди. Асқаржон пайқаб қолди шекилли, Мастура холанинг бўйнига осилиб олди.

— Ман кетмайман.

Онаси унинг қўлидан тортди.

— Боғча опанг хафта бўлади, ўғлим.

Асқаржон йиғлаб юборди.

— Алминан ётаман,— деди оёғини типирлатиб.

— Вой, сенсиз битта ўзим кўрқаман!— деди онаси уни кўтариб.— Опанг ёлғиз қолса майлими?

Йўлдошали уларнинг жанжалига бир оз қараб турди-да, нимагадир нйманиб, илтимос қилди.

— Юрақолинг, ойи!

Унинг гуноҳкор одамдай ялиниши Мастура холанинг юрагини эзди. Бола-да, бола! Шу топда нима қилади уни судраб.

— Эртага бораман!— деди Мастура хола кўнгли йийиб.— Жон болам! Эртага ўзим бораман.

Мастура хола уларни кўча эшинкача нузатиб чиқиб, орасига қайтди. Анчагача қулоғи тағида Асқаржоннинг йиғиси эшитилиб турди.

Уй ичи яна жим-жит бўлиб қолди. Анчадан кейин айвонда гурс-гурс қадам товушлари эшитилди.

Катта-катта қозғо халта кўтарган йигитлар олдинма-кетин кириб келишди.

Қорача йигит каттақон ошқовоғини тоқчага қўйди.

— Эртага бир сомса қилиб бермайсизми, буви? Тандир бор экан.

Уйингга бугдга тўлгур-ей! Бу йил ўзи ҳам қовоғ сомса емаган эди-я!..

Мастура хола хонтахтага бир лаган мошкичири нелтириб қўйди.

— Ўзингиз ёмайсизми, буви,— деди қорача йигит қошиқни қўлига олиб.

— Ман едим,— деди Мастура хола.— Билмадим, мош овқат сенларга ёнадимиз, йўқми...

— Ёққанда қандон!

У болаларнинг овқат ейишига қараб жимгина ўтирди.

— Ёлғиз ўзингиз турасизми?— деди ранглар йигит шошилмасдан қошиқ сола туриб.

— Нега?— деди Мастура хола жимлайиб.— Ўғлим бор. Неварам бирам ширинки... Ҳозир келиб кетишди.

— Бошқа ёнда туришадими?

— Нега бошқа ёнда бўлсин.— Мастура хола ғурур билан гапирди.— Шаҳарда, секция олишган! Бирам яхши. Ҳаммоми бор, газли бор. Ўғлим боляқишга кийин. Инженер бўлиб ишлайди. Шундан шунга қатнаш оёсони? Ўзим қўймадим. Ишхонамга яқинроқ жойдан уй олгани дедим.

Бир ордан кейин йигитлар нариги уйга кириб кетишди. Мастура хола деразани очиб қўйди. Кўрпача ёзиб қўзилди. Хонага музданкина нуз ҳавоси кирди.

Нариги хонадан йигитларнинг овози эшитилиб турарди.

— Шаҳ!

— Тўхтаган... қайтадан юрайлик ҳали қандон эди?

— Ашанақасизда энди...

Бир вақт эшик қирч очилиб, қорача йигит мўралади.

— Чой ичасизми, буви? Аччиқ чой дамладим.

— Йўқ,— деди Мастура хола ўрнидан ярим нуз. голиб.— Узаларинг ичкақолинглар, гиргиттон...

У чироқни учирди. Нариги уйдан ҳамон йигитларнинг гангур-гунгур суҳбати эшитилиб турар, ора-чора қаҳ-қаҳ кулгу садоси янграб эди.

Боляқишлар! Уқийман, одам бўламан деб шунча жойдан келишибди. Мусофирчилиги осон гапми? Худо билсин, оналари қай аҳволда ўтирганикин?

Унинг кўзлари секин-секин юмила бошлади. Қўшни хонадаги овозлар ҳамон тинмас, негадир бугун Мастура холанинг бағри бутун, кўнгли тинч эди. У бора-бора ухлаб қолди.

Неча кунлардан буён биринчи марта ёнбоши ерга тегиб, ором олиб ухлади.

1969 йил,

август.

Т. МУҲАМЕДОВ расми

ЕР КУРРАСИ ИНСОН КАФТИДА

Уруш ва тинчлик... Одам боласи дунёга кўз очибдики, шу икки нарсанинг ташвишини чекади.

Швед олими Жан Жак Бабель электрон-ҳисоб машинасида хом чўт қилиб, беш ярим минг йил мобайнида 14500 дан ортиқ уруш бўлганини ва бу урушларда ҳозир ер юзиде яшашган аҳолидан кўпроқ киши ҳалок бўлганини аниқлаган. Бир француз олимининг ҳисобига кўра, шу давр ичиде тинчлик ҳақидаги 8000 шартномага имзо чекилган.

Уруш оловини ёқувчиларнинг кўз ўнгиде доим олтин жаҳонга турди. Биринчи жаҳон уруши даврида америка корчалонлари 35 миллиард доллар фойда кўрдилар, иккинчи жаҳон урушида бу фойда 52 миллиарддан ошиб тушди.

Атом асри 1945 йил 16 июль душанба куни соат 17 дан 30 минут ўтганда Нью Мехико саҳросидан бошланган. Лекин унинг бутун даҳшатини инсоният фақат Нагасаки ва Хиросимада ҳалок бўлган юз эллик минг кишининг фожиясидан кейингина билди. Атомнинг кашф этилиши фан тарихида жуда катта силжиш бўлди. Атомдан тинч мақсадларда фойдаланишда кўлга киритилаётган ютуқлар — бунинг далилидир. Лекин атом билан қуролланиш ҳам авжига чиқмоқда. Эндилеке кос-

монавт бутун Ер юзини бир ярим соат ичиде босиб ўтади, де-сангиз ҳеч ким таажжубланмайдиган. Ҳозирги самолётлар Ер куррасининг истаган нуқтасига бир неча соатда, ракета бир неча минутда, радиотўлқинлар эса, секунднинг бир бўлагиде етиб бориши ҳаммага аён.

Ана шундай бир вазиятда «тактик» жанг номи билан юригиладиган ҳар қандай уруш ядро урушига айланиб, бир неча дақиқада дунё остин-устун бўлиб кетиши ҳеч гап эмас. Шунинг учун инсоният олдида икки йўл турибди: тинчлик ё уруш. Шунинг учун ҳам, асримизнинг улуг олими Эйнштейн ўз ҳамкасбларини ўз истеъодлари билан адолатсиз урушга хизмат қилмасликка чақирган эди.

Шунинг учун Совет давлатининг сиёсати ҳалокатли урушнинг олдини олишга қаратилган.

Ҳар йили жаҳондаги мамлакатлар қурол-яроғ учун 120 миллиард доллардан ортиқ пул сарф қилмоқдалар. Бу харажатлар инсоният олдидаги ҳал этилмай келинаётган проблемаларга сарф қилинса бўлмасми? Ахир, ҳозирги кунда, дунёдаги аҳолининг 52 проценти саводсиз! Туғилаётганларнинг 40 проценти икки ёшга етмасдан ўлмоқда. Бунинг устига миллионлаб кишилар бир бурда нонга зор, очлик ва қашшоқликда кун кечирапти. Қуролланиш пойгаси ўрнига граждон авиациясини ривожлантириб, пассажир ва почта транспортининг глобал системаси жорий қилинса бўлмайди? Одам боласини заҳарлаш учун қўлланилаётган дорилар пули саломатлик учун ишлатилса жамиятнинг моддий ва маънавий бойлиги янада ошмасми?

Шу кечаю кундузда америка қузуғунлари Вьетнам ватанпарварларининг ҳар бирига қарши 344827 доллар 58,5 цент харажат қилмоқдалар. Лекин Американинг ўзида аҳолининг оддий талаби қондирилмапти: мамлакатда ишсизлик, очлик, муҳтожлик, маданий-маънавий маҳдудлик ҳукм сурмоқда.

Дарҳақиқат, фақат тинчлик бўлсагина маданият туғилади. Минг минг йиллар давомида яратилган маданий бойликлар, асосан, тинч даврнинг маҳсулидир. Тинчлик эса, фақат социализм давридагина тўла барқарор бўлиши мумкин. Шунинг учун ҳам В. И. Ленин Улуг Октябрь ғалабасининг эртасигаёқ тинчлик ҳақидаги декретга қўл қўйди, бошқачароқ қилиб айтганда, социалистик жамият тинчлик шиори билан туғилди.

Социалистик маданиятимиз арбоблари ва жаҳондаги тараққийпарвар кишилар тинчликнинг оташин таригботчилари сифатида обрў-эътибор қозонмоқдалар. Н. Тихонов ва Г. Гулом поэзиясида, М. Шолохов ва Ч. Айтматов прозасида, И. Эренбург публицистикасида, А. Корнейчук драмасида, М. Шоста-

— Мана, бир йилдирки, шамдон улғирни ёқиб учираман, ёқиб учираман, шапқур бўлишимга оз қолди-ку! Хизмат муддатимиз бита қолса эди, тезроқ юртимизга кетардим. Электрга нима етсин...

Уйга киришим билан кулогимга шу сўзлар чалинди. Рафиқамга қарадим. У анча диққинафас кўринарди.

— Қийинчиликларга бардош бериш керак. Биласан-ку, ота-боболаримиз бир умр қора чироқ ёқилган. Бу-ну, шам экан.

— Буниси ҳам майли-я, бир қултум суя йўқлигини айтмай-сизми? Кранни очсам, нунул балчиқ билан қорамойга ўхшаган нарсаси оқяпти.

Эсимга мистер Солиҳ тушди, дарров ташқарига чиддим. Хайрият, у кетиб қолмасди, машинасига суяниб тик турган экан.

— Киравермайсизми, Солиҳ, нимага кезиб турибсиз?

— Мен кета қолай. Бошқа пайт келарман,— деди у дудуқланиб,— хоним ҳам хазфароқ кўринадилар.

— Йў, шунчаки ўзи, фарзандларини соғинганга ўхшайди. Ҳеч-қиси йў, бемалол кираверинг.

— Ундок бўлса тушунарли,— деди Солиҳ уйга кираётди.

Юз-қўлимни ювиш учун кранни бурадим. Ҳақиқатан ҳам крандан сув ўрнига балчиқ билан қора

курум оқарди. Шундагина рафиқам бекорга нойимаганлигини тушундим. Бирдан ваҳимага тушиб қолдим. Бу ерда сувсизлик нима эканлигини фақат яшаб кўрган биларди. Сув тугадими, ҳаёт тугади, деяверинг. Нима қилишимни билмай, воқеани Солиҳга айтдим.

— Бу вақтинча бир гап,— деди у,— қишлоқда 10—15 водопровод бор, холос. Сув анави ховуздан олинадиган. Кичик сув омбори Серенгети заповеднигида. Тўғон бошида йиртқи ҳайвонлар юришади, сув ичишади, чўмилишади. Ушанинг учун сув лойқаланапти. Хавотирланманглар, бугун-эрта тиниб қолади.

— Бир қултум ҳам ичимлик сув йўқ, нима қиламиз?— дедим Солиҳга.

— Шу ердан 20 мил чамаси нарида сув бор, олиб келиб бераман.

— Илтимос, тезроқ...— дедим. У «хўп» деди-да, машинасига ўтириб, сувга жўнади.

Хаво дим. Иссиқ авжила. Бот-бот сув ичгинг келади. Апельсин, мандарин ва лимонларни сиғиб, сувини бир идишга йигдим. Оғзимни хўлладим. Шооли сув баттар чанкатиб юборди. Ҳалеммай ичим Шоиба ҳам уйқудан келиши оччию, сув сўбоди. Ана, ҳос...

Кеч кирди. Бироқ Солиҳдан да-

Эллар-элатлар

Қоғоз
билан юзма-юз

Ваҳобжон МУРОВОД.

Наманганлик ветеринария врач Ваҳобжон Муродов бир неча йил Африкада ишлаб қайтди. Ту-банда сиз унинг хотираларидан бир парча ўқийсиз:

АТЛАС ҚАТОН КҮПАЯДИ

кович симфониясида, Е. Вучетич ҳайкалларида, Б. Пророков суратларида тинчликка қаққирқ хамшиа жаранглаб туради.

Ҳозирги кунда бир халқ ёки бир мамлакатнинг маданий ютуқлари фақат ўзиники эмас, бутун инсониятиқидир. Шунга кўра, ҳар бир маданият арбоби, муҳим ижтимоий воқеаларнинг, дунё тақдирини ҳал қиладиган масалаларнинг лоқайди кузатувчиси эмас, уларга актив таъсир кўрсатувчи курашчидир. Аслида ҳақиқий маданият мазмунини ҳам шунда.

Лекин империалистик дунё шу кунларда тинчлик дарахтига яна болта кўтариб турибди. Улар ер кўррасининг гоҳ у ер, гоҳ бу ерида уруш оловини ёқмоқдалар. Уларнинг гоёвий маддоҳлари эса бу йиртқиқчиликларни «назарий» жиҳатдан «асос»ламоқчи бўладилар. Ғарбий германиялик философ Карл Ясперсга ўхшаган шахслар, «инсон ўз табиғати кўра етук бўлмаган, тамомига етмаган ёввойи жонзод, шунинг учун ҳам, у бирон йўсинда тинчликка интилиши билан ўз табиғати қарши турган бўлади»,— деб ёзса, унинг маслакдоши, Барихэм: «Уруш вақтларида фақат ҳаёт давом этибгина қолмасдан, цивилизация ривожланади ва равақ топади», деб ишонтирмоқчи бўлади. Уларнинг бу сўзлари, фашист Геббельснинг «маданият» сўзини эшитсам, кўлим беихтиёр тўппончам ғилофига югуради», деган алаҳсирашига ўхшаб кетади. Ғарб уруш-қоқларининг бу хил «фалсафа»лари Шарқда ҳам ўқтин-ўқтин қулоққа чалиниб қолаётгани кишини ташвишлантиради. Айниқса, бунақа гаплар айрим «коммунистсифат» одамларнинг оғиздан ғайри-табиий эшитилмоқда.

Инсон ақл-идроки билан яратилган нарсаларнинг ҳаммаси инсон бахт-саодати учун хизмат қилиши лозим.

Меҳнаткаш инсоннинг юрак кўри, кўз нури билан жуда қадимдан бери тўпланиб келинган маданий бойликлар ҳақида ғамхўрлик ҳар бир гуманистнинг бурчидир. Шунинг учун ҳам, замондошимизнинг келажак авлод олдиди масъулиятни ўтмиш аждодларимиз олдиди масъулиятдан оғирроқ, деймиз.

Маданиятга бўлган ҳурмат жаҳонда тинчлик учун курашга қақиради. Чунки, «тинчлик — маданиятнинг тараққий этиши учун биринчи шартдир. Жанговар снарядлар портлаётган тупроқда маданият уруғлари ўсмайди, инсониятни равақ ва бахт-саодатга олиб борадиган йўл ҳам тиканли сим ва бўри жарларига туташ бўлиши мумкин эмас» (Алексей Толстой).

Партиямиз таълим берадики, тинчликни сақлаш халқлар кўлида, халқлар уни шубҳасиз сақлаб қоладилар. Чунки инсон ақл-идрокининг, инсон даҳосининг имкониятлари бениҳоядир.

Фозилжон ИСМОИЛОВ.

ран йўқ. Уйга кираман — кўчага чиқаман... Бир хўплам сув суран десанг, ён-верингда кўни-кўшини ҳам йўқ. Бунинг устига нотаниш жой, нотаниш қабила. Ким билди дейсиз... Кўл фонарини олиб Валерий деган ҳаммасим билан сув ахтаришга тушдик. Тун қоронғи, ваҳимали. Бундай маҳалда кўрол билсанг ҳам хавф-хатар дилга ғулгула солади. Наҳора, сув-сизлик балоси ҳамма нарсадан ёмон.

Йўлда қоқилиб бораёпмиз, уйдан иккин-уч мил узоқлашиб қолдик. Бир пайт поъзордан шитирлаган товуш эшитилди. Фонарнинг ёруғини овоз нелган томонга тўғриладик. Тор йўлдада она-бола қоплон бэкрийиб турарди, Кўзлари ёнар, оғизларини кап-кап оғанда ўткир тишлари ярқиради. Қотиб қолдик. Мишмак лип этиб «орғага қараб қочиб керак» деган пайт келди.

«Йўқ. Бундай фактда қочиб — ўлим. Қондигми, бас, у бир сарайда, нимта-нимта қилиб ташлайди».

Секин-аста чениндик. Уйга қандай этиб келганимизни билмай-миз.

— Қаёнда юрибсизлар, — деди койиғандай бўлиб Солих, — бу жойларда нечаси юриш ман қилинганни биласизлар-ку? Санқиб

юрган қоплонларга дуч келдингми, умидингни узавери! Яқиндагина икки йўловчининг ичан-чавогини ағдариб ташлабди...

Биз йўлда кўрганларимизни унга айтиб бердик.

— Хайрият, — деди у оғир тин олиб, — қоплон тўқ экан. Бўлмаса сизлардан ном-нишон қолмасди... Ҳа, айтганча, бир бидон сув олиб келдим. Эплаштириб турасизлар.

— Қоплон ёки сиртлонни яқиндан кўрмоқчи бўлсангизлар, — деди у бир оздан сўнг, — тунда ҳовлидаги кран тағига хом гўшт ташлаб, жўмранки очиб қўйинглар. Аммо зинҳор ташқарига чиқманглар!

Орадан бир ҳафта ўтар-ўтмас кранларга сув келди. Бир нуни Солихнинг айтганини синаб кўрмоқчи бўлдим. Иккин-уч кило гўштин краннинг тағига ташлаб, сувини очиб қўйдим. Сўнг крандан кўзимни узмай ўтирдим. Ойдин эди. Орадан анча вақт ўтди. Бир пайт кран олдида икки чиройли қоплон бамайилхотир келди. Гўштин бир-икки Ҳидлаб туришди-ю, зумда паққос туширишди. Кейин мириқиб сув ичмиди ва лапанглаб кўздан ғойиб бўлишди. Шундан кейин ҳақиқатан ҳам нечалари Африка сўмоқларида юриш хавфли эканига ишондим.

«Хурматли редакция! «Гулистон» журналида атласнинг рангли расмларини босиб чиқариб яхши қилдингиз. Лекин кейинги пайтда бундай чиройли газламаларни магазинлардан олиш қийин. Нега шунча? Ахир, республикамизда атлас тўқийдиган фабрикалар кўп-ку?

Салом билан, Самарқанд область Ғаллаорол районидаги «Гулистон» колхозини 5-бригадасининг қизлари».

Биз бу хат билан республика Савдо министрлигига мурожаат қилдик. Министрликдан бундай жавоб келди: «Гулистон» журнали редакциясига!

Ўзбекистон ССР Савдо министрлиги матбуот қилдики, ҳозирча республика аҳолиси ва қардош республикаларнинг атласга бўлган эҳтиёжини қондиrolмайлмиз. Чунки республика Ангил саноат министрлиги буюртмаларимизни муттасил бажармай келади.

Ўзбекистон ССР Савдо министрлиги 1969 йил ҳисобига енгил саноатга 51 миллион сўмлик хонатлас учун буюртма берган эди. Лекин бу йил шу буюртманинг фақат 31,7 миллион сўмлик тайёрланар экан, холос.

Бундан ташқари, республика Савдо министрлиги Маҳаллий саноат министрлиги ҳам камда 5 миллион сўмлик шойи газлама ишлаб чиқаришни йўлга қўйиши лозим, деб ҳисоблайди. Бу таклиф 1967 йилдаёқ ўртага ташланган эди, бироқ Маҳаллий саноат министрлиги ҳақига уни бажармай келаяпти.

Т. ПУЛАТОВА,

Ўзбекистон ССР Савдо министрлигининг ўринбосари.

Бу жавобни Енгил саноат министрлигига кўрсатдик. Шойи саноати бош бошқармасининг бошлиғи Ғани Мухамедов қуйидагиларини айтди:

— Маҳаллий шойи газлама етказиб берадиган асосий корхоналар «Маргилон» «Атлас» фирмаси, Наманган ва Қўқон шойи фабрикаларидир. Хонатласини асосан «Атлас» фирмаси ишлаб чиқаради.

Кейинги йилларда оддий шойи газлама ишлаб чиқариш услубида катта ўзгаришлар юз берди. Махсулот етиштиришни кўпайтириш, меҳнат унумдорлигини ошириш, қўл меҳнатга барҳам бериш, ишлаб чиқариш бўлиналарини ихтисослаштириш борасида анча ишлар қилинди.

Кейинги тўрт йил ичида Маргилон фирмасининг ўзига 378 та замонавий ускуна ўрнатилди. Натияжада оддий шойи газлама етиштириш 6,2 миллион метрдан (1965 йил) 8,1 миллион метрга (1968 йил), жумладан, хонатлас ишлаб чиқариш 2 миллион метрдан 3,1 миллион метрга кўпайди ёки 55 процент ошди.

1969 йили 9,08 миллион метр шойи газлама, 3,74 миллион метр хонатлас тайёрлаб беришимиз керак. 1970 йилда 9,53 миллион метр шойи газлама, 3,74 миллион метр хонатлас ишлаб чиқарилади.

Бироқ халқимизнинг турмуш фаровонлиги ошган сари, моддий-маданий талаблар ҳам мислсиз равишда ортиб бормоқда.

Миллий газлама билан табиий шойига эҳтиёж ортаганлигини эътиборга олиб, СССР Министрлар Совети 1968 йил 5 августда Ўзбекистон ССРда енгил саноат тараққиётини тезлаштириш ҳақида қарор қабул қилди. Бу қарорда шундай дейилади:

1. Маргилон «Атлас» фирмасини 1970—1972 йиллар орасида оддий шойи газламаларини йилга 13 миллион метрга етказиб ишлаб чиқара оладиган қувватда қайта қуриш.

2. Наманган шойи фабрикасини 1971—1972 йиллар давомида 8,6 миллион метрга миллий газлама тўқийдиган даражада қайта қуриш.

3. Урганч, Шахрисабз, Наманган, Гулистон шаҳарларида ва Қўғронтепа посёлкасида ипак махсулоти берадиган фабрикалар қуриш.

Бу тадбирлар амалга ошгач, оддий шойи газлама ишлаб чиқариш йилга 22 миллион метрга етди. Эҳтиёжимиз эса 12—13 миллион метр. Демак, юқорида айтилган тадбирлар амалга ошгандан кейин халқ талаби тўла қондирилади.

Балетнинг чинакам шоирона либреттосини ҳам унинг ўзи ёзган, спектаклга ҳам ўзи маҳорат билан дирижёрлик қилди.

Асарга балетмейстерлик қилган, ундаги қаҳрамонлардан бири — Чундари образини яратган СССР халқ артисти Галия Измайлова бу муваффақиятга салмоқли улуш қўшган. Ўзбекистон ССР халқ рассоми Мели Мусаев ва либослар безанчиси Зинаида Куриш санъатини томошабинлар ҳар сафар парда очилиши биланоқ қизгин олқишлаб турдилар. Умуман спектаклнинг ҳамма иштирокчиларини бу муваффақиятнинг муносиб ижодкорлари дейиш мумкин.

Ҳиндистон мавзуи — улкан дўстимиз, маданияти ҳар биримиз учун қадри ва мароғли буюк халқ яратган афсона мавзуи асарга асос этиб танлангани ҳам унинг мавқеини янада оширган. Ахир, Урта Осиё билан Ҳиндистон маданий аъёнларининг кўп жиҳатдан муштараклиги, иқтисодий-маданий алоқаларининг қадимийлиги самарасиз қолармиди!

Ошиқ-маъшук Сонни ва Махвалнинг фойидали муҳаббати тўғрисидаги афсона Панжобда — Ҳиндистоннинг шу ғарби-шимолий ўлкасида тугилгани бекиз эмас. Бухородан савдогарлар қарвонига қўшилиб келган ўзбек йигити Махвал панжоблик қиз Соннини шу ерда уратган эди. Афсонани бу ерда ҳамма билади. Сонни билан Махал қўшиқларда куйланади, рассомларнинг асарларида аниқ этади. Бу ҳақда ёзувчи Бальванта Гарги драма, композитор Шила Бхатия хоним опера ҳам яратган.

Сонни билан Махал севгиси шимолий Ҳиндистон билан Урта Осиё халқлари ўртасидаги асрий алоқалар рамзидир. Ҳарир ҳинд матолари, кашмири рўмоллар, фил суяклари ва қандолат ортган қарвонларни шимол тарафга бошлаган савдогарлар тунги осмон гўмбазидан Кутб юлдузини изласалар, Бухоро зардўзлари қўли билан бунёд этилган либосу буюмлар, нодир туркман гиламлари юланган туяларни жануб сари етаклаган қарвонбошилар Ҳиндикуш пештоқидан кўтарилган юлдузларни кўзларди. Қарвон йўллари туташган жойлар янги ёру дўстлар орттириладиган, моддий ва маънавий бойликлар алмашинадиган манзиллар бўлиб қолаверган.

Самарқанднинг машҳур ёдгорликларини безаган нақшларга ва Деҳли билан Агра маҷит-минораларининг тошларидаги ўйманорлик намуналарига назар солсангиз, ўзбек ёни тожини рақсларига хос қўл ва бармоқлар ҳаракатини шимолий ҳинд «натхан» рақси билан таққосласангиз, либослар хили ва матолар гулини кўздан кечирсангиз, Осиёнинг бепоён ўлкаларига яшаётган бу халқлар маданиятида жуда кўп муштарак жиҳатлар борлигига ишонч ҳосил қиласиз.

Ривоят қилинишича, ўзбек савдогарининг

фарзанди — навқирон йигит Мирзо (Панжобда Махвал номи билан машҳур) билан панжоблик савдогарининг қизи — гузал Сонни ўртасида ишқ-муҳаббат пайдо бўлади. Лекин қиз ўз юртининг расм-русумига кўра, бошқа кўвга фотиҳаланиб қўйилган эди. Мирзо отаси уйига қайтишдан бош тортиб, чўпон бўлади, Сонни эса, пиширилган сопол хум кўмағида дарёдан сузиб ўтади. Бахтиёр ошиқ-маъшуклар шу таъриққа масъуд дамлари нечирадилар. Афсуски, уларнинг бу қилимшлари ошкор бўлади. Келин Сонни бир гал дарёдан сопол хум ўрнига пиширилмаган хумча кўмағида сузиб ўтаётганида чўкиб, ҳалон бўлади. Фойидадан хабар топган Мирзо ҳам ўзини маъв этади.

Қайноқ ҳиссий ва некин моҳароларга тўлиб-тошган, ечимли фойидали севги мавзуи атайин фақат балетда аниқ этмоқ учун яратилгандек кўринади. Мухтор Ашрафий бу мавзуга жуда хассослик ва усталик билан ёндошиб, музикада унинг романтик-фойидавий руҳини ифода эта олган. Композитор турли хилдаги музика материалдан — ўзига қадрдон ўзбек музикаси ва ҳинд музика фольклори материалдан яхлит музика полотноси яратиши лозим эди. Бу мураккаб вазифани у кўнгилдагидан ҳам зиёда хал қилди.

Композитор асар барига ҳинд оҳанглариини қанчалик маҳорат билан олиб кирган бўлса, балетмейстер Галия Измайлова айнан шундай вазифани рақсда санъаткорона ҳал қилиб беради.

Асарнинг муваффақиятини таъминлаган яна бир нарсаси шу бўлсин, либретто автори ҳам, балетни саҳналаштирувчилар ҳам афсонанинг содда мазмунини анча бойитдилар, уни юнсанроқ «ижтимоий поғона»га кўтардилар. Шундай қилинмаганида жозибдор ва таъсирчан спектакль яратиш, асарга ҳинд наққошлиги намуналарини ва бошқа безанклари кириштиш мушкул бўлар эди. Бу ўринда йўл қўйилган айрим номатлуб, ҳинд одатларига зид бўлиб тушадиган жиҳатларни (масалан, қарийб яланғоч аёллар рақси) асардан осонгина чқариб ташласа бўлади. Бундан унинг яхлитлигига халал етмайди.

Спектаклдаги етакчи партияларни ижро этган Ўзбекистон ССР халқ артистлари В. Васильев (Мирзо) Б. Қориева (Сонни), шунингдан А. Абдурахмонов (Соннининг қайлиги) ўз санъатлари билан балет шинавандаларига кўп завқ ва ором армугон этдилар.

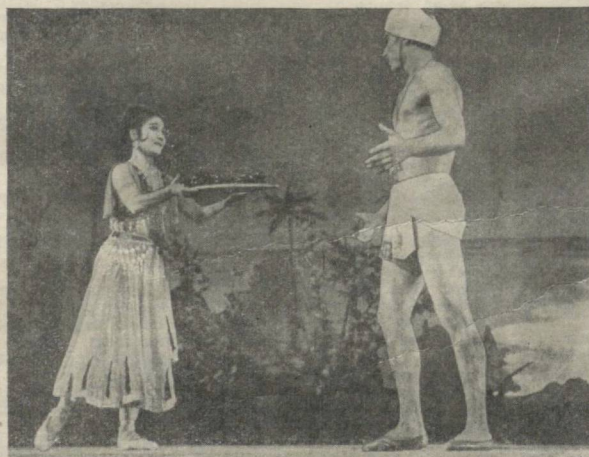
Жавоҳарлал Нерунинг ёрқин хотирасига бағишланган бу асарнинг умри узоқ бўлишига ишончимиз қомил. Москваликлар сингари, уни томоша қилган ҳар бир томошабин ажойиб рақс саҳналари манзарасидан, сероҳанг ва тиниқ музика садоларидан қувончларга тўлади.

Бу балет — ўзбек санъатининг катта ютуғи, Ҳимолой тоғлари оша яна бир бор дўстона қўл қисшмоқдир.

«СЕВГИ ТУМОРИ»~ ДЎСТЛИК РАМЗИ

Н. ГУСЕВА,
Ж. Неру мукофоти лауреати.

Навий номидаги театр коллективи Москва сафари вақтида Большой театр саҳнасида намайиш қилган «Севги тумори» балети пойтахт томошабинларига жуда манзур бўлди. Юнсан талабли, таъби нозик москваликларга бадий завқ бера олган бу асар автори СССР халқ артисти Мухтор Ашрафийнинг катта ижодий ютуғи эришганлиги билан табринласа арзийди.

Юқоридаги суратда:
Ўзбекистон ССР халқ артисти Бернора Қориева
Сонни ролида, Республи-
када хизмат кўрсатган
артист В. Васильев Мир-
зо Иззат ролида.

СССР халқ артисти
Галия Измайлова — Чун-
дари, В. Васильев — Мир-
зо Иззат ролида.

Маралик, хушчақчақлик санъати

1919 йилнинг кузида Владимир Ильич Ленин имзолаган «Театр иллариини бирлаштириш» ҳақидаги Декрет нашр қилинди. Унда, хусусан, даромад келтирадиган, оммавий, халқчил ва соғлом, программалари бадий жиҳатдан яна ҳам яхшилаши керак бўлган цирклар, шунингдек, турли эстрада-лар давлат театрлари билан бир қаторда бошқарилади, деб кўрсатилган эди.

Декретнинг бу қисқа сатрлари принципно ва муҳим аҳамиятга эгадир. Биринчидан, унда партия ва ҳукуматимизнинг мамлакатимизда цирк санъатини ривожлантириш ҳақидаги ҳамхўрлиги яққол аниқ эътибор, инкичида, циркларни, театрлар қатори, халқчил руҳда, ўтмишдаги энг яхши анъаналар асосида, кенг меҳнаткаш оммани гоёвий-бадий жиҳатдан тарбиялаш мақсадида ривожланиш йўллари кўрсатиб берилади.

Шундан кейин ўтган 50 йил давомида совет цирк санъати В. Дуров, В. Филатов, Карандаш, Олег Попов, Тошканбоевлар сингари юзлаб ажойиб халқ артистларини етиштириб берди. Улар ўзларининг самарали ижодий меҳнатлари билан миллионлаб томошбинларнинг олқишларига сазовор бўлдилар. Совет цирки артистлари мамлакатимиздагина эмас, Европа ва Осиёда, Африка ва Америкада, ҳатто узоқ Австралида ҳам юксак бадий программаларини намойиш қилдилар.

Биз фахр билан шунини айта оламизки, шундай совет цирк санъаткорлари қаторида, бизнинг ота-боболаримиз анъаналарини давом эттириб келадиган ўзбек миллий цирки артистлари ҳам муваффақиятли ижод қилмоқдалар.

Бу мардона ва хушчақчақ санъатнинг тарихий анъанала-

ри бизда асрлардан бери давом этади, дорбозлик, ёввойи ва уй ҳайвонларини ўргатиб ўйнатиш, полвонлар кураши, хум ва лаган ўйинлари, чавандозлик илларида энг оммавий томошалар бўлган.

Узоқ йиллардан бери халқ ҳурматига сазовор бўлиб келадиган кизиқчи ва масхарабозлар ҳажв ва озгаки комедия жанрини ривожлантиришда катта хизмат қилишган. Улар халқ озгаки ижодидаги бу жанрларни авлоддан-авлодга ривожлантира бориб, бугунги кунгача унинг энг яхши намуналарини халққа етказиб келадиган ажойиб санъаткорлардир. Қизиқчи ва масхарабозлар ўз кўнглини ўйинларини кўп минг кишилик майдонларда, от устида, дор устида намойиш қилардилар. Бундан кўп асрлар олдин Самарқандга келиб кетган Испания элчиси Рюи Клавихо Те-мур саройида бўлиб, айниқса дорбозлар санъатига ҳайратда қолганини айтади.

Улуғ Октябрь ва граждандар уруши йиллари цирк артистлари ҳам янги ҳукуматни ёқловчи соф виждонли кишилар билан бир қаторда ўз санъатларини революция ишига бағишладилар. Революция улар учун эркин ижод, халққа садоқатли хизмат қилиш, ўз Ватани, ери, бахт-саодати учун кураш деган сўз эди. Оғир кураш йиллари ишчи-деҳқон ва қизил аскарлар олдида цирк ўйинлари кўрсатган Тошканбой Эгамбердиевни халқимиз яхши билади. Муҳаммад Хўжаев, Карим Зарипов каби халқ талантлари фронтда Фрунзе кўшинларига бадий хизмат кўрсатибгина қолмай, янги ҳаётнинг актив тарбибдорлиси бўлиб ҳам танилган эдилар.

1930 йил ўзбек халқ цирки санъати учун катта бурилиш йили бўлди. Ўша йили Ўзбе-

кистонда барча халқ талантлари ва малакали артистларини жамлагувчи Тошкент Давлат цирки очилди.

1935 йили Союзосцирк тапшбаси билан Ленинградда Тошканбоевлар иштирокидаги биринчи ўзбек цирк аттракцион тўзилди. Шундан бери Тошканбоевлар номи шаҳар ва қишлоқларимизда афишалардан тушмай келаётди.

Улуғ Ватан уруши йиллари Йўлдош Охунбоев ва Усмон Юсуповларнинг таклифи билан Тошканбой ота ўз шоғирди Карим Зариповнинг ҳамкорлигида ўзбек цирк коллективини яратди. Биринчи катта цирк программаси дастлаб Тошкентда, кейин республиканинг бошқа шаҳарларида кўрсатилди. Кейинчалик ўзбек цирки артистлари Москвага ва мамлакатимизнинг бошқа районларига бориб томоша кўрсатдилар. Биринчи ўзбек цирки программасини малакали режиссёрлардан Н. Байкалов ва Бобо Хўжаев ўртоқлар тузган, унда 75 ижрочи иштирок этган эди. Улар орасида РСФСР ҳам Ўзбекистон ССР халқ артисти Тошканбой Эгамбердиев, Ўзбекистон ССР халқ артистлари Карим Зарипов, Чаққон Хўжаев, Лола Хўжаева, Акром Юсупов, Г. И. Заставников каби ажойиб цирк усталари бор эди.

Йиллар ўтди. Бугунги кунда Тошканбой отанинг кичик ўғли, Ўзбекистон ССР халқ артисти Обиджон Тошканбоев раҳбарлигида, машҳур Тошканбой отанинг неваралари — Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артистлар Доно, Эркин, Камолжон Тошканбоевлар ўз боболари санъатини давом эттириб, дунёга кўз-кўз қилиб келмоқдалар. Камолжон бош бўлган бу атоқли труппа Ўрта Осиё ва Қозғистон меҳнаткашларига томоша кўрсатади.

Обиджон аканинг болалари, Мамлакат, Олим, Жума ва Алишерлар ҳам ўз оталари изидан бормоқдалар.

Машҳур қизиқчи Акром Юсупов билан биргаликда, унинг ўғли, республикада хизмат кўрсатган артист Махмуд Юсупов ҳам саҳнага чиқиб, томошбинлар эътиборини тортмоқда.

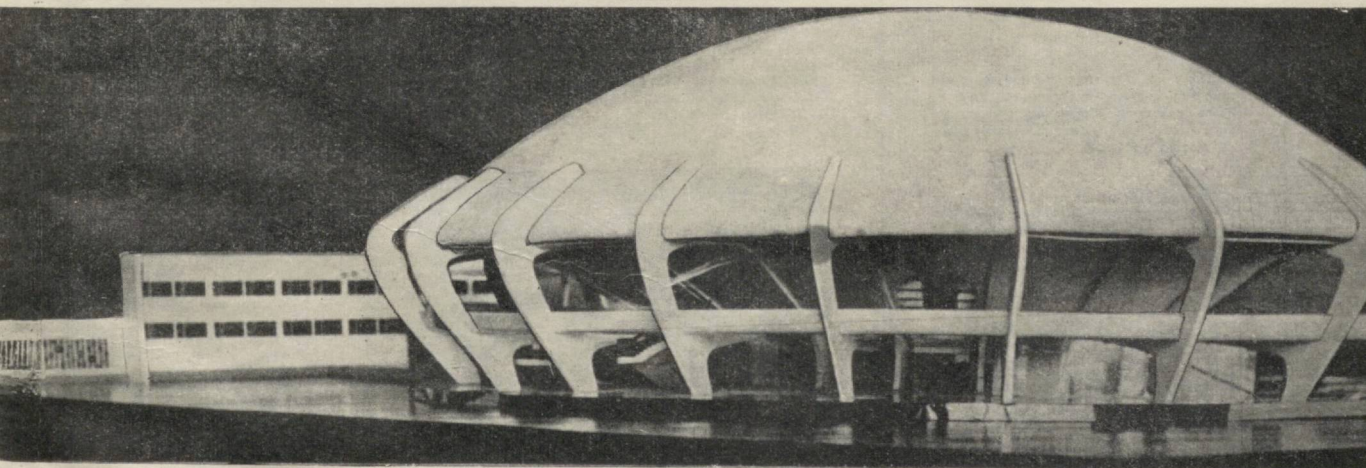
Ўзбекистон ССР халқ артисти Лола Хўжаева, республикада хизмат кўрсатган артист Ловар Хўжаев ҳамда унинг ўғли жонглёр Сарват Хўжаевлар ҳам таниқли санъаткорлар оиласи бўлиб қолди. Бу оила таъдирида машҳур Юрий Дуров катта роль ўйнади. Ҳозир оиланинг энг кенжаси — кичкина - Юрий Дуров ҳам ота касбини давом эттирмоқда.

Ўзбекистон ССР халқ артисти Ҳаким Зарипов бошчилигидаги ўзбек чавандозлари ҳам мамлакат бўйлаб гастролларда катта муваффақият қозонмоқда.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Павел Боровиковнинг ўзбек цирк санъаткорлари билан ҳамкорлиги ажойиб намунадир. Ҳозир унинг ўғли — кичик Павел Боровиков Акром Юсуповдан жажжи интермедия санъати сирларини ўрганмоқда.

Ўзбек циркининг программалари ранг-баранг, актуал ва жонли. Халқ талантларининг ижрочилиқ маҳорати тобора ортмоқда. Хушчақчақ цирк санъати намояндалари жаҳоннинг кўп шаҳарларида, жумладан, Берлин ва Варшава, Будапешт ва Прагада халқимизнинг соғлом, қувноқ руҳини, ёрқин интилишларини намойиш қилдилар.

Тўлқин ОБИДОВ,
санъатшунослик фанлари
кандидати.

ТОШКЕНТ. Комсомол майдони лқинида қуриладиган Давлат цирки биносининг макети.

АСАЛАРИНИ СОҒИШАПТИ

Асаларининг захри шифобахш дори экани азалдан маълум. Бироқ бу жонивор кишиларни чақиб, жуда оз миқдорда захрини бериб ўзи нобуд бўларди. Америкалик олимлар яқинда арининг ҳам захрини олиш, ҳам ҳаётини сақлаб қолишининг иложини топишди. Улар асаларининг захрини соғиб оладиган митти электрон машина яратишди. Бу аппарат ари саломатлигига сира зарар етказмасдан бор захрини соғиб олади. Соғилган ари ҳеч қандай табиий нуқсонсиз яна заҳар ва асал йиғиш билан шуғулланаверади.

АВТОМОБИЛЬ ЧЕМОДАНДА!

Италия. Труне шаҳридаги кўрғазмага қўйилган машиналар орасида «Диабла-7» кўплаб томошабинлар эътиборини ўзига тортди. Фирма бошлиқлари бу кичик машинанинг авария вақтларида беминнат хизмат кўрсатишини айтишди. Бу машинани каттароқ чемоданга ёки енгил машиналарнинг орқа юкхонасига ўн секундда йиғиб, бемалол жойлаштириш мумкин. Унинг мойхонасига бир ярим литр ёнгиллиги сигади. Оғирлиги бори-йўғи 29 килограмм. Бу жакжи машинанинг тезлиги соатига 40 километр, инки ўринли.

ҲАММАСИ ЭНГ...

Дунёда энг бўйи узун одам Америкада бўлган. Р. Уодлоунинг бўйи — 2 метру 71 сантиметр эди.

Вазни энг оғир одам ҳам америкалик Юнг деган зили-замин бўлган. Уни 32 ёшида тарозидан тортишганда 484 килограмму 7 грамм чиққан.

Жаҳонда энг вазни енгил одам ҳозирча англиялик Хоукис. Ун етти ёшга тўлганда бечорани тортишган эди, бори-йўғи аранг 5 килограмму 44 грамм чиқди.

Оламда энг катта туғилган гўдан Туркияда. 1961 йил 3 июлда туғилган бир гўдани доллар тортиб ҳайратда қолишди. Янги чақалоқ 10 килограмму 88 грамм чиқиб, дунё рекордини қўйган эди.

ЛЕРМОНТОВ ЎЛКАМИЗНИ ОРЗУ ҚИЛГАН

Ҳа, буюк рус шоири бизнинг она юртимизга келишни астойдил орзу қилган. Бунинг Михаил Юрьевичнинг ўз сўзлари тасдиқлаб турибди: «...Энди Хива экспедициясига қўшилиш тўғрисида Перовскийдан илтимос қилишгана қолди...» деб ёзади шоир ўзининг яқин дўсти Святослав Афанасьевич Раевскийга. 1837 йилда, тахминан ноябрнинг охири, декабрнинг бошларида Тифлис муҳри билан Петрозаводскка юборилган бу хатда Лермонтовнинг ўзбек тилини ўрганишга киришганлиги ҳақида гап бор. Унинг Кавказ таассуротлари асосида ёзилган асарларида: «Азамат», «Қора кўз», «Муҳаббат», «Оға», «Ўғлон», «Соз», «Одат», «Исмоилбек», «Хўжа» каби кўплаб сўзлар тилимизда қандай бўлса, Лермонтов қўли билан ҳам худди шундайлигича ёзилганини ҳаммамиз биламиз.

Машҳур Ошиқ Ғариб тўғрисидаги Шарқ эртаги-чи? Унда кўплаб туркий сўзларгина эмас, ҳатто жумлалар ҳам учрайди («Салом алайкум» «Шунда кўрасиз» ва бошқалар).

Энди, шоирнинг ўзидан эшитайлик: «Татар тилини ўргана бошладим, бу тил бу ерда ва умуман Осиёда худди Европада француз тили зарур бўлганидек, жуда зарур экан. Афсуски, ўрганишни охирига етказолмаяпман, кейинчалик бу тил иш бериб қоларди.

Мен ҳозирнинг ўзидаёқ Маккага, Эронга ва бошқа ёқларга бориб режасини тузиб қўйдим... Энди Хива экспедициясига қўшилиш тўғрисида Перовскийдан илтимос қилишгана қолди...»

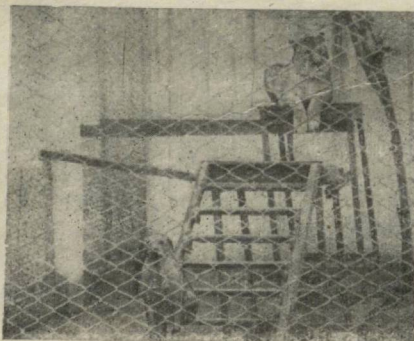
Бу ерда кичкина бир изоҳ керак: Лермонтов «татар тилини ўргана бошладим» деб ёзганида, Хива саёҳатини ҳаёл

АЖОЙИБХОНАДАГИ АЖОЙИБОТ

Термиз ҳайвонот боғида 1955 йилнинг май ойида «Пўска» лақабли арслон туғилган эди. Уни саккиз ойгача қўлда эчки сути билан боқишди. Дастлаб кунига 0,5 литр, кейинчалик эса 2 литрдан сут беришди. «Пўска» боғ директори Виктор Максимовнинг уйида яшаб, боғ ичида эркин юра берар эди, унинг «Нельма» номли ити билан жуда иноқ яшарди. Улғая бошлаши билан арслон товۇқларни овлай бошлади. Унга ҳар кун истаёмол қилиш учун 3 та товۇқ, 2 та каптар, ёки бўлмаса бир отнинг қалласи бериладиган бўлди. Кейинчалик у «Нельма» билан бирга алоҳида жойда парвариш қилинди. 1956 йилнинг кузида «Нельма» боғлади. «Пўска» эса улар билан тинч яшаб, онаси йўқ пайтларда кучукларни бағрига босиб ётар, улар билан ўйнар эди. 1957 йилда «Нельма» яна боғлади. Бу сафар ҳам арслон ит болалари билан жуда тоғув турди. «Пўска» боқувчиларига тегмас, фақат куйиккан давридагина асабийлашиб одамларга ириллар эди.

1960 йил Ленинград ҳайвонот боғидан келган меҳмонлар боғ коллективига бу қўрқинчли махлуқ олдида «Нельма»ни олиб, ўзини махсус қафасда сақлашни маслаҳат беришди. Аммо у ўз қадрдонидан ажралишга рози бўлмади. Ҳатто ҳафалаб овқат емади. Ўзини қафасга уриб, шовқин-сурон солди. Шундан сўнг, ҳайвонот боғи маъмурияти «Пўска» билан «Нельма»ни яна бирга қўйишга мажбур бўлишди.

Хурсанд ПИРИМҚУЛОВ,
Термиз.

Йўлда монёрга дуч келдим. Саломлашгандан сўнг у:

— Эртага сизнинг уйингизни ёндирамиз,— деди.

Шунда ёнимда турган ўғлим хавотирланиб юзига қаради:

— Дада, уйимиз ёниб кетса, биз қаерда яшаймиз?

— Дада, қаранг, кун уйига кириб кетсам байроғи турибди,— Алишер шафақни кўрсатди.

Алишер кўчадан уйнаб келиб:

— Дада, семиз қўлимга лой ёпишиб қолди, артиб ташланг,— деди.

— Семиз қўлинг қайси?— ҳайрон бўлиб сўрадим мен.

Алишер бўлса:

— Ие дадамларни, шуни ҳам билмайсизми!— деди-да, бош бармоғини кўрсатди.

қилганида, албатта, бошқа туркий тил-лар қатори бизнинг тилимизни ҳам кўзда тутганлиги шубҳасиз. «Бу тил иш бериб қоларди» деркан, у Хива сафари-да демоқчи, албатта. «Татар тили» де-гани аслида озарбайжон тилидир. Маъ-лумки, ўша вақтларда озарбайжонларни «закавказиялик татарлар» деб ҳам аташган.

Лермонтовшунос олим ва адиб Ирак-лий Андрониковнинг текширишлари шу-ни кўрсатадики, буюк шоир озарбайжон тилини маърифатпарвар, улуг демократ Мирза Фатали Охундовдан ўрганган. Пушкиннинг ўлимига исёнкор шеър ёзиб Кавказга қувғин қилинган Лермонтов бу ерда худди ўзидай улкан қалб эгаси, худ-ди ўзидай, Пушкин ўлимига атаб ёлқин-ли марсия ёзган Охундов билан учра-шади ва у билан умрбод дўстлашади. Рус тилини яхши билган Охундов унга озарбайжончани ўргата бошлайди. Ан-дрониковнинг уқтиришича, Лермонтов Ошиқ Ғариб афсонасини ҳам Охундов-дан эшитган. Олим С. А. Адресевич-Кри-

вич бу афсонадаги «Туркистон» сўзини «Туркманистон» деб тушуномқ керак, дейди. Негаки, Н. Н. Муравьевнинг 1822 йилда босилган «Туркистон ва Хивага саёҳат» китобида ҳам шу афсо-на келтирилади. Бу гапда жон бор. Лермонтов Хива сафарига тайёрланган. да Н. Муравьевнинг бу китобини ўқи-б чиққан бўлиши, Ошиқ Ғариб ҳақидаги афсонага қизиқиб қолиб, шу асосда ярат-ган бўлиши мумкин.

Хуллас, Ошиқ Ғариб афсонаси билан боғлиқ масалалар ҳам, Лермонтовнинг нима учун В. А. Перовский экспедиция-сида Хивага келолмаганлиги масаласи ҳам ўзбек адабиётшунослари текширса, ўрганса аризуликдир. Биз юртимизда аjoyиб асарлари улуг эътибор топган Михаил Юрьевичнинг хаёлан Аму қир-ғоқларида кезганини, қадимий ёдгор-ликларимизга шимол фарзандига хо-ч қизиқиш биланқ хаёлан термуганини тасаввур этиб фахрланамиз.

Юсуф ШОМАНСУР.

Дам олиш соатларида

«АНТИҚА»~ ЧИНДАН АНТИҚА

Ширмонбулоқ тоғларидаги мезазорларда аjoyиб ёнғоқ ниҳоллари кўкаряпти. «Ан-тиқа» деб ном олган ёнғоқнинг бу ерга кели-б қолиш тарихи қизиқ.

1956 йилда «Лениннинг» колхозининг раи-си, уста боғбон Назир Сулаймонов тели-шар ёнғоқ нави борлигини матбуотда ўқи-б қолди. Бўстонлиқ тажриба-дала станцияси-га хат ёзиб, «Антиқа» навли ёнғоқлардан юборишни илтимос қилди. Станция бошли-ғи Сергей Сергеевич Калмиков почта орқа-ли ўн дона ёнғоқ мевасини жўнатди. Ҳа-васманд боғбон келаси йил баҳорда бу ёнғоқларни ўз томорқасига экиди. Шулар-дан етти таси кўкарди, бунинг ҳам иккитаси бошқа нав бўлиб чиқди.

Ана шу беш туп ёнғоқдан 1958 йил ку-зидаёқ етти дона ёнғоқ пишиб етилади. Унинг ҳам бештаси «Антиқа» навли ёнғоқ чиқди. Йил ўтган сайин бу галати ёнғоқ қишлоққа, район ва област тарқала бош-лади. Эндиликда, булоқбошлик Абди Ус-монов, кулладик Абдурахим Ёқубов, жала-қудуқлик Топил Раҳматуллаев, асакалик Мадамин Бозоров ва бошқа ўнлаб ҳаваскор боғбонларнинг томорқаларида бу тезпишар ёнғоқ кўкариб турибди.

«Антиқа»нинг аjoyиб фазилатлари бор. Аввало, у уруғидан кўкариб чиқади, униб чиққач, иккинчи йилданоқ ҳосил бера бошлайди. Пўсти юпқа, уни қўлда бемалол чақиш мумкин. Баъзиларида ҳатто мағизи ҳам кўриниб туради Олти ёшдан бошлаб, йилга икки марта мева тугади. Биринчиси ростмана, иккинчиси майдароқ, лекин гу-жум бўлади, ҳар гужумда 4—5 тадан мева тугади.

«Антиқа» навли ёнғоқ ниҳолларини кўр-ганлар «паст бўйли бўлиб ўсар экан» деб ўйлашлари мумкин. Аслида ундай эмас. Ниҳол йил ўтган сайин катталашаверади, ўн ёшда азим дарахтга айланиб, бир тупи 20—25 килограммгача ҳосил беради.

Ҳозир Ширмонбулоқнинг ўзидагина икки юз тупдан кўпроқ «Антиқа» ёнғоқ ўсти-риляпти.

Бир кунни гапдан гап чиқиб кўшимга:

— Шакарнинг ози ширин,— деган эдим, бизнинг суҳбатчи-мизга қулоқ солиб турган қи-зим:

— Йўқ, шакарнинг озига тўй-маймиз, кўпи ширин,— деди.

— Уйларинг яхшими, боғча-ларинг?— кўчадаги бир тўп бо-лалардан сўрадим.

— Боғчамиз яхши, боғчамиз яхши,— чувиллашди улар.

— Нега?— яна сўрадим.

— Боғчада кўп ўйнаймиз.

Азиза бу йил мактабга бора-ди. Анаси унга ҳарфларнинг ёзилишини ўргатиб:

— Ҳарфларнинг чизиқдан чиқ-масин,— деди.

— Чикса нима бўлади?— сўради унаси.

— Бошқа ҳарфларга ўзини уриб олиб йиқилиб тушади!

— Алишер, нечаси сен ним билан ётасан: даданг биланми, ойинг билан?

— Ўзим билан ётаман.

— Уйларинг одам борми?— нимингдир товуши эшитилди. Алишер ҳовлига қаради-да, ҳалиги кишига жавоб берди:

— Одам йўғу, дадам бори!

Олтимш УСАРОВ.

«Гулистон»нинг 7 сонида чиққан бу ҳажвий суратга ҳазил-мутоибани яхши кўрадиган ўнлаб журналхонлар жавоб ёзиб юборишди. Энг яхшилари қуйидагилар.

«— Ҳа, ота, бензин тугаб қолдимми?
— Йўқ, мотори эски. Урта асрдан қолганда...» (Анвар МУРОДОВ. Тошкент)

«— Ҳа, нима деляпти?
— Йул нурилиши бошқармасидагилар кўтариб ўтказиб қўймаса, юрмайман, деляпти бу бебош! (Абдували ҲАМРОЕВ. Самарқанд)

«— Тормози зўр экан-да жонивор-нинг!

«— Ҳар қандай тормоз шоферига яра-ша бўлади, ука». (Бекмирза МАДРАҲИ-МОВ. Тошкент)

— Чу, қайсери!
— Йўлни қаранг, ҳўжайин, машинага раҳим келиб турипти. (Ўқтам АЛИЕВА. Андижон.)

ЙЎЛ-ЙЎЛАКАЙ...

Кўпчилик орден ва медалларни кўксига тақса, баъзи бировлар оғзига осади.

Хасисга: «Бошингача олтнига кўмамиз», дедилар. У чопиб бориб теракка чиқди.

Чақимчи гўнг титкилаётган товуққа ўхшайди.

Нафис гуллайдиган тиканлар ҳам кўп.

Ваҳоб РАҲМОНОВ.

Опам қўлин тутиб чиқдим сайрга
Шахло, Лайло, Лобар... боради бирга.

Ю. КЛЕНОВ фотолари.

Унам билан велосипед мингашиб
Кетмондамиз томошага тенг шошиб!

Яхши нўраман жуда —
Қўлимдаги музқаймоқ.
Ейману кунда-кунда
Дейман: бўлмасин адоқ!

БИЗНИНГ БОЛАЛАР

Болаликка боқинг,

болалик

Бахтиёрлик сўзига эгиз.
Чехралари хандон лоладек,
Қувончлари чексиздан чексиз.
Хаёт, хаёл тушунчаси йўқ,
Банд уларга бизнинг хаёллар.
Кўхлик улар, соғлом ва бўлиқ,
Парвонаси бахтли аёллар.
Болагим, жоним болалик,
Ўзрингизга тинчлик бўлсин ёр.
Йўлдош юрсин софлик, ҳалоллик
Бахтиёрсиз, бўлинг бахтиёр!
Тинч ҳаётинг лаазатин тогинг,
Кучсин сизни эзгу хаёллар.
Десин ота: — асл зурёдим!
Ўғлим, десин севиб аёллар!

Кўчаларда тутмас ойим ҳеч гапга,
Богчам томон югураман бир сафда.

Катта бўлдим, мана кўринг, от миндим.
Отим чопқир экан, жуда севиндим.

Элак Баҳона

ФЕЛЪЕТОН

Иссиги банд бемор врачни қанчалик зориқиб кутса, корхона раҳбарлари ҳам бу олимни шу қадар мунтазирлик билан кутган эдилар. Унинг келиши билан моторлар гўё кучлироқ гувуллагандек, конвейерлар илдамроқ югургандек, ҳаммаёқни тайёр маҳсулот босиб кетгандек бўлди директорнинг назарида. У ўрта бўйли, думалоқдан келган, бақбақаси ялтироқ галстугининг тугмачасини бутунлай қоплаб олган бу олимнинг гапларини кигирини қоқмай тинглар экан, ҳаёлида «ҳа, энди таяналардан кутуладиган бўлдими»,— дея ичида қайта-қайта такрорлади. Олим калта, йўғон бармоқлари билан столни секин, бир меъёрда черта туриб гапирар эди:

— Азизим, ҳозир фан даври, техника замони. Шу сабабдан ҳамма меҳнатни илмий асосда ташкил этишга интилиб қолди. Бунинг НОТ деймиз, яъни МИТ.

— Ҳа, МИТсиз ишлаб бўлмайдиган бўлиб қолди,— деди директор ҳам «уф» тортиб.— Яқинда комиссия келиб, ишимизни текширди. МИТсиз ишлаётганлигимиз учун қаттиқ танқид қилди. Шунга кўра, сизларга мурожаат этган эдим.

— Жуда тўғри қилибсизлар, азизим. Сизларни бирмунча мунтазир этганлигимиз учун институтимиз директор номидан узр сўрайман.

Бизнинг директоримизнинг ўзлари шахсан илтимос қилдилар. Жуда одамхунда, директоримиз. Ўзлари мактабдаги эсни талабам бўладилар. Ҳурмат қиладилар, барана тоғур. Ветеранимизда, ветеран! Шу сабабдан тўрт-беш йилдан буён ҳар қандай сафардан озод қилиб қўйганлар. «Домламини уринтириб қўймай», деган андишага бордилар чамамда. Аслида кўпдан бери бу ерга келиш ниятида эдим. Бир қариндошимиз бор шу шаҳарда. «Элак баҳона, дийдор ганимат» деган ҳикмати эслаб, тўрт-беш кундан кейин илтимосини яна такрорладим. Ҳайтовур, рози бўлдилар. Шундай қилиб, азизим...

— Раҳмат, хуш кўрдим.

— Ёзишларингизга қараганда уч-тўрт йилдан буён қолоқ экан-сизлар...

«Қолоқ» деган сўзни эшитган директор хижолатдан қизариб кетди, аранг бошини қимирлатиб оғир хўрсиниб қўйди:

— Ҳа, шу тўғрайли янги системага ҳам ўтолмай, хижолатда миз,— деди журъатсизлик билан.

— Э, азизим, содда экансиз. МИТсиз янги системага ўтиб бўладими? Ўтганда ҳам МИТсиз ишлаш амри-маҳол.

— Ҳа, бўлмас экан.

— Бўлмайди, азизим, мутлақо бўлмайди! МИТ — бу корхонанинг жиловни. Ана шу жиловдан тутсангиз, корхонангизни ўзингиз истаган томонга бураверасиз.

— Айтганингиз келсин, домла.

— Келади, келди дейверинг, азизим. МИТнинг шартларини ишлаб чиқмоқ учун авваламбор корхонангиз ҳаётини ўрганмоқ лозим. Ишни идорадан бошлаймиз. Зероки, корхонани автомашини деб фарз қилсан, идора — унинг рули.

— Жуда ҳақ гапни айтдингиз,— деди директор қувониб. Директор кабинетни рўпарасидаги «Техника бўлими» деган ёзув олимнинг эътиборини жалб этди.

— Азизим, ишни шу ердан бошламоқ зарур,— деди нўрсаткич бармогини эшикка бигиз қилиб. «Тех-ни-на бў-ли-ми». МИТни бир жисм десан, техника бўлими шу жисмининг жони, азизим. Шифокорларнинг тили билан айтганда, авваламбор юракнинг уришига нулоқ солимоқ даркор.— Олим бир нимани эслаётгандек бир оз сунук сақлади, сўнгра жонланиб кетди:— Зероки, шу бўлимингизсиз МИТ ТИМ бўлиб қолади. ТИМ нималигини биласизми, азизим?

— Йўқ,— деди директор елкасини қисиб.

— Ҳа, билмайсиз. ТИМ дегани — таваннал, илмсиз меҳнат демандир.— Олим миёсига келиб қолган янги иборадан ва унинг изоҳидан хурсанд бўлиб, хандон отиб кўлди.

Директор ҳам унга жўр бўлди:

— Қойилман, домла, қойилман, яхши таърифладингиз, офарин. Азизим, илм-фан одамимизда, теша тегмаган гапларни топа-миз. Касбимиз ижод қилишни, изланишни таъқозо этади. Ҳа, шундай, азизим. Қани, бошланг...

Олим кабинетни диққат билан кўздан кечирди. Кабинет узун, кенг эди. Тўрт-беш стол қўйилган. Олим тўрда турган стол ёнига келди. Чап қўлининг бармоқлари билан стол қиррасини чертиб, сўради:

— Азизим, бу ерда ним ўтиради?

— Мен,— деди қотмадан келган, ўрта бўйли, истараси иссин яитит.

— Яъни?..

— Бўлим бошлиғи,— ёрдамлашди директор.

— Жуда соз, жуда соз,— деди Олим алоҳида оҳанг билан.— Азизларим, МИТ ҳар бир минут, ҳар бир секундни ҳисобга олади, ундан мансимал даражада фойдаланишни талаб қилади. Зотан, «вақтингиз негди — нақдингиз негди», деган ҳикмат ҳам бори: у беким айтилмаган. Уйлайманки, тушунарли бўлса керак!— У директорга қаради.

Директор отасининг гапига тушунмаган боладек унинг юзига тикилиб тураверди.

— Айтмоқчиманки,— давом этди олим,— ҳар бир ходим иш вақтининг ҳар бир дақиқасидан тўла фойдаланмоғи зарур. Яъни раҳбарлини ишлаб чиқаришга яқинлаштирмоқ даркор. Азизим, бўлим мудирингизнинг бу ерда ўтириши вақт бошига битган балону, ахир?

Ходимлар бир-бирларига маъноли қараб олишди, биттаси илжайиб ҳам қўйди.

— Азизим, масалага енгил қараш ярамайди,— деди олим жиддий равишда.— Ҳозир мен сизга исботлаб бераман. Шунда ноўрин нугланлигингизга афсусланасиз. Мана, қаранг,— Олим стол билан эшик орасини қадамлай кетди. Ўн икки қадам экан. Соатга қарангчи, эшикдан то столга етгунча қанча вақт нетар экан.— У савлат билан яна қадам ташлади.— Кўрдингизми, ўн секунд вақт негди. Тагин ҳам мен чаққонроқ юрдим. Азизим,— у директорга мурожаат этди.— бўлим бошлиғини иш билан хузурингизга тез-тез чақириб турасиз, шундайми?

— Ҳа, шундай.

— Баракалла! Айтилди, бир кунда ҳеч бўлмаганда, уч марта чақирасиз. Бошлиқ шу кабинетнинг ўзидаёқ олтимиш секунд йўқотади. Шундайми?

— Шундай.

— Кам бўлманг! Ёки бўлим бошлиғининг ўзи баъзи масалалар билан кунда ҳеч бўлмаганда, уч марта чиқади, деб фарз қилайлик. Бунинг учун ҳам олтимиш секунд вақт кетади. Тўғрими?

— Тўғри...

— Отангизга балли! Бундан ташқари бўлим бошлиғининг олди-га одамлар ҳам келиб туради. Ҳар кунни ўрта ҳисобда уч киши мурожаат қилиб келади, дейлайик. Бўлим бошлиғингиз одам кириши билан унга қарайдими?

Олим директорга шундай тикилдими, у ноилоҳ:

— Қарайди,— деди.

— Ҳа, лшанг! Қарайди. Унинг ўз олди-га етиб келишини кутиб ёки ақсинча, чиқиб кетишини кузатиб, иш қилолмай, бекор ўтиради? Ҳа, дорд нўрманг! Бекор ўтиради. Ҳар бир кишининг кириб-чиқиши йигирма секунд, уч кишиники эса олтимиш секунд вақтни оладими?

— Олади.

— Олади! Тушунарлими, йигитча?

Олим «йигитча» деган киши чизмачи эди. У кулгиси пўртана отиб юрмасин учун қўли билан оғзини бекитиб турар эди.

— Ана шу ерининг ўзида уч минут вақт зое кетаяпти. Бу уч минутда биласизми, мамлакат миёсиди не-не воқеалар юзага келмайди, бунёд этилмайди. Ёки бунинг ҳам исботлаб берайми?

— Раҳмат, домла, тушундим,— деди чизмачи киноя билан.

— Ҳа, баракалла,— деди Олим.— Ана шу вақтни бекорга тек-казмасингиз керак ва шарт. Бунинг йўли бор. Бу йўлни топтоқ учун озгина ўйлашнинг ўзи киёф.— У эшик томонга йўл олди ва эшикна қарама-қарши девор ёнидан жой нўрсатди.— Бошлиқнинг ўрни шу ерга кўчирмоқ даркор. Бу, кириб-чиқишга нетадиган вақтни текнаш имконини беради.

Директорнинг ишораси билан столнинг ўрни ўзгартирилди.

Эшикдан кираверишдан ўнг қўлда турган шафга кўзи тушган олим:

— Бу кимники?— деб сўради.

— Бунда техника ҳужжатлари сақланади,— деб жавоб қайтарди унга.

— Техникнинг ўзи қаерда ўтиради?

— Мана бу ерда.

— Азизим,— деди Олим директорга қараб,— техникнингиз ҳужжат олиш, ҳужжат қўйиш учун столи билан шаф ўртасида қатнаб, қанчадан-қанча вақтни бекорга ўтказишини тасаввур қила оласизми? Йўқ, қилолмайсиз. Бунинг учун унинг ишини лоақал бир кун кузатмоқ киёф. Оралиқ ўн секунд бўлмаса ҳам, санкиз секундлик йўл. Шафни мана бу ерга қўйиш зарур.

Шаф техник столнинг ўнг томонига, деворга тираб қўйилди. — Бу ерда ким ўтиради?— Олим икки дераза оралигидаги столга ишора қилди.

Ходимлар жавоб ўрнига бу столни ҳам ўридан кўчира бошладилар.

Шу пайт кабинетни супураман деб анчадан буён кутиб ўтирган Анзират хола чунур хўрсиниб қўйди.

— Ҳўш, сиз қаерда ўтирасиз?— деб сўради Олим ундан ҳам. Анзират хола тескари қаради-да:

— Мен-ку ўз ўрнида ўтирибман, лекин сиз... Лекин сиз ўз ўрингизда эмассиз чамамда!

— Хонадагилар шарақлаб кулиб юборишди.

Аҳадулла ПУЛАТОВ,
Қарши.

ГУАНИНГ
ТИКАНИ

Кўнглингизга КЕЛМАСИН

(Ушлин Абдумажид Собировга
тегсин).

Қаламнашлининг янги соҳаси-
га қадам ранжида қилибсиз. Му-
борак бўлсин! Кундуз кўнглингиз,
тунда уйқунгиз бузилмасин. Эрин-
май газета-журналларни титқилай-
веринг. Зора насибангизга янги
битилган ижобий фельетонлар то-
пилиб қолса.

Авалло сизга бу қуюқ саломно-
манинг боисини тушунтириб ке-
тай. Хабарингиз бўлса керак, «Гу-
листон» журналининг 1968 йил
4-сонида «Яхшиликча ҳайфсан»
деган нарсаси босилганди. Тағиди
отнинг қашқасидай бўлиб, «Исо
Абдурахмонов» деган фамилия ту-
рибди. Бир кунги газета варақлаб
ўтирсан, ўша нарсаси яна учраб
қолди. Бу сафар Уш область «Ле-
нин йўли» газетасининг 1968 йил
1 январь сониди. Бироқ... оти ҳам
(«Уш, янги қонда»), авторининг
фамилияси ҳам (Абдумажид Со-
биров) бошқачароқ. Ҳайрон бўл-
дик. Абдурахмонов тушмағур Со-
биров бечоранинг шўрини қури-
тибди-да, дедим. Лекин ўша асар
1967 йилнинг 21 октябрида Са-
марқанд область «Ленин йўли»
газетасида ҳам эълон қилинибди.
Демак, шўри қуриган сиз эмас,
И. Абдурахмонов экан!

Лекин, гапнинг ўғил боласини
айтганда, ҳали ҳам инсофли экан-
сиз. Унча-мунча сўзларни ўзгар-
тирибсиз, уларга «жило» бериб-
сиз. «Ҳаним», «Эргаш» бўлибди,
«жўжа шўрва» «норин»га айла-
нибди. Абдурахмоновнинг ресто-
ранига «Оқбўра» деб от қўйиб бе-
рибсиз. Хуллас, ёқасини енгига,
этагини ёқасига ёпиштириб, би-
нойидек хизмат қилибсиз. Бир кў-
чирмачи бўлса шунчалик бўлади-
да, нима дедингиз? Бурунги за-
монда бир киши кўлагини тес-
кари кийиб юрганмиш.

— Нимага мунақа қилиб юриб-
сан?— дебди нўрганлар.

— Кўйлан ўзиникини, ўғирлаб
олган эмасман, ўзиникини!— деб
қалтирармиш ҳалиги одам.

— Ҳа, ўзиникини бўлса, ўнгини
кийиб ол-да,— дейишди унга.

— Йўқ, ўзиникини, ўзиникини!—
дермиш у ҳадеб...

Тагин кўнглингизга келиб юр-
масин. Бу ҳикоянинг сизга дахли
йўқ. Шунчаки, мисол тариқасида
айтиб ўтдим.

Сизнинг бундан кейинги «ча-
пақай» ишларингизга равнақ ти-
лаб:

ҲАҚНАЗАР.

ГУЛНИНГ ТИКАНИ

ЯНГИ КЕЛИН:— Ойи, кўвнингиз
дастрўмолимни ювиб бер деяпти. Қа-
чон келасиз?

Сўзсиз.

Э. РУЗИБОВЕВ расми.

Гули бўлмаганда...

Алишер Навоий газалларини севги-
лиси Гулига ўқиб бериб тураркан.
Шундай кунларнинг бирида Гули сў-
раб қолибди:

— Айтинг-чи, агар мен бўлмаг-
нимда, газалларингизни кимга ўқиб
берган бўлардингиз?

— У чоғда бу газаллар ҳам бўлмас
эрди,— дебди Навоий.

Гап бу ёқда

Бир кун Мажибдин Навоийга деб-
ди:

— Алишер! Сиз нега кимхоб тўнли
аслзодалар ўрнига йиртиқ-ямоқ яланг-
оёқларни ҳурмат қиласиз?

Навоий дарҳол жавоб қилибди:

— Чунки ўша аслзодаларингизнинг
устига кимхоб тўнлар кийдирган ма-
на шу ялангбўлардир!

Умр

Навоийдан сўрашибди:

— Сиз неча йил яшмоқни истай-
сиз?

— Илҳом париси неча йил яшаса,
шунча!

Маҳмуд ВАЛИХОНОВ.

— Мен кофе ичган куним ҳечам
ухлолмайман.

— Қизиқ. Менда бунинг акси бўл-
ди. Ухлаб ётганимда кофе ичолмай-
ман.

* * *

Поездда нетаётган киши чўнтаги-
дан сигарет чиқарди-да, ёнида ўтир-
ган аёлдан сўради:

— Кечирасиз, ченсам қаршилин
қилмайсизми?

— Бемалол, худди ўз уйингиздаги-
ден...— деди аёл.

— Ҳай, майли, унда,— йўловчи бир
хўрсинди-ю, сигаретини чўнтагига со-
либ қўйди.

МУҚОВАЛАРДА:

Биринчи бетда — Тошкентда бай-
рам таянчалари.

Г. ГРАФКИН фотоси.

Иккинчи бетда — Фарғоналик
механизатор Тўфонисо Сотволдиева.

Г. БОЙКО фотоси.

Учинчи бетда — Орол манзаралари.

С. БЕЗНОСОВ фотоси.

Тўртинчи бетда — Куз гуллари.

Г. ГРАФКИН фотоси.

Бош муҳаррир: Асқад МУХТОР.

Таҳрир ҳайъати: Раҳим АҲМЕДОВ, Абдулла БОБОХОНОВ, Аҳмад ЖАББОРОВ, Воҳид ЗОҲИДОВ, Исқандар ИКРОМОВ, Собир МУҲАММЕДОВ, Иброҳим МУМИНОВ, Ҳамидулла НУРУЛЛАЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Унтам ОРИПОВ, Рустам РАҲМОН (масъул котиб), Обид СОДИҚОВ, Олим ХУЖАЕВ, Саид ШЕРМУҲАММЕДОВ, Комил ЯШИН, Муҳаммаджон УРОЗБОВЕВ, Тошмуҳаммад ҚОРИНИЕЗИЯ.

«Гулистон» — общественно-политический и литературно-художественный журнал ЦК КП Узбекистана (на узбекском языке).

Бош раҳбар Э. РУЗИБОВЕВ.

Саҳифаловчи М. ЕФИМОВА.

АДРЕСИМИЗ: Тошкент, 47. КАРЛ МАРКС кўчаси, 30-уй.

«Гулистон» телефонлари. Бош муҳаррир — В-33520. Бош муҳаррир ўринбосари — В-33590. Масъул котиб — В-33659. Ижтимоий-сиёсий бўлим — В-33602. Адабий-бадиий бўлим В-33519. Фан ва маданият бўлими — В-33519. Қабулхона В-33520.

Босишга ижозат берилди 12/ХІ-69 й. Қоғози 70 × 1081/8. Ҳажми 4 босма тобоқ. Буюртма 989. Нусхаси 154716. Баҳоси 30 т. Р. 16116.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг босмахонаси. Тошкент шаҳри.

